

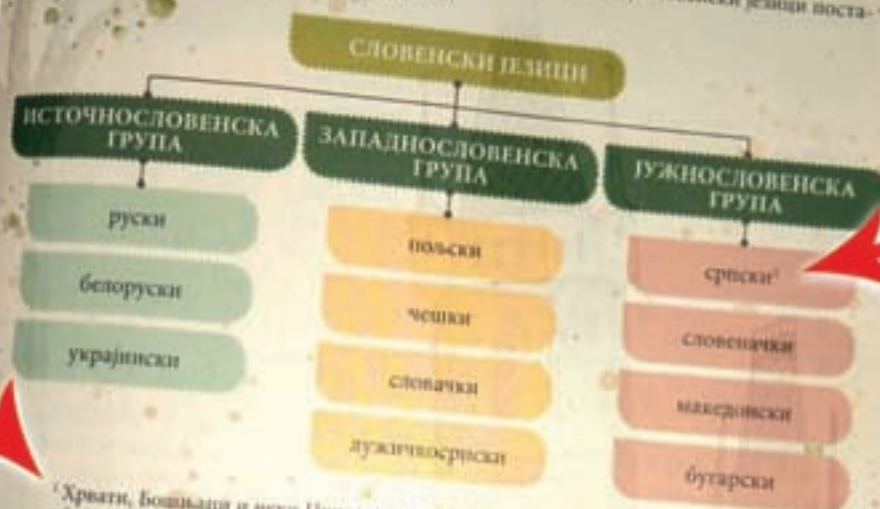
СРЕЧИ НА ДЕЛА

граматика српског језика за осми разред основне школе

8

СРПСКИ ЈЕЗИК МЕЂУ ДРУГИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Словенски језици представљају један од огранака индоевропских језика. На основу сличности међу словенским језицима, претпоставља се да су словенски језици пота...

* Хрвати, Бошњаци и неки Пригорци овај језик називају хрватски, босански/бошњачки и пригорски.

S politike na r(ij)eči

SADRŽAJ

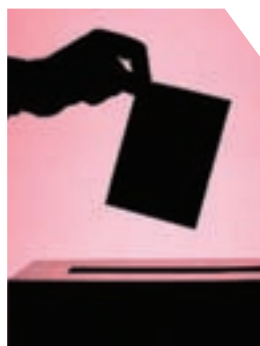
5

Tribina za gospodarstvenike
**Dobro prihvaćena
inicijativa**

10

Predsjednici Mađarskog pokreta
i DSHV-a o unaprjeđenju izbornih
uvjeta
**Nezadovoljni
ponuđenim mjerama**

12

Marko Tucakov, koordinator poslo-
va međunarodne suradnje u Pokra-
jinskom zavodu za zaštitu prirode
**Rezervati biosfere su
nemogući bez ljudi**

22

Četvrta šetnja »CROz kuhinje
Vojvodine« u Petrovaradinu
**Stignemo družiti se,
popričati i zbližiti se**

24

Jesenje prelo u Surčinu
**Ujedinjuju nas
različite kulture**

30

Predstavljanje Leksikona
u Somboru i Lemešu
**Cjelovita slika
o bačkim Hrvatima**

OSNIVAČ:

Hrvatsko nacionalno vijeće

IZDAVAČ:

Novinsko-izdavačka ustanova

Hrvatska riječ, Trg cara Jovana Nenada 15/II,
24000 Subotica

UPRAVNI ODBOR:

Ladislav Suknović (predsjednik), Josip Stan-
tić (zamjenik predsjednika), Branimir Kunti-
ć, Dragan Muharem, Marko Tucakov, Krunoslav
Đaković, Josip Dumendžić, Tomislav Vuković i
Karolina Bašić

RAVNATELJ:

Ivan Ušumović

e-mail: direktor@hrvatskarijec.rs

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA:

Zlata Vasiljević (urednica@hrvatskarijec.rs)

REDAKCIJA:

e-mail: desk@hrvatskarijec.rs

Ivana Petrekanić Sič

(koordinatorka dopisne službe)

dr. sc. Jasminka Dulić

(novinarka, urednica političke rubrike)

Željka Vukov

(novinarka, urednica društvene rubrike)

Davor Bašić Palković

(novinar, urednik rubrike kultura)

Zvonko Sarić

(novinar)

Jelena Dulić Bako

(novinarka)

Suzana Darabašić

(novinarka dopisništva Srijem)

LEKTOR:

Zlatko Romić

TEHNIČKA REDAKCIJA:

Thomas Šujić (tehnički urednik)

Jelena Ademi (grafička urednica)

FOTOGRAFIJE:

Nada Sudarević

ADMINISTRACIJA:

Branimir Kuntić

Ljubica Vujković-Lamić (tajnice@hrvatskarijec.rs)

Zdenka Sudarević (distribucija@hrvatskarijec.rs)

KOMERCIJALISTICA:

Mirjana Trkulja (komercijala@hrvatskarijec.rs)

TELEFON: ++381 24/55-33-55;

++381 24/55-15-78;

++381 24/53-51-55

TEKUĆI RAČUN: 325950060001449230

E-MAIL: ured@hrvatskarijec.rs

WEB: www.hrvatskarijec.rs

TISAK: Birograf Comp DOO, Zemun

List je upisan u Registar javnih glasila

Agencije za privredne registre Republike Srbije

pod registarskim brojem: NV000315

COBISS SR-ID 109442828

CIP - Katalogizacija

u publikaciji Biblioteka

Matice srpske, Novi Sad

32+659.3(497.113=163.42)

S r(ij)eči na d(j)ela

Dragi naši čitatelji, ako ste uzimajući u ruke ovaj broj *Hrvatske riječi* pomislili kako ćete čitati novinu na hrvatskom jeziku, u krivu ste. I u krivu ste bili sve ove godine, od prvog broja tjednika. Ne čitate vi *Hrvatsku riječ* pisanu na hrvatskom, već na srpskom jeziku. Tako kažu i to ne tamo neki tabloidi koji koriste svaku priliku dodati malo kisika na ionako zapaljive odnose Beograda i Zagreba, već to kaže struka. Ili preciznije (da bude još gore) piše. I to ne bilo gdje već u odobrenom školskom udžbeniku iz kojeg u Srbiji uče đaci osmih razreda. A ako se njihovi nastavnici doslovce drže tog udžbenika đaci će naučiti da je srpski, jezik kojim osim Srba govore i Hrvati, Crnogorci i Bošnjaci. I sada vam je valjda jasno ono o *Hrvatskoj riječi* i jeziku na kojem mi pišemo, a vi čitate.

Neosporno je da su razlike između srpskog i hrvatskog jezika male i da se govornici ovih jezika mogu u potpunosti razumjeti. Ali isto tako neosporno je i da su srpski i hrvatski jezik dva zasebna slavenska jezika. Pozvat ću se ovdje na rad prof. dr. sc. **Tihomira Maštrovića** koji navodi da su hrvatski i srpski jezik imali svoje tijekove standardizacije. »To što su se oba jezika iskristalizirala na osnovici novoštokavskoga dijalekta ne znači previše: jezikoslovlje je puno bliskih, a priznato različitih standardnih jezika nastalih na sličnoj ili istoj dijalekatskoj osnovici. Primjeri su za to bugarski i makedonski, norveški i danski, indonežanski i malajski, hindi i urdu, itd.«, navodi Maštrović u članku *Kodifikacija hrvatskoga jezika u međunarodnome kontekstu*.

Hrvatski jezik međunarodno je priznat jezik, što znači da hrvatski jezik ima samostalni jezični kod u međunarodnome sustavu kodificiranih jezika.

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju hrvatski jezik postao je jedan od 24 službenih jezika EU. Čekajte, ili možda i nije? Možda je to zapravo srpski jezik, a Hrvati su eto prevarili Briselsku administraciju i podmetnuli joj kukavičje jaje, pardon hrvatski jezik.

Z. V.

Proglašenje Prekograničnog rezervata biosfere *Mura – Drava – Dunav* globalno je priznanje i Hrvatima u Bačkoj

Demokratski savez Hrvata u Vojvodini pozdravio je raniju odluku, koju su zajednički donijele vlade Austrije, Hrvatske, Mađarske, Slovenije i Srbije, prema kojoj je Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu UNESCO-u predložila proglašenje Prekograničnog rezervata biosfere *Mura – Drava – Dunav* među pet država te nedavno UNESCO-vo prihvaćanje ove inicijative. Riječ je o jednom od rijetkih uspješnih zajedničkih međudržavnih pothvata koji su samostalno započele i do ovoga stupnja dovele navedene zemlje te iskazujemo nadu kako će on biti, također, poticaj za plodonosniju suradnju i u drugim područjima.

Zajedničko prirodno područje Rezervata i ljudi koji u njemu žive bogati su mnogovrsnim resursima koji se ovim međunarodnim priznanjem žele očuvati, ali istovremeno, po propozicijama UNESCO-a i uopće Ujedinjenih naroda, a sukladno Ciljevima održivog razvoja, dugoročno koristiti. Stoga, potičemo nadležna tijela ovih zemalja, a napose Hrvatske i Srbije, na daljnju suradnju u ovim područjima. Na tako što potiče i UNESCO, naglašavajući kako rezervati biosfere »integriraju biološku i kulturnu raznolikost, napose priznajući ulogu tradicijskoga znanja u upravljanju prirodom«. Budući da program *Čovjek i biosfera*, međudržavni program koji djeluje već 50 godina, snažno potiče uključivanje lokalnih zajednica u sustave upravljanja prirodom pokraj koje žive u rezervatima biosfere, opravdano vidimo u ovome postignuću priliku i za ovdašnje Hrvate.

Naime, sva sela u bačkom Podunavlju u kojima žive šokački Hrvati (Bereg, Monoštor, Sonta, Vajska, Plavna, Bođani i Bač), kao i cijela zapadna Bačka (sa Somborom, Apatinom, Bačem i okolicom) nalaze se u Rezervatu, koji se popularno naziva »europska Amazona«. Štoviše, pojedini primjeri održivosti vezani uz ovdašnje Hrvate i njihove prakse – u kulturi, korištenju prirodnih resursa, ruralnoga razvoja i turizma – značajno su doprinijeli samom uspjehu ovoga procesa. Opravdano želimo vidjeti intenziviranje programa poticanja zaštite i promoviranja kulturnih i prirodnih vrijednosti pod okriljem UNESCO-a, uz nastavak međunarodne suradnje. U njima predlažemo intenzivnije sudjelovanje i hrvatskih udruga kulture te institucija koje predstavljaju hrvatsku zajednicu u Srbiji, kao i pojedinaca te stručnjaka u pojedinim područjima. Nadamo se i intenziviranju novih sličnih programa na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnim razinama.

Pozdravljamo pozitivan stav koji je izrazio ministar gospodarstva i održivog razvoja Republike Hrvatske **Tomislav Čorić** te Ministarstvo zaštite okoliša Republike Srbije spram Rezervata biosfere *Mura – Drava – Dunav*. Gledajući preko Dunava u ovom novom okviru, očekujemo širenje politika suradnje u prekograničnim programima i podršku Republike Hrvatske našim već započetim inicijativama zaštite prirode, koja je glavni resurs turističke ponude tamošnjih stanovnika i jamstvo njihovog budućeg prosperiteta, te promidžbu kulture Hrvata na području Rezervata u čiji sustav planiranja i realizacije ovdašnji Hrvati žele biti snažnije uključeni.

Tomislav Žigmanov, predsjednik

Dobro prihvaćena inicijativa

Na inicijativu mještana Hrtkovaca, Nikinaca i Platičeva, koji su izrazili želju da ih posjete predstavnici Hrvatskog nacionalnog vijeća i na izravan način upoznaju o upisu u registar gospodarstvenika, u Platičevu je održana tribina *Registar poljoprivrednih gazdinstava i gospodarstvenika hrvatske zajednice u Republici Srbiji i stvaranje prosperitetnog fonda za njihovu podršku*.

»Izuzetno nas je obradovao poziv od strane mještana ova tri mjesta da dođemo kod njih i da im detaljnije objasnimo inicijativu za upis u registar poljoprivrednih gazdinstava i gospodarstvenika. To nam je samo

DSHV oštro osuđuje najnovije neistinite optužbe Mirka Bajića spram Hrvata i vrijeđanja hrvatskoga predsjednika Zorana Milanovića

Na žalost, u Srbiji se nastavila stara praksa osporavanja hrvatskog identiteta Bunjevaca od strane najviših predstavnika srbijanskih dužnosnika koje slijepo i posve udvornički prate i oni mjesni Hrvati koji sebe od skorijeg vremena nazivaju Bunjevcima. Imenovanje Bunjevaca koji sebe, na temelju brojnih argumenata i suvislih razloga, smatraju Hrvatima s, kako piše **Bajić**, »takozvani Hrvati u Subatici«, podsjeća na nacističke manire imenovanja onih drugih. Pa ipak, dozu lakrdijašenja u tom jeftinom cirkuskom igrokazu daje činjenica da to dolazi od onih koji su izravno bili navezani na hrvatske institucije i organizacije 1990-ih, recimo kao stipendisti DSHV-a, a javna je tajna da dio njihova vodstva ima hrvatsko državljanstvo koje su stekli dokazom da su pripadnici hrvatskoga naroda, ne mali broj ih ima nepokretnosti u Hrvatskoj, recimo na Hvaru, gdje se također govori ikavicom...

Ponovno ističemo kako je u Srbiji na djelu kontinuirano državno interveniranje u, od strane režima **Slobodana Miloševića** aktualiziranom, sporu oko pripadnosti Bunjevaca hrvatskom narodu. Ova je činjenica neupitna u prostoru znanosti i kao takva se priznaje, osim u Srbiji, u političkom životu svugdje u svijetu. U tom smislu, predsjednik Republike Hrvatske **Zoran Milanović** ne treba uopće brinuti, jer je govorio istinu. S druge strane, na čelu je države koja se nije miješala i ne miješa se ni u jedno identitetsko pitanje srpske zajednice u Hrvatskoj.

Naprotiv, izgradili su zavidnu razinu integracije Srba u politički sustav, državne strukture i hrvatsko društvo u cjelini. Možda bi predsjednik Republike Hrvatske mogao, a na temelju djelovanja s drugačijih stajališta, svim Hrvatima koji sebe od skora smatraju samo Bunjevcima u Srbiji, pokrenuti postupak za oduzimanje hrvatskoga državljanstva.

Dužni smo podsjetiti da je tzv. bunjevačko pitanje relikat velikomađarskih asimilacijskih projekata iz druge polovice 19. stoljeća, koji je vrhunio za vrijeme fašističkog režima **Miklósa Horthyja**, kada je gotovo sve hrvatsko u Subotici bilo zabranjeno, a oni koji su bili na čelu hrvatskih institucija protjerani ili su pozatvarani. Velikomađarska ideologija zaprječavala je na teritoriju Ugarske integraciju mjesnih hrvatskih skupina u suvremenu hrvatsku naciju tako što je snažno favorizirala uporabu subetničkih hrvatskih imena, što se očitovalo i po navođenju »narodnosti« u popisima. Ista je praksa nastavljena u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, no ove su nepravedne politike doživjele svoj krah 1930-ih godina, jer su Bunjevci gotovo plebiscitarno prihvatili povijesnu istinu da su pripadnici hrvatskog naroda. Stoga Bajićevo pozivanje na nekakve »naredbe« nakon Drugog svjetskog rata djeluju pomalo već ofucano.

Tomislav Žigmanov, predsjednik

potvrda da smo na dobrom putu i da ovaj projekt ima ozbiljnu podršku u našem puku. Reakcije su jako dobre, ljudima jasno kažemo što želimo, pribojavali smo se da će, s obzirom na to što su sve ljudi proživljavali na ovim prostorima, biti strahova, ali njih nema. Ova inicijativa je prvenstveno za njihovo dobro, što je i bio cilj fondacije *Cro-Fond* u suradnji s Hrvatskim nacionalnim vijećem i DSHV-om. Upis traje. U nekim krajevima on ide jako dobro, negdje nešto lošije, te se mi uključujemo u tim mjestima. Očekujemo da će projekt pokriti cijelu zajednicu. Smatramo da je jako važno predstaviti osobenosti naših ljudi u smislu njihovih poduzeća i poljoprivrednih gazdinstava, kako bi napravili jednu cjelinu. Prvenstveno želimo iskoristiti svaku mogućnost za naš razvoj i poslije ove akcije aktivno ćemo na raditi na tome«, kazao je **Lazar Cvijin**, upravitelj Fondacije *Cro-Fond*.

»Moja ideja je, s obzirom da sam čuo da postoji više oblika financiranja, da sredstva, ako ih dobijem, iskoristim za manji etno turizam – za otvaranje manjeg ugostiteljskog objekta. Veći dio ljudi se ovdje bavi poljoprivredom. Oni će vjerojatno tražiti pomoć za kupovinu poljoprivrednih strojeva i druge vrste pomoći u toj djelatnosti. Svaki

oblik pomoći nam je dobro došao«, izjavio je **Miroslav Đurković** iz Hrtkovaca.

»Ovo je jedna veoma dobra inicijativa, posebno što će pomoći poljoprivrednicima. S druge strane, svakako da će to dati i neku opću sliku koliko su Hrvati koji žive na ovim prostorima vrijedni u gospodarstvenom smislu, osobito ovaj donji dio Srijema gdje je i najveća koncentracija hrvatskog stanovništva«, kazao je **Nikola Šnajder** iz Nikinaca.

Mještani ovih srijemskih mjesta su podržali inicijativu Hrvatskog nacionalnog vijeća, a neki od prisutnih su se odmah upisali u registar, te odabrali popisivače koji će nastaviti popis. Za daljnji upis u Registar gospodarstvenika i poljoprivrednih gazdinstava u Hrtkovcima izabran je popisivač **Miroslav Jurković**, u Nikincima **Željko Paulić**, a u Platičevu **Tomislav Brkljača**.

Tribina za gospodarstvenike održana je i u Beregu.

Zbog interesa gospodarstvenika rok za upis u *Registar* produljen je do 15. listopada. Upis se može izvršiti i u prostorijama HNV-a od 12 do 16 sati, svakog radnog dana.

S. D.

Negiranje hrvatskoga jezika u školskom udžbeniku

S politike na r(ij)eči

»U naletu srpskog nacionalizma danas je pokušaj u svim porama društva da se izokrenu neke do sada ustaljene činjenice, pa i u jeziku, u sadašnjem i u historijskom periodu«, kaže Svenka Savić

U udžbeniku *S reči na dela*, Gramatika srpskog jezika za osmi razred osnovne škole, (izdavač BIGZ školstvo, 2021.), čiji su autori **Slobodan Novokmet**, **Vesna Đorđević**, **Jasmina Stanković**, **Svetlana Stevanović** i **Jole Bulatović** na stranici 43 se navodi, među ostalim, da se slavenski jezici razvrstavaju u tri skupine – istočnoslavensku, zapadnoslavensku i južnoslavensku skupinu. Navodi se da južnoslavenskoj skupini pripadaju srpski, slovenski, makedonski i bugarski jezik, a da Hrvati, Bošnjaci, i neki Crnogorci srpski jezik nazivaju hrvatski, bosanski, bošnjački i crnogorski. Tako piše u udžbeniku, čime se negira postojanje i hrvatskoga jezika. Ovaj udžbenik je odobrio Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.

Stav Odbora za standardizaciju srpskog jezika

Rukovoditeljica Zavodovog Centra za razvoj programa i udžbenika **Tatjana Mišović** kaže za *Hrvatsku riječ* da Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, u skladu s člankom 40. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i člankom 23. Zakona o udžbenicima, na osnovu obrazložene stručne ocjene, predlaže ministru da se prihvati ili odbije zahtjev za odobravanje rukopisa udžbenika. »Pošto se 2021. godine počeo primjenjivati novi program za osmi razred osnovne škole, krajem 2020. izdavači su počeli podnositi zahtjeve za odobravanje rukopisa udžbenika za osmi razred. U rukopisima udžbenika srpskog jezika i književnosti za osmi razred osnovne škole, koji su prvi pristigli na davanje stručne ocjene u Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, uočeno je da su u lekciji o podjeli južnoslavenskih jezika navedeni različiti jezici. S obzirom da je bilo neophodno da o podjeli južnoslavenskih jezika u udžbenicima različitih izdavača bude izražen jedinstven i normiran stav, Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja obratio se Odboru za standardizaciju srpskog jezika s molbom za precizne upute kako ova podjela treba glasiti, odnosno koji jezici se nazivaju

južnoslavenskim jezicima«, odgovorila je Tatjana Mišović koja nam je dostavila odgovor spomenutog Odbora.

»Stav Odbora je da među južnoslavenske jezike treba navesti bugarski, makedonski, slovenski i srpski jezik. Uz srpski jezik u napomeni treba dati da Hrvati, Bošnjaci i neki Crnogorci ovaj jezik nazivaju hrvatski, bosanski-bošnjački i crnogorski jezik. Odbor je u više navrata upozoravao da u srpskom jeziku umjesto naziva bosanski jezik treba upotrebljavati naziv bošnjački jezik. U svezi s objašnjenjem pojmova lingvistički jezik i politički jezik smatramo da je na piscima udžbenika da to objasne. O tome ima dovoljno u udžbenicima, a tu su i stručnjaci za srpski jezik u Zavodu da provjere udžbenike«, navodi se u odgovoru koji je potpisao predsjednik Odbora prof. dr. **Sreto Tanasić**.

Negiranje zajedničkog jezičnog naslijeđa

Lingvistica iz Novog Sada **Svenka Savić** naglasila je na početku razgovora da u Srbiji nije objavljena Historija srpskog jezika koja bi bila sveučilišni udžbenik na osnovu kojeg bi se prelijevali znanstveni podaci u neposrednu praksu u udžbenicima i drugim učilima za osnovne i srednje škole.

»U naletu srpskog nacionalizma danas je pokušaj u svim porama društva da se izokrenu neke do sada ustaljene činjenice, pa i u jeziku, u sadašnjem i u historijskom periodu. Pri tom imamo na umu da je svaka historija, pa i historija jezika konstrukcija sačinjena za potrebe određenih političkih i društvenih ciljeva. Tako je nekim novim izdavačkim kućama školskih udžbenika, kao što je i BIGZ, Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja odobrio razne udžbenike, pa tako i novi udžbenik Gramatika srpskog jezika za osmi razred osnovne škole, autorskog tima, a na osnovu recenzija, u kojem se na historijsku perspektivu prelama ono što je današnji jezični trenutak u regiji južnoslavenskog područja – negiranje zajedničkog jezičnog naslijeđa. Očekivano je da nacionalisti pro-

Zastarjela tvrdnja

»U slučaju hrvatskoga jezika čini se da unutarnja identifikacija nacije i jezika postoji jako dugo, no vanjsko priznanje čini se da izostaje, bez obzira na sve grane lingvistike koje imenovanju hrvatskoga jezika idu u prilog. Tvrdnja da je riječ o samo jednome jeziku koji narodi drukčije zovu znanstveno je zastarjela s obzirom na to da je takav odnos prema tim jezicima postojao početkom i sredinom 20. stoljeća kad su neki južnoslavenski jezici imenovani raznim inačicama – srpskohrvatskoslovenački, srpskohrvatski, hrvatsko-srpski, hrvatski ili srpski u drugoj polovici 19. stoljeća, ne bi li se jezik usuglasio s važećom političkom situacijom. No danas je riječ o zasebnim državama koje imaju svoje službene jezike opisane lingvističkom znanstvenom metodologijom te propisane državnim zakonima i normativnim priručnicima«, kaže Mirjana Crnković.

nalaze svoje putove u obrazovanju, kao i u politici, vojsci, ili u znanosti«, kaže Savić i naglašava da je zato velika odgovornost na nastavnicima srpskog jezika koji odabiraju udžbenike za učenike u svojim školama.

»Nastavnici imaju pravo jednu trećinu onoga što je u udžbeniku zamijeniti, pa evo prilike da se na ovom primjeru pokažu što su učili za vrijeme svojih studija na katedrama u Srbiji. Jedna od reprezentativnih je i Odsjek za srpski jezik i lingvistiku na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu gdje ovu problematiku predaje akademikinja **Jasmina Grković Major**. Ona crnogorski jezik stavlja pod navodnike, 'crnogorski jezik', kao što se stavljaju isti pravopisni znaci i za naziv Kosova i Metohije – u značenju da ne postoji. Dakle ima takvih tu među nama. Ali naša je dužnost da ovladamo kritičkim mišljenjem i da ga koristimo u pravcu traganja za istinom. Moje je mišljenje da kod nastavnika srpskog jezika moramo razvijati kritičko mišljenje i, s druge strane, da preuzimaju odgovornost za svoje odabire. Danas je jezična situacija takva da imamo jedan policentričan jezik koji ima više naziva. Takav je bio i ranije. Ako hoćemo da živimo u slozi i suradnji s drugima u regiji poštovat ćemo njihove specifičnosti«, kaže Svenka Savić.

Sa subotičkim piscem i profesorom književnosti srpskog jezika, **Đorđem Kuburićem**, razgovarali smo o tome kako bi trebalo pisati u udžbenicima o podjeli jezika.

»Do prije tridesetak godina južnoslavenski jezici zvali su se: srpskohrvatski, slovenački, makedonski, bugarski i staroslavenski. Danas su to: srpski, hrvatski, bošnjački i crnogorski koji još nije doživio punu lingvističku afirmaciju, slovenski, makedonski i bugarski. Hrvatski književni jezik izdvojio se iz srpskohrvatske jezične norme, i standardizirao se na istočnohercegovačkom dijalektu. Ima, doduše, srpskih lingvista koji smatraju da jezici s nekadašnjeg srpskohrvatskog jezičnog područja lingvistički spadaju u srpski jezik, i nazivaju ih 'političkim' jezicima, jezici samo po imenu.

Što se ovog udžbenika tiče, izdanje *BIGZ-a*, radi se o grubom uređivačkom i redaktorskom previdu. Naime, od

početka devedesetih godina prošlog vijeka, dok još nisu bili definirani jezični standardi, nakon raspada SFRJ, tako se to označavalo. Vjerojatno je izdavač samo pretiskao publikaciju. U sličnim udžbenicima drugih izdavača, nisam imao uvida u sve, piše kako treba: srpski, hrvatski, bošnjački...«, kaže Đorđe Kuburić.

Goran Rem, šef katedre za hrvatsku književnost Filozofskoga fakulteta u Osijeku, redoviti profesor u trajnom zvanju, autor desetka knjiga književnosti iskustva jezika, kaže o podjeli jezika kakvi su navedeni u ovom udžbeniku kako je preimenovanje razlika između dvaju ili više jezika imenovati »nazivanjem«, smještanje naoko ozbiljne i neafektivne znanosti o jeziku u poziciju nadmenog, tj. – autoritarnog znalca, a ne komunikacijskog obavještavanja.

»Južnoslavenski pokušaji da se u romantičarskim koncepcijama preko jezika približe jezici koji su već povijesno imali imena bili su od početaka izloženi krhkim osloncima – čitaj zalihama običajnih oblika kao mjestima na kojima se čuva kreativna bliskost. Napregnutost između tog približavanja i standardiziranja jezika prije 200-tinjak godina spram razlika koje su ipak unutar regija nastavile plesati nešto drukčije izvedbe čak i doslovnoga kola, nastojala se pomiriti još jednom prije stotinu godina kada je jugoslavenski kulturalni projekt imao podršku i kod najtalentiranijih umjetnika riječi pa su htjeli zamijeniti svoj materinji jezik za artificijelni 'jugoslavenski' u kontekstu očiglednog naginjanja slike svijeta u apokaliptičnu nezaustavljivost«, kaže Goran Rem kako su oni ulagali u neku veću zajedničku snagu, potrebnu za eventualnu obranu od očigledno nastupajuće Velike Svjetske Destrukcije.

Riječ je o jako bliskim jezicima, kojima je njihova višestoljetna književnost pisana i u bliskim pismima, ali je sam jezik višestoljetno svjestan svojeg imena kao supstancijalne bliskoznačnice kolektivu, narodu, a politička naguravanja oko tih kulturalno i književno dugotrajnih jezika u veliku bliskost – jezici su iskoristili u svoju i kulturalnu kolektivnu prednost. Narodi (djeca velika, veli **Silvije Strahimir Kranjčević**) se jesu tragično potukli (pod nametnutim satom povijesti), politički je koncept hijerarhije nacija bio neprihvatljiv, ali jezici nisu jer su se generativnim posezanjima toliko ponudili punoj međusobnoj razumljivosti da je scena književnosti nastavila u svim svojim dominantnim učincima slati svoje jezične učinke svim ovim različitim jezicima. Jezicima kreativne Razlike. Svako svođenje ikojega jezika u fusnotu, poput one hijerarhijskog gesta i autoritarne u tom lošem udžbeniku, negiranje je tom udžbeniku svoje kompetentnosti ikoga obrazovati, prije svega, a onda je samo njegovo pojavljivanje, takvog udžbenika, retardiranje obrazovanja«, kaže Goran Rem.

Jasne razlike među jezicima

O novom udžbeniku *S reči na dela*, Gramatika srpskog jezika za osmi razred osnovne škole i o jezičnim standardima razgovarali smo i s **Klarom Dulić Ševčić**, master

profesoricom jezika i književnosti, koja je završila master studije Komparativne književnosti s teorijom književnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Profesorica je srpskog jezika i književnosti u subotičkoj Osnovnoj školi *Ivan Goran Kovačić*.

»Važno je napomenuti da se od školske 2021./2022. u Republici Srbiji primjenjuje novi program nastave i učenja za četvrti i osmi razred. Mislim da je ovakav navod u ovom udžbeniku samo korak dalje od onoga što se pojavljivalo u ranijim izdanjima udžbenika za osmi razred osnovne škole.

Godine 1850. u Beču postignut je Književni dogovor između predstavnika iliraca, koji su predvodili reformu jezika u Hrvatskoj, i **Vuka i Daničića**, kao predstavnika Srba. Zaključili su da Hrvati i Srbi govore istim jezikom, pa su za osnovu književnog jezika uzeli štokavsko narječje, ekavskog i ijekavskog izgovora. Pozvali su srpske i hrvatske pisce da pišu novim književnim jezikom. Navodim ovo prema djelu Gramatika *Dar reči*, udžbenik srpskog jezika za osmi razred osnovne škole, grupa autora: **Dragana Ćečez – Iljukić, Jelena Srdić, Slađana Savović, Svetlana Vulić**, 2. izdanje, 2011., str. 25. U istome udžbeniku navode se tri grupe slavenskih jezika: istočnoslavenska, zapadnoslavenska i južnoslavenska koja se dijeli na zapadnu i istočnu varijantu. Pri tome u zapadnu spadaju: srpski/hrvatski i slovenski, te istočnu varijantu u koju se ubrajaju makedonski i bugarski. Dakle, suštinski, ovaj novi udžbenik ne donosi ništa potpuno novo u obradbi ovoga dijela gradiva o historiji srpskog književnog jezika, nego doista samo ide jedan korak dalje«, kaže Dulić Ševčić i ističe kako je interesantno da se u Gramatici srpskog jezika za gimnazije i srednje škole u 14. izdanju iz 2012. na strani 10 u okviru poglavlja *Reč unapred* navodi sljedeće:

»U tijeku historijskog razvitka, u krugu južnoslavenske zajednice formirale su se dvije jezične zajednice. Prvo, formirala se zapadna jezična zajednica, iz koje su se razvili, kao posebni narodni jezici – jezici Srba i Crnogoraca, Hrvata i Slovenaca i, na osnovama jezika prva tri navedena naroda, mnogo kasnije jezik Bošnjaka, koji su, i kao književni jezici, danas određeni nacionalnim predznakom, primjerice srpski jezik, hrvatski jezik, slovenski jezik itd.«.

Klara Dulić Ševčić kaže kako s druge strane, hrvatski jezikoslovci nisu skloni ovakvim tumačenjima i ukazuju na zajedničku jezičnu osnovicu, ali i na jasne razlike među standardnim hrvatskim i srpskim jezikom.

»U prilog ovome ide i to da je govornik jednoga od ovih dvaju jezika uvijek siguran govori li njegov sugovornik istim standardnim jezikom kao on ili pak drugim. Sva strana ima svoje argumente, a osobno smatram, na osnovu svega navedenog i dostupne mi literature, kako je nedvojbeno riječ o dva posebna jezika sa svojim leksikom, gramatičkom i pravopisnom normom«, kaže Dulić Ševčić i naglašava kako smatra važnim spomenuti i to da različit pogled hrvatske i srpske strane na Književni dogovor u Beču postoji od samoga Dogovora, a tijekom više od stoljeća i pol nastojalo se uzimati njegove rezultate za argument teze o jednom jeziku, a nastojali su se i

pobiti rezultati Dogovora, u skladu s mijenama u društvu, promjenama državnih granica itd.

»Bilo bi suviše pojednostavljeno kazati kako je srpska strana uzimala ovaj Dogovor kao polaznu točku za svoje tvrdnje, a hrvatska je nastojala dokazati manjkavosti samoga Dogovora, propuste koji ukazuju na njegovu neutemeljenost. Još od Dogovora i srpska ili hrvatska znanost unutar sebe nije bila sasvim jedinstvena glede ovoga pitanja. S ovim vremenskim odmakom može se činiti kako je tamo nastao problem, ali vjerujem kako je ovaj prijemor i stariji. Tijekom povijesti poznati su trenutci kada je za južne Slavene ujedinjenje bilo pitanje opstanka. Jezik je živ i rabe ga ljudi. Svako od njih ima osjećaj za to koji je jezik njegov materinski, a koji nije, iako ne mora uopće vladati jezičnim standardom. Za znanost o jeziku ovo pitanje je daleko složenije i njime se mogu baviti samo oni kojima jezik jest uže stručno područje.«

Netočna i nepotpuna podjela

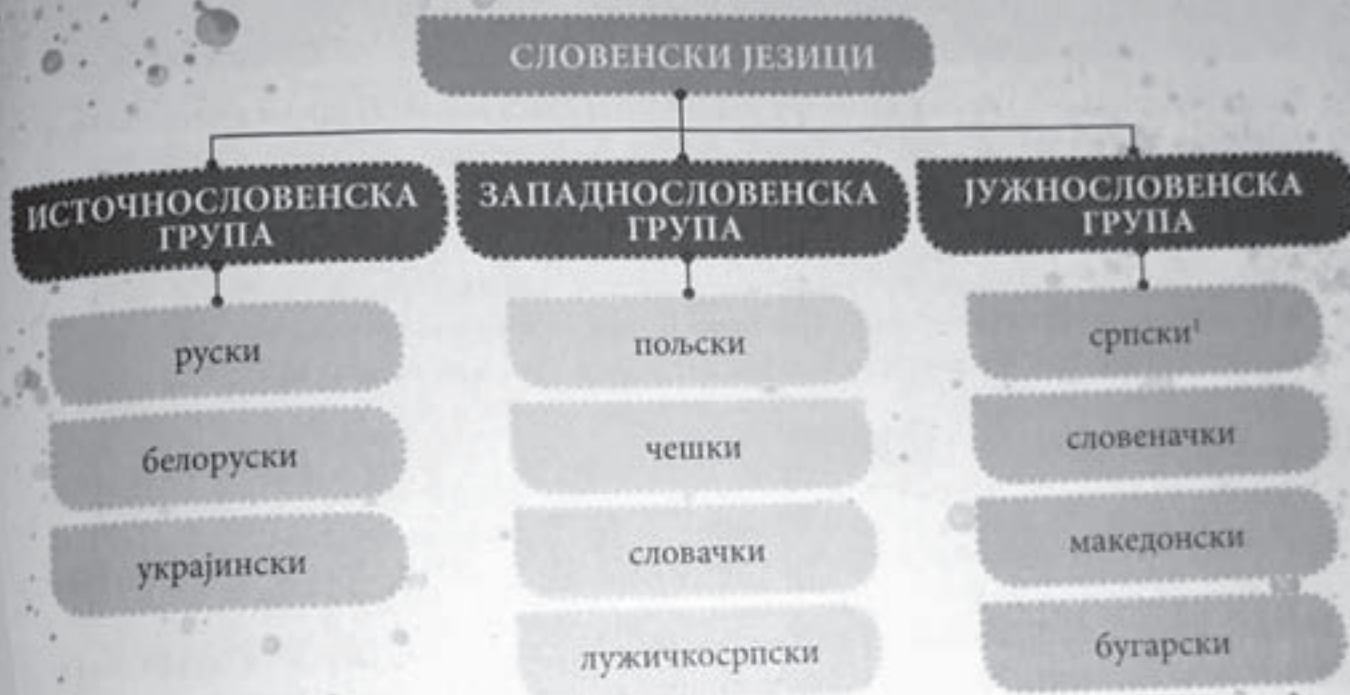
O podjeli jezika kakvi su navedeni u ovom udžbeniku razgovarali smo s magistrom edukacije hrvatskoga jezika i književnosti i filozofije **Mirjanom Crnković**, koja radi kao nastavnica hrvatskoga jezika i književnosti u OŠ *Matko Vuković* i kao profesorica filozofije u Gimnaziji *Svetozar Marković* u Subotici.

»Smatram takvu podjelu jezika netočnom, čak i nepotpunom. Odavno se susrećemo s problemom da se društvene i humanističke znanosti smatraju ne samo nedovoljno preciznima nego se uopće i ne smatraju znanostima. To znači da sebi dopuštamo da sami krojimo jezik kako nam se kad sviđa, jer nismo upoznati s činjenicom da lingvistika također počiva na načelima«, kaže Crnković i naglašava kako prema službenoj podjeli jedna od potporodica indoeuropskoga jezika jesu i slavenski jezici, a njima pripadaju istočnoslavenski, zapadnoslavenski i južnoslavenski jezici.

»Južnoslavenskim skupinama pripadaju: hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački, crnogorski, slovenski, makedonski, bugarski i starocrkvenoslavenski. Baš zato što srpski i hrvatski jezik pripadaju istoj skupini slavenske potporodice, nerijetko čujemo da su to isti jezici, no komunikacijska uloga jezika nije jedini kriterij pri standardizaciji nekoga jezika. To što pošiljatelj i primatelj ne govore istim jezikom, a ipak se šalje i dobiva poruka, govori nam da srpski i hrvatski jezik počivaju na novoštokavskome dijalektu na kojemu grade svoju standardizaciju, što objašnjava zašto se razumijemo. No na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini postoje razlike koje ukazuju na to da nije riječ o jednome istom jeziku, već o dvama različitim jezicima. Tako, primjerice, jednomu govorniku srpskoga jezika možda neće biti jasno što znači riječ kino, a govorniku hrvatskoga jezika neće biti jasno što znači riječ merdevine. Riječ merdevine ima svoju istoznačnicu u hrvatskome jeziku (ljestve), a kino u srpskome bioskop, no jezici će zbog načela ekonomičnosti izbjegavati potpunu sinonimiju pa se neće obje riječi naći u standardima i hrvatskoga i srpskoga jezika te stoga govornicima izdvo-

СРПСКИ ЈЕЗИК МЕЂУ ДРУГИМ СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Словенски језици представљају један од огранака индоевропских језика. На основу сличности међу словенским језицима, претпоставља се да су словенски језици постали од истог језика – прасловенског језика.

¹ Хрвати, Бошњаци и неки Црногорци овај језик називају хрватски, босански/бошњачки и црногорски.

jene one neće biti razumljive. No stavimo li te dvije riječi u rečenicu, nećemo više biti na leksičkoj razini, već na komunikacijskoj razini, a ondje će govornik i sugovornik moći razumjeti što znače te riječi», kaže Crnković i navodi kako je, također, jedan od poznatih primjera i razlika na sintaktičkoj razini, gdje ćemo primijetiti da je i u svijesti govornika srpskog i hrvatskog jezika osjetna razlika kada biraju konstrukcije pri razgovoru.

»Na primjer, govornici srpskog jezika prije bi kazali 'Ne mogu tad da dođem', a govornici hrvatskog jezika prije bi izabrali 'Ne mogu tad doći'. Takva da+present konstrukcija stilski pripada srpskom jeziku, jer je standardizacijom srpskog jezika osluškivan razgovor među ljudima, osluškivao se duh jezika. No u hrvatskom jeziku takav stilski odabir ne vrijedi, mnogo češće čut ćemo da se govornici služe infinitivom ili čak krnjim infinitivom, a neće to osjećati kao pogrešno, već nešto što je u duhu hrvatskog jezika. Konstrukcija da+present u hrvatskom jeziku

može se čuti onda kad se izražava namjera, ali u drugim slučajevima birat će se infinitiv. To su samo neki primjeri usporedbe razina, a standardizacija jednog jezika mora se temeljiti na svim lingvističkim razinama», kaže Crnković i naglašava kako je najveći problem u usporedbi tih dvaju jezika utjecaj unutarnjeg i vanjskog priznanja na imenovanje jezika.

Zvonko Sarić

Isprika

U prošlom broju tjednika, u tekstu *Tri milijuna dinara za udruge kulture*, objavljenom na 8. stranici, pogrešno je navedeno ime dr. sc. **Aleksandre Prčić**, koja je navedena kao **Arančić**. Ispričavamo se spomenutoj osobi i čitateljstvu na pogrešci.

Predsjednici Mađarskog pokreta i DSHV-a o unaprjeđenju izbornih uvjeta

Nezadovoljni ponuđenim mjerama

Mađarski pokret će se kao dio Građanske platforme Akcija! u koaliciji sa strankom Zajedno za Srbiju Nebojše Zelenovića svim raspoloživim sredstvima boriti za fer i slobodne izbore, kaže Sövény * DSHV traži dosljednu primjenu članka 9. međudržavnog sporazuma o zaštiti manjina između Hrvatske i Srbije koji predviđa institute zajamčenih mandata

U okviru Međustranačkog dijaloga, održanog 17. i 18. rujna u Beogradu, pet kofacilitatora procesa – predsjednik Narodne skupštine **Ivica Dačić**, zastupnici Europskog parlamenta **Tanja Fajon** i **Vladimir Bilčik**, kao i bivši zastupnici Europskog parlamenta **Eduard Kukan** i **Knut Fleckenstein**, dogovorili su radni dokument koji sadrži 16 mjera za unaprjeđenje izbornih uvjeta.

One odražavaju prethodne preporuke Europskog parlamenta, Europske komisije i OESS/ODIHR-a, kao i zaključke izvedene nakon brojnih konzultacija i diskusija koje su do tada vođene u kontekstu procesa dijaloga. Među ostalim, unaprjeđenja podrazumijevaju jednu mjeru koja se odnosi na stranke nacionalnih manjina i poboljšanje uvjeta za njihovo sudjelovanje na izborima.

Konkretna mjera je smanjenje broja potpisa koji je potreban za kandidiranje liste nacionalne manjine na izborima za narodne zastupnike s 10.000 na 5.000 potpisa. Druga je mjera – spriječiti izigravanje zakona u smislu kandidiranja stranaka kao nacionalno-manjinskih kako bi se na taj način lakše ušlo u parlament.

Dosadašnji uvjeti, kao što je poznato, odgovarali su samo brojnijim manjinama, i snažnim i dobro organiziranim manjinskim strankama, koje su i do sada imale i imaju svoje zastupnike u Narodnoj skupštini. Jesu li ove mjere dovoljne da manje snažne stranke i stranke malobrojnijih manjina uđu u parlament bit će tema narednih nekoliko članaka. U ovom broju o ovoj temi govorili su predsjednik Mađarskog pokreta **Ferenc Sövény** i predsjednik Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini **Tomislav Žigmanov**.

Sövény: Samo kozmetičke promjene

Predsjednik Mađarskog pokreta Ferenc Sövény je komentirajući pregovore i donesene mjere ocijenio da one ne donose ozbiljnije rezultate i da se radi samo o kozmetičkim promjenama.

»Nažalost, pregovori oko poboljšanja izbornih uvjeta uz posredovanje Europske unije nisu donijeli neke ozbiljnije rezultate. Čini se kao da su u ovim pregovorima sudjelovali samo vladajuće stranke i predstavnici EU, jer nijedan od oporbenih zahtjeva nije usvojen. Ono što je usvojeno možemo reći da je samo kozmetičko rješenje.

Recimo, lijepo glasi formulacija da se formira nadzorno tijelo za medije i da se u Republičku izbornu komisiju doda šest članova iz redova oporbe, ali u praksi će to teško dati rezultate. Mađarski pokret smatra da je cijeli ovaj proces pokazao samo to da Bruxelles i Europa još uvijek podržavaju **Vučića** jer je on njima obećao rješavanje kosovskog pitanja, a izgleda da ovo obećanje za EU vrijedi toliko da zbog toga toleriraju gaženje građanskih sloboda, uništavanje oporbe i kritičkih medija. A s druge strane možemo vidjeti da Vučić umjesto da rješava kosovsku krizu, pričom o nekom srpskom svijetu samo produbljuje i tu krizu i otvara druga žarišta poput Crne Gore ili Republike Srpske ili stalne provokacije prema Hrvatskoj, dakle sve otvorenije vodi politiku iz devedesetih. Mađarski pokret, kao dio Građanske platforme Akcija!, u koaliciji sa strankom Zajedno za Srbiju **Nebojše Zelenovića** svim raspoloživim sredstvima će se boriti za fer i slobodne izbore«, kazao je Sövény za *Hrvatsku riječ*.

U pogledu mjera koje se odnose na stranke nacionalnih manjina koje bi trebale omogućiti postizanje ravnopravnog sudjelovanja nacionalnih manjina u političkom životu, Sövény ocjenjuje da bi smanjenje broja potpisa za stranke nacionalnih manjina s aktualnih 10 na 5 tisuća svakako bio veliki pomak ka ravnopravijem sudjelovanju manjinskih zajednica u parlamentarnom životu Srbije, ali smatraju da bi to smanjenje moralo biti veće ali da bi trebalo mijenjati i način financiranja nacionalno-manjinskih stranaka.

»Unutar mađarske zajednice Savez vođačkih Mađara u bliskom savezu sa Srpskom naprednom strankom ima ogromnu prevlast, ušli su u sve pore društva da zastrašivanjem, pritiscima uspješno odvrate ljude da recimo daju svoj potpis za neku drugu listu. S druge strane, SNS sve više ulazi u manjinska glasačka tijela pa vjerujem da je slična situacija i kod naših sugrađana Hrvata i njihovih stranaka. Uz to stranke na vlasti imaju i financijsku nadmoć, znači bila bi potrebna pozitivna diskriminacija i na planu državnog financiranja manjinskih stranaka kako bi one mogle izmiriti troškove ovjere potpisa za listu, za izbornu kampanju, bilborde, to jest da budu vidljivi građanima koji su nezadovoljni ponižavajućim odnosom SVM-a prema naprednjacima i time što je **Pásztoru** i njegovoj kompaniji bitna samo vlast i privilegiji, a zaštita manjinskih interesa je u drugom planu«, kaže Sövény.

Na pitanje kako komentira opće stanje u politici u Srbiji i zagovaranje bojkota ili »izlaska na ulicu« kako bi se postigli bolji uvjeti, Sövény odgovara kako trenutni uvjeti odgovaraju samo vlasti, međutim nikako ne vide rješenje u bojkotu.

»To iskustvo već imamo, vidjeli smo prošle godine da ne vodi nikuda. Kao što je i gospodin Zelenović rekao – neće se Bruxelles umjesto nas izboriti za fer uvjete, to je naš zadatak. Znači građani, normalni ljudi, svi kojima je dosta ovog režima, ponižavanja, ekonomskog sloma, masovnog iseljavanja, igranja s vatrom nacionalizma moraju imati hrabrost i odlučnost i ako treba izaći na ulice da se izborimo za povoljnije uvjete. U svakom slučaju moramo slijediti primjer Mađarske, gdje su sve važnije stranke u oporbi formirale koaliciju bez obzira na programske razlike. Protiv ovog režima treba ići zajedno, s glavnim ciljem njegove smjene, sa zajedničkim predsjedničkim kandidatom i zajedničkom listom na skupštinskim izborima. I organizirati obučene ljude na svim glasačkim mjestima i neke građanske patrole u okolini izbornih mjesta kako bismo sprječavali vlast da opet pokrade izbore«, smatra Sövény.

Žigmanov: DSHV ne prihvaća »instant« rješenja

Predsjednik DSHV-a Tomislav Žigmanov ocijenio je problematičnim u ovim pregovorima već i samu činjenicu da ova nacionalna-manjinska stranka nije imala priliku niti sudjelovati u razgovorima koji su imali za cilj postizanje fer uvjeta i povjerenja u izborni proces.

»Najprije valja reći kako, iz nama nepoznatih razloga, DSHV kao jedina aktivna stranka hrvatske nacionalne manjine nije sudjelovala u spomenutim razgovorima te da o procesu kandidiranja i načinu dolaska do njih nema

nikakvih relevantnih spoznaja. Kada je riječ o naravi mjera, možete vidjeti da su političke stranke koje su sudjele u međustranačkom dijalogu podijeljene kada je riječ o kvaliteti mjera, to jest osiguranju svih preduvjeta za održavanje slobodnih izbora, čak i na način da su već sada donijele odluku da će bojkotirati predstojeće izbore jer tako što nije omogućeno. Registrirali smo i veoma kritičke ocjene nekoliko nevladinih organizacija o predloženim mjerama. Sve to nam govori da povjerenje u poštene i slobodne izbore neće biti znatno povećano«, ocijenio je Žigmanov za naš tjednik.

Što se tiče mjera koje se odnose na stranke nacionalnih manjina, on je ponovio stav za koji se ova stranka zalaže već dulje vrijeme i koji se zasniva na poštivanju obveza na koje se Srbija obvezala bilateralnim sporazumom.

»Stav DSHV-a je po tome pitanju poznat – dosljedna i cjelovita primjena članka 9. međudržavnog sporazuma o zaštiti manjina između Republike Hrvatske i Republike Srbije, potpisan prije 17 godina, koji predviđa institute za jamčenih mandata, a koji Republika Srbija do danas nije primijenila! Ni s jednim drugim 'instant' rješenjem DSHV ne može biti zadovoljan«, ističe Žigmanov.

Na koncu, ocjenjujući opće stanje u politici i zagovaranju bojkota ili »izlaska na ulicu« kako bi se postigli bolji uvjeti u izbornom procesu, Žigmanov kaže:

»Srbijanska politička scena počiva na stamenoj prevazi ključne političke snage – Srpske napredne stranke, te raspršenoj i unutar sebe uvelike antagoniziranoj oporbenoj političkoj sceni, koja nema jedinstven odgovor na izazove pred kojima se ne samo politički život u Srbiji nalazi. Štoviše, on je u rasponu, kako ste i naveli, od 'bojkota' do 'izlaska na ulicu', no bojim se da u tome nisu sadržana i rješenja koja bi radikalnije promijenila stanje«.

J. D.

Marko Tucakov, koordinator poslova međunarodne suradnje
u Pokrajinskom zavodu za zaštitu prirode

Rezervati biosfere su nemogući bez ljudi

Imam osjećaj, na temelju podataka koje dobijem od ljudi na terenu, da je situacija u smislu odlaska ne samo mladih, već ljudi svih generacija iz sela u Podunavlju zastrašujuća. U procesu nominacije naveli smo to kao jedan od najvećih izazova, jer su rezervati biosfere nemogući bez ljudi. Najjači primjer koji imamo je međunarodni projekt »Biciklističke staze Europske Amazone«. Monoštor spada u jedan od najboljih primjera održivog suživota ljudi i prirode

Intervju vodila: Jasminka Dulić

UNESCO je 15. rujna u Svjetski popis rezervata biosfere upisao, među 727 koliko ih ima u 131 državi, jedini rezervat biosfere koji se prostire u pet država – Srbiji, Hrvatskoj, Mađarskoj, Sloveniji i Austriji. U sastav novog rezervata je ušlo Bačko Podunavlje, nacionalni rezervat biosfere, koji se prostire na 176 tisuća hektara u Zapadnoj Bačkoj, uz Dunav i Mostongu, i u kojem su i pet općina – Sombor, Apatin, Bač, Odžaci i Bačka Palanka sa svojim stanovnicima. Kako je tekao ovaj proces i što to znači za stanovnike ovoga područja razgovarali smo s biologom iz Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode **Markom Tucakovim**, koji je sudjelovao u cijelom ovom procesu od početka do kraja i koordinirao poslove vezane uz međunarodnu suradnju.

► **Kako je tekao cijeli proces nominacije i proglašenja Rezervata biosfere »Mura-Drava-Dunav« i kakva je bila Vaša uloga?**

U Pokrajinskom zavodu za zaštitu prirode, budući da radim na mjestu koordinatora poslova međunarodne suradnje, od prvih naznaka da će se intenzivno raditi na proglašenju prekograničnog rezervata biosfere, bio sam uključen u taj posao. To je bilo 2011. godine. Bili smo ambiciozni i budući da je sama procedura proglašenja dosta složena bilo je potrebno prvo vidjeti žele li svi to na lokalnu, pa tek onda predložiti državi da nominaciju završi i predloži UNESCO-u. To je značilo da smo krenuli u široki proces konzultacija sa svim zainteresiranim stranama. Prvo je bilo u planu da u rezervat uđu samo zaštićena područja u zapadnoj Bačkoj, a nakon sugestije UNESCO-a je uključen širi prostor Podunavlja, sa Specijalnim rezervatom prirode Karađorđevo, te prirodna područja uzduž Mostonge. Tada smo posao završili za četiri godine. O tome što se planira morale su biti upoznate lokalne samouprave, stanovnici, svi oni koji imaju bilo kakav

gospodarski ili drugi interes na tom području na planu šumarstva, poljoprivrede, privrede, ribarstva, rekreacije i da se čuje i njihovo mišljenje, kao i relevantnih tijela državne uprave. Nominacija je podnesena 2015. godine, kada je plan bio da se područje Srbije samo pridruži postojećem Rezervatu biosfere »Mura-Drava-Dunav« koji je proglašen ranije na teritorijima Hrvatske i Mađarske. No, to nije prihvaćeno jer je UNESCO zahtijevao da se područje priključi s više prostora, naselja i zaštićenih područja i da se planira drukčije unutrašnje zoniranje. Mi smo, skupa s Ministarstvom zaštite okoliša, Pokrajinskim tajništvom za urbanizam i zaštitu okoliša i Nacionalnom komisijom za suradnju s UNESCO-m u Ministarstvu vanjskih poslova tada počeli drukčije razmišljati, no tada se problem spora oko granica pokazao kao nepremostiv. Pitanje je bilo kako prikazati granice na mapi i nije postignuta suglasnost unutar ovih pet država, iako je pet ministara zaštite okoliša potpisalo političku odluku da se radi na prijedlogu proglašenja ovog rezervata još 2011. godine.

Umjesto toga, predloženo je da se nominira Bačko Podunavlje samostalno. Pokrenuli smo proces nominiranja i Srbija je 2016. predložila novo područje, koje je 2017. godine od strane UNESCO-a prihvaćeno kao rezervat biosfere. Nije se, međutim, odustalo od prekograničnog područja. Ta inicijativa ima gotovo tridesetogodišnju povijest. Dobila je zamah 2012., kada su Hrvatska i Mađarska proglasile prekogranični Rezervat biosfere »Mura-Drava-Dunav«, naš je proglašen 2017., Slovenija je nominirala svoj pod nazivom »Mura« 2017., a proglašen je 2018., a Austrija je dosta dugo radila i biosfera »Dolina donje Mure« je proglašena 2019. godine. Tada je praktički svih pet zemalja imalo svoje proglašene rezervate biosfere i trebalo ih je objediniti uz prevladavanje pitanja koje se kao sporno pojavilo na samom početku. Posao izrade nove prekogranične nominacije za svih pet povjeren je jednoj austrijskoj agenciji. Spor oko prikazivanja dijela rezervata koji više država smatraju svojim teritorijem prevladan je tako što su takve zone označene kao »zone gdje se preklapaju dva područja zaštite«. Takvu formulaciju su prihvatile sve države i svi ministri zaštite okoliša su potpisali nominaciju prije no što je UNESCO-u predana 2020. u travnju pod nazivom »Rezervat biosfere Mura-Drava-Dunav u pet država«.

Pokrajinski zavod za zaštitu prirode je u ovom procesu bio stručni koordinator ovlašten od Ministarstva zaštite okoliša koje je bilo nositelj projekta izrade nominacije i na nacionalnoj i na međunarodnoj razini.

► Što ste Vi konkretno radili u ovome procesu?

Koordinirao sam proces nominacije. Bilo je potrebno odgovoriti na pitanja koje je UNESCO postavio na prilično opsežnom obrascu, kako bi se provjerilo ispunjava li područje kriterije koje UNESCO postavlja prilikom proglašenja rezervata biosfere i dokazati da ispunjava, ako ispunjava. To smo radili na osnovu postojećih podataka, širokih konzultacija sa svim zainteresiranim stranama i uz uključivanje zainteresiranih iz lokalnih zajednica u cijeli proces. Uključivanje je značilo i to da smo upravljanje tim područjem također podijelili s lokalnim zainte-

resiranim stranama, unutar Savjeta za koordinaciju za područje Bačkog Podunavlja. Radio sam i na promoviranju rezervata biosfere među lokalnim stanovništvom i njihovom informiranju, a usporedo s tim i na provođenju međunarodnih projekata na tu temu. Rezultat toga je da sada imamo praktički dva rezervata biosfere: Bačko Podunavlje, koje je istovremeno dio rezervata »Mura-Drava-Dunav«.

► Što rezervat biosfere znači za život ljudi na tom području?

Potencijalno može značiti dosta. Ako se cijeli posao završi na postavljanju informativnih ploča s logoom i znakovima, i ako se o tome samo afirmativno priča, onda ovaj, najveći globalni status u zaštiti prirode i održivom razvoju neće puno značiti. Ukoliko, s druge strane, lokalno stanovništvo i sve razine vlasti prihvate kao međunarodnu mogućnost da se to područje i ono što tamo postoji, a što ga je nominiralo za rezervat biosfere, unaprjeđuje u smislu bolje promocije na tržištu, ukoliko to ugrade u razvojne strategije i planove financiranja, ukoliko koriste mogućnosti privlačenja međunarodnih projekata i drugih investicija, onda brend UNESCO-a može značiti puno. Već sada ima puno primjera na svjetskom turističkom tržištu da su upravo takva područja ona koja su prva po posjećenosti, atraktivnosti destinacija (uključujući i ruralni turizam), riječju – područja koja imaju veliku prednost. Već sada i prema području Monoštora, četiri godine nakon proglašenja »Bačkog Podunavlja«, gravitira veliki broj takvih projekata. Postoji puno kreativnih načina kako se priznanje UNESCO- a može iskoristiti.

► Primjerice?

Posjetio sam relativno mali broj rezervata, najviše u zapadnoj Europi. U rezervatu biosfere »Pfälzerwald – Vosges du Nord« koji se nalazi na granici Francuske i Njemačke, primjerice, postoji obrtnička komora koja svakom svojem članu dodjeljuje naziv »prijatelj rezervata biosfere« ukoliko zadovolji kriterije da dobije tu etiketu. To znači da njegovi proizvodi na tržištu bolje prolaze, a kriteriji se odnose na održivo gospodarstvo i održivo korištenje prirode. Stav UNESCO-a je da se održivo korištenje prirode mora promovirati u vezi s Globalnim ciljevima održivog razvoja do 2030. u koje se rezervati biosfere dobro uklapaju. Drugi primjeri se odnose na oblast turizma, jer je doista riječ o vrlo jakoj mogućnosti za brandiranje destinacija. Najjači primjer koji mi imamo je međunarodni projekt »Biciklističke staze Europske Amazone«. Pet zemalja našega prekograničnog rezervata je uz financijsku pomoć EU kreiralo mogućnost na području rezervata biosfere za prekograničnu biciklističku stazu sa svom potrebnom infrastrukturom, sa sustavom prijavljivanja, informacijama za cikloturiste, mjestima za servise za bicikle, odmor i prenoćište. Cikloturizam je jedan od rastućih oblika turizma i imamo praktički opremljenu stazu u rezervatu koja promovira rezervat, a istovremeno ima i komercijalnu komponentu budući da je planirano da neke usluge koje su vezane uz stazu budu komercijalne. Vrlo je veliki broj primjera međunarodnih partnerstava u rezervatima biosfere na projektima zaštite biodiverziteta,

kulture, ruralnog razvitka, edukacije, rada s djecom i mladima i znanstvenih istraživanja. Za to rezervati biosfere i služe.

► **Kako je lokalno stanovništvo prihvatilo ovaj rezervat i koliko je u mogućnosti koristiti njegove potencijale?**

Ima dobrih i loših primjera. Dobar primjer je Monoštor, gdje se čini da je to zaista prihvaćeno od strane lokalnih vlasti, stanovništva i pružatelja turističkih usluga i koristi se i kao brend i kao nešto što u povlaštenu položaj stavlja ono što se u Monošturu nudi. Naravno da govorimo o razini ruralnog turizma koja kod nas postoji. Ako to usporedimo s nekim drugim destinacijama, zaista se može činiti kao nedovoljno. Ali, na našem području je izuzetno bitno, jer je slučaj Monoštora i u nominaciji dosta često korišten i spada u jedan od najboljih primjera očuvanog i održivog suživota ljudi i prirode koje imamo.

Rekao bih da smo kod proglašenja rezervata »Bačko Podunavlje« imali situaciju velikog oduševljenja i Ministarstvo zaštite okoliša je tome znatno doprinijelo, urađena je lijepa monografija koja je dobro odjeknula. Ali čini mi se da se nisu sve općine podjednako dobro snašle kod odgovora na pitanje što raditi s time.

Nije se jednako razvila svijest što to može značiti u planiranju lokalne politike. No, treba imati u vidu da smo mi na samom početku. Nije lako novu stvar pogurati kao veliki prioritet, napose u vremenima velikih ograničenja u kojima živimo. Čini mi se da je potrebno još puno toga, pravi ljudi na određenim mjestima i prefinjeni interes da bi nešto što nije postojalo – recimo suradnja svih pet općina na jednom zajedničkom projektu – imalo izvjesnu budućnost. Za sada nam se čini da bi turistički sektor od toga mogao najviše profitirati, ali rekao bih ponovno da su Sombor i Apatin tu priliku iskoristili bolje naspram ostale tri općine. Usporedo s našom, pri kraju je nominiranje za proglašenje područja Svjetske kulturne baštine Kulturnog krajolika Bača od strane Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Obje su se nominacije radile praktički skupa. S druge strane, postoji nekoliko međunarodnih projekata gdje su direktno Sombor i Apatin ravnopravni partneri u njihovom provođenju i gdje konkretno te lokalne samouprave vide koje su mogućnosti i benefiti od tih projekata. Nadam se da će ih biti više.

► **Jesu li lokalni stanovnici dovoljno educirani o tome što znači ovo proglašenje i koje su mogućnosti, potencijali za njihovu sredinu? Jesu li osposobljeni za pisanje projekata?**

Ne bih, naravno, rekao da su u dovoljnoj mjeri educirani, iako pojedini dijelovi civilnog sektora jesu. Vjerojatno nikada nije dovoljno, budući da se projektna »industrija« i mogućnosti koje nudi vrlo brzo razvija. Za sada mi se čini kako je najbitnije da se zna kako oni koji imaju neposredne mogućnosti mogu prilike za međunarodne projekte koristiti.

► **Biolog ste po struci podrijetlom iz Berega, gdje čovjek još uvijek živi u prirodi i s prirodom. Kako Vam život u Novom Sadu odgovara?**

Nikada se neću u potpunosti osjećati Novosađaninom, nemam takvu vezanost za grad u kojem živim i na neki način se osjećam kao netko tko je pobjegao sa sela. Nije da ne nosim teret krivnje što se to dogodilo, obzirom na to da vidim, kada je u pitanju osnovna ugodnost života, da sasvim drukčije živim ovdje u odnosu na to kako sam živio u Beregu. I tako će vjerojatno i ostati. Naravno da tu ima i nostalgije za prvih 26 godina života koje sam proveo u Beregu, računajući tu i studij. No, tu je i realnost, a realnost je ta da Novi Sad nudi iznimno puno mogućnosti za život kakav ljudi u svojem radno aktivnom dobu žele. Ritam Novog Sada je prilično brz i dinamičan, i ne daje prostora čovjeku da se navikne na rutinu već brzo nameće mnoge novosti. Prostor pomalo postaje zbunjjujuće tijesan za populaciju koja ovdje živi. Graditeljske aktivnosti dosegle su nevjerovatnu razinu, skupa sa svime što ih prati. Uz to, postoji malo mogućnosti da se uživa u onom starom Novom Sadu, isto toliko malo koliko takve mogućnosti ljudi cijene i koliko se za njih bore. Za mene i moju obitelj takve mogućnosti najviše nudi Petrovaradin. Novi Sad je pun urbanih apsurd. Naravno, svjedok sam toga da u Beregu još uvijek postoje jasna »slijepljenost« ljudi za prirodu, pa čak i prosvjeda i bunta kada im se priroda oduzima. Svjestan sam da je za ono što želim raditi, na način na koji to želim raditi ipak jedini izbor i mogućnost bio Novi Sad, tako da sam s te strane zadovoljan. Pretpostavljam da će ta podvojenost ostati cijeloga života. Meni je ona zanimljiva i ne predstavlja mi više veliki problem.

► **Kakvi su pokazatelji danas o kretanju stanovništva u tom području? Ima li, osim odlaska, možda i nekih tendencija povratka u selo i ostanka mladih?**

Imam osjećaj, na temelju podataka koje dobijem od ljudi na terenu, da je situacija u smislu odlaska ne samo mladih, već ljudi svih generacija iz sela u Podunavlju zastrašujuća. Ona znači destrukciju zajednice, koje pucaju po svim ključnim pretpostavkama svojeg postojanja: ekonomija, kohezija unutar obitelji, školstvo, socijalne usluge, državna uprava, lokalna samouprava, zaštita okoliša... U procesu nominacije naveli smo to kao jedan od najvećih izazova, jer su rezervati biosfere nemogući bez ljudi. Cijeli program »Čovjek i biosfera« u okviru kojeg se rezervati biosfere nominiraju, zasnovan je na tome da ljudi žive s prirodom, a ne da priroda bude »usamljena«. Za divljinu postoje zaštićena područja! S druge strane, postoje vrlo značajne inicijative za pozitivan ekonomski razvoj tih krajeva. U samom Somboru, pa i u mom rodnom mjestu se gradi nova infrastruktura, čak i turistička, koja indicira da možda dolaze drugačija vremena. Isto tako, prostorno planiranje tog područja podrazumijeva rekreativne zone, nove mogućnosti za korištenje prirodnih resursa koji do sada nisu korišteni. Ima znakova poboljšanja, ali drama glede demografskog praznjenja područja i nedostatak rješenja glede nje ih, bojim se, pokriva.

► **Ima li konkretnih izvora sredstava da ljudi razviju svoje poduzetništvo i ostanu na tom području?**

Mogućnost koju nude europski projekti, ne samo u sektoru zaštite prirode, nego uopće prekogranične suradnje

s organizacijama, institucijama i drugim entitetima u EU su velike, ali prilično slabo, čak minimalno iskorištene. Od strane nekih samouprava kao što je Sombor bolje, a od strane nekih gotovo uopće ne, kao što su Bačka Palanka i Bač. Prije tri tjedna je na političkoj razini EU usuglašen i usvojen program pretprijetne pomoći IPA III za zemlje Zapadnog Balkana, i već je pri kraju kreiranje novih programa prekogranične suradnje Srbije sa svim zemljama koje su nam interesantne u susjedstvu, a za nas su to prije svega Hrvatska i Mađarska. I za ljude iz Bačkog Podunavlja se otvaraju nove mogućnosti, a volio bih i da sama država i na regionalnoj razini i državnoj bude spremna da ljude na lokalnu potakne u smislu olakšanja kod sufinanciranja tih projekata, ali i u smislu razvoja ideja kako te mogućnosti koristiti. Iskustvo u upravljanju i životu s prirodom i tu je vrlo bitno, a stanovništvo zapadne Bačke nije nesposobno, no uglavnom nema razvijene vještine samoorganiziranja. Može se desiti da će te mogućnosti iskoristiti oni koji su najsposobniji ili imaju najbolje lobiste i odvući najveći dio kolača, a oni ostali, pretežito ruralna populacija, koji možda imaju veće potrebe, će ostati uskraćeni.

► **Kako spojiti velike neprofitne organizacije koje imaju ljudske kapacitete i znanje da kreiraju velike projekte i ljude koji su na lokalnu koji nemaju ta znanja?**

Odličan, i ni malo lak zadatak za lokalne samouprave! Ne znam koji bi zadatak bio prioritetniji za lokalne samouprave od ovog. Kada već budu otvoreni natječaji za prijedloge projekata, tada će već biti prekasno, jer će biti ostavljeno relativno kratko vrijeme da se spremi sva potrebna dokumentacija. Sada je prava prilika, kada su sve opcije otvorene, da sudjeluju u njihovom kreiranju. Iz procesa konzultacija tijekom pripreme novih programa Mađarska-Srbija i Hrvatska-Srbija se zna koji će biti prioriteti, te pozivam sve aktere da razmišljaju o tome tko bi

mogao biti uključen, s kojim programima, s kojim prioritetima, na koji način će se osigurati sufinanciranje, koji su razvojni prioriteti pojedinih lokalnih samouprava. Velike i izdašne EU fondove još ne možemo koristiti, učimo se od ovih koji su nam na raspolaganju sada. Vrijeme je i za kreiranje ljudske baze koja bi bila uključena u iskorištavanje ovakvih projekata. No, nikako bez lokalnih ljudi i nika-ko bez skeniranja njihovih potreba. Kada sada gledam, kao zainteresirani pojedinac, popis projekata koji su bili realizirani kroz protekla tri poziva u programu Hrvatska-Srbija i Mađarska-Srbija, rekao bih da neki očiti prioriteti kada je u pitanju razvoj pograničnih krajeva uopće nisu dotaknuti. To vjerojatno znači da ili nije bilo dovoljno stručnih, kreativnih i dovoljno motiviranih ljudi da rade na razvoju takvih projekata ili jednostavno nije bilo podrške od pojedinih razina vlasti u smislu njihovog poticanja sufinanciranjem i na druge načine.

► **Znači li to da se ne mogu iskoristiti mogućnosti ukoliko i same lokalne samouprave ne budu aktivne na tom polju u suradnji s lokalnim stanovništvom?**

Ne živimo više u vremenu kada monopol onih koji vode lokalne samouprave i institucija koje su pod okriljem lokalnih samouprava može biti jedino znanje i resurs koji postoji za lokalni razvoj, pa i u oblasti okoliša. Bez neposrednog sudjelovanja ljudi koji su zaista odlučili čvrsto ostati na tom području, a sada su jedino takvi, s čvrstim odlukama, i ostali tamo, i koji upravo iz tog razloga imaju i dalje interes za razvoj tog područja, neće prioriteti izići na svjetlo dana. I u oblasti zaštite okoliša sada lokalni ljudi, mnogo više nego prije i mnogo mlađi nego prije, jasnije prepoznaju da je priroda koja je preostala u Bačkom Podunavlju jedan od najvećih aduta i nešto što se najjače mora čuvati. Često čujem u rodnom kraju: »Ti štitiš prirodu, ne daj da nam bude oduzeta«. To je indikativna i instinktivna molba. Postali smo svjesniji toga koliko brzo nam priroda propada ali i koliko nam je jako potrebna.

Slunjski biser

Rastoke u čaroliji vode

Suvremene autoceste skratile su nam putovanje do mora, ali nas ujedno i uskratile za prizore bisera kontinentalne Hrvatske. Jedan od takvih bisera je i mjesto Rastoke, smješteno na pola puta stare ceste između Karlovca i Splita, tridesetak kilometara od svima poznatih Plitvica. Mjesto je to na kojem rijeka Slunčica rastačući se po sedarnim stijenama utječe u rijeku Koranu tvoreći niz slapova i malenih jezera neopisive ljepote. Naši domaćini bili su direktor Turističke zajednice Grada Slunja **Dragan Smrzlić** i vodič **Ivan Kralj** koji nam je ispričao zanimljivu priču o ovom bajkovitom mjestu.

Mješavina tradicije i fenomena krša

Mjesto Rastoke, poznato po vodenicama kojih je još koncem 19. stoljeća bilo dvadesetak, spominje se već u 18. stoljeću. Zbog svoje ljepote i osobitosti, 1969. godine uvršteno je u Registar nepokretnih spomenika kulture bivše Jugoslavije. U vrijeme Domovinskog rata selo je teško devastirano i gotovo posve napušteno. Nakon rata, ljudi su se u njega polako vraćali, te je prema popisu stanovništva 2001. godine u njemu živjelo pedesetak stanovnika. Danas je zahvaljujući razvitku turizma, koji

se temelji na prekrasnoj prirodi i mogućnostima koje ona pruža za sport i rekreaciju, njihov broj daleko veći. Prema riječima našega vodiča mjesto Rastoke jest mješavina tradicije i fenomena krša. Naime, mjestom dominira etno-kompleks u privatnom vlasništvu koji čine tradicijske kućice i vodenice izgrađene od materijala kojih u Lici ima u izobilju – od drveta i sedrenih stijena. Vremenom su uz ovo imanje i drugi mještani počeli dodavati vlastite sadržaje što je u konačnici stvorilo jednu prekrasnu cjelinu raznolike turističke ponude. Cijeli kompleks ispresijecan je rijekom Slunčicom koja, razlijevajući se na nekoliko mjesta tvori brzace i slapove kao stvorene za pokretanje mlinova žličara.

Mlinovi i vile

Mlinovi su bili temelj ekonomije ovoga mjesta, a posjedovati ga bilo je jako unosno. Više osoba imalo bi udio u mlinu, te su mlinovi bili nešto poput današnjih dioničarskih društava. Udjelima u mlinu se i trgovalo, čak bi udio u mlinu znala dobiti kćer za miraz. Uz ekonomsku, mlinovi su imali važnu socijalnu komponentu. Naime, ljudi su u mlinove dolazili samljeti žito kako iz okolice, tako i iz dalekih krajeva, pa čak i iz Dalmacije. Tu su ostajali po nekoliko dana, a vlasnik mlina imao je obvezu zbrinuti kako ljude, tako i stoku. Razmjenjivala se roba, ostvarivali kontakti među ljudima i prepričavale priče i legende. Posebno izdvajaju one o vilama, jer gdje ima vode i čiste prirode ima i vila koje nastanjuju čiste potoke i guste šume vješto se skrivajući od ljudskih očiju.

Čarolija vode

Prirodni fenomen po kojem je ovaj kraj poznat jest šupljikavi kamen sedar. Za razliku od mrtvih stijena, sedar je biokemijska struktura koja se sastoji od kalcija i mahovine, vodenih algi i drugih biljaka. Nastaje tako što se kalcij koji se nalazi u vodi koja prolazi kroz karbonate, ugrađuje u mahovinu tvoreći barijere. Barijere nisu jednom stvorene, već stalno rastu i mijenjaju se. Glavni preduvjeti za rast barijera jesu brzina vode i svjetlost potrebna za rast mahovine. Idealna brzina vode je između jednog i tri metra u sekundi. Da je veća ne bi bilo kalcifikacije, a da je pak manja ne bi bilo dovoljno kisika za rast biljaka. Sedrene barijere rastu prema gore, ali postoji i rast prema dolje. Snaga vode gura biljke prema dolje koje se lagano kalcificiraju i stvaraju stijenu – stvaraju se tzv. brade, a iza njih pećine. Na Plitvičkim jezerima jeste najbrži rast barijera (oko 1 cm godišnje), koje stvaraju krajobrazne jedinstvene ljepote.

U Rastokama, uz niz malenih slapova, postoje i tri velika. Najveći je Buk jer stvara veliku buku, zatim slap Hrvoje koji je prema legendi dobio ime po nesretnom mladiću koji se s toga mjesta bacio u Koranu jer se nije mogao oženiti djevojkom koju je volio, te slap Vilina kosa koji čuva legende o vilama koje se i danas prepričavaju.

Prema procjeni Turističke zajednice Rastoka, Plitvice godišnje posjeti oko milijun i šest stotina tisuća ljudi od ko-

jih jedna trećina dođe i u Rastoke. Gosti su nekada ostajali jedan dan, a danas ostaju oko tri dana. Mnogi hoće osjetiti jedinstvenu mogućnost noćenja iznad slapova i brzaca Slunčice. Do pandemije korone, veliki postotak gostiju činili su Azijati koje ovdje dolaze jer je na ovom području sniman Reality popularan u azijskim zemljama. Ovaj prekrasni krajobraz bio je kulisa za snimanje svima poznatog filma *Winetou*, a indijanski totem iz filma moguće je vidjeti u etno-kompleksu. Totem je etnološki zanimljiv jer uz indijanske simbole, sadrži elemente lokalne tradicijske kulture – glave žene i muškarca u ličkim kapama.

Osim ljepota krajobraza Rastoke gostima nude mogućnost bavljenja različitim sportovima: bicikliranje po šumskim stazama, nekoliko uređenih šetnica kroz prirodu, jahanje, adrenalinski kamp, a posebno se izdvaja kajaking – jedan od najboljih u Hrvatskoj.

Mjesto Rastoke primjer je kako dobra privatna inicijativa može pokrenuti život ne samo jedne zajednice, nego cijeloga područja. Naime, putujući kroz ovaj dio Like očito je kako se nekadašnja ruralna sredina polako prilagođava potrebama turizma. Obnavljaju se stare kuće, grade restorani, pazi na izgled dvorišta. Dugo zaboravljena zelena Lika posjeduje upravo ono za čime moderan čovjek žudi – netaknute šume, čistu vodu i mir.

Aleksandra Prčić

Nove granice i države

Subotica je postala grad na granici, što u principu ne bi trebao uvijek biti nedostatak, pogotovo ako su susjedne zemlje prijateljske, što nije bila situacija 1921. godine. Naime, Kraljevina SHS, Rumunjska i Čehoslovačka sklopili su savez, zvani Mala Antanta prije svega protiv Mađarske, što je bilo i razumljivo jer su prilikom rasparčavanja povijesne Mađarske oni dobili lavovski dio: Rumunjska 31,78%, SHS 18,91%, ČHS 18,9 %, ukupno oko 70% teritorija. Paradoks je da je od višenacionalne Mađarske (54,5% su bili Mađari) stvorena praktično jednacionalna zemlja, a nasljedne države postale su još više nacionalno složene. Subotica je bila slična nekadašnjoj Mađarskoj, višenacionalna, a relativnu većinu 1910. su činili Mađari dok je zbog raznih statističkih metoda sastav ostalih stanovnika nejasan. Sigurni podatak je vjeroispovijest: katolici 90,3%, pravoslavci i Židovi po 3,5%, ostali su bili luterani i kalvinisti. Pismeno je bilo 51% stanovnika. Trebamo konstatirati činjenicu da Subotica zbog »nacionalne strukture«, od strane centralne vlasti uopće nije imala »simpatije i naklonosti«, ali u ekonomiji je vladao rani kapitalizam i njegove zakonitosti. Zato je nekadašnji razvoj grada usporen ili je stagnirao. Novonastala Kraljevina je od početka imala problem s administrativno-upravnom podjelom što je bitno za upravljanje i ubiranje poreza. Privremeno su zadržani postojeći sustavi, pokrajine i kao manje teritorijalne podjele: okruzi (županije), srezovi (kotari) i općine postojali su do 1922. godine. Subotica je bila sjedište županije s velikim županom na čelu. Gradsku upravu su sačinjavali senat i prošireni senat. Struktura organizacije gradskog, administrativnog i upravnog aparata gotovo se nije izmijenila u odnosu na prethodni period, osim što su glavni položaji dobili nove nazive, a na čelo tih ureda prekomandirani su ljudi s teritorija nekadašnje Kraljevine Srbije. Kasnije od 1922. do 1929. zemlja je podijeljena na oblasti, naš grad je bio u Bačkoj oblasti. Od 1929. Kraljevina Jugoslavija je podijeljena na banovine; Subotica je bila sjedište sreza u Dunavskoj banovini čiji je glavni grad postao Novi Sad u kojem su započeli graditi na primjer Palaču banovine.

Relativan razvoj

Poslije rata, 1918. godine, u početku je došlo do jednog novog, ali kratkog perioda razvoja industrije u gradu, zahvaljujući stranim ulagačima. Utemeljeno je desetak poduzeća, tako da do 1927. godine u njima radi 10.300 djelatnika, od toga polovica u prehrambenoj industriji. U ovo doba ima moderne industrije prije svega u elektropriredi, npr. tvornica radio uređaja *Konrad* i elektromotora *Sever*. Postojala je radio postaja koja je bila smještena u Gospodskom kasinu. Na lokaciji Mlaka izgrađen je stadion i zgrada Serum zavoda *Patrija*, za potrebe radnika u blizini

je izgrađeno i jedno radničko naselje nazvano Čutkafalu. To su prvi potezi ka prostornom spajanju nekadašnjeg sela Šandor (Aleksandrovo) s gradom. Kod tvornice *Zorka* gradi se jedno drugo, veće, radničko naselje. Inženjerski ured postojao je nadalje i od 1918., na čelu s glavnim inženjerom, u cilju unaprjeđenja planiranja je izrađen »Građevinski pravilnik« od 124 članaka, kojim se precizira svaka

Zgrada Berze rada, autor Đorđe Tabaković (1935.)

aktivnost u vezi s gradnjom i provedbom još važećeg regulacijskog plana iz 1895. godine (plan Könyves-Tótha). Precizira se i regulacijski plan za dio grada nazvan Vrtni grad (Kertvaroš) koji je ime dobio po modernom principu gradnje novih gradskih četvrti (po engleskom modelu) s početka stoljeća. Ono što je bitno jeste da poslovno-stambene zgrade podignute u centru grada ni visinom ni stilski nisu narušavale postignuto likovno jedinstvo fasada u centru (npr. današnja Ulica Vladimira Nazora). Drugačijeg stila su monumentalna zgrada Sokolskog doma i Berze rada, obje su podignute u »modernom stilu« tih vremena. Na Paliću se gradi Muški štrand i Sokolsko vježbalište, na prostoru bivšeg Bezeredijevog parka. Podignute su i javne zgrade: pošta, ženska gimnazija, carinarnica itd.

Početak stagnacije

Stagnaciji je doprinijelo nekoliko mjera poduzetih od strane države, kao što je bila »agrarna reforma« koja je rasparcelizirala velike individualne posjede, čiji su vlasnici već krenuli u ranokapitalistički razvoj. Ova mjera im je oduzela kapital. Raspačani su i posjedi ukinutih slobodnih kraljevskih gradova, u slučaju Subotice to je bila trećina obradivih površina. Ove mahom male parcele dodjeljivane su kolonistima-dobrovoljcima za koje su osnovana nova naselja: Novi Žednik, Rata pored Bajmaka, Višnjevac i Mišićevo kod Čantavira. Na bivšem veleposjedu osnovano je Naumovićevo. Palić je »životario«, izgubio status ljekovite banje i polovicu svojih gostiju, a planirani pročištač nije izgrađen. A novi rat je bio na vidiku.

XI. Tavankutski festival voća

Spoj voćarstva, poduzetništva i tradicije

Osim želje da izlagači i posjetitelji dožive opuštenu, prijateljsku i domaćinsku atmosferu autentičnog ambijenta koji nudi Etnosalaš Balažević, cilj organizatora, prema riječima Ladislava Suknovića, jeste pokazati čime se sve Tavankučani i ostali proizvođači bave, kao i pospješivanje gospodarskog segmenta u vidu razmjene ideja, tehnologija, te boljeg plasman svih proizvoda koji se proizvode na teritoriju Tavankuta i okolice

Manifestacija posvećena predstavljanju privrednih potencijala i proizvoda, autentičnih rukotvorina, te proizvoda starih zanata – jedanaesti po redu Tavankutski festival voća, održana je u subotu, 25. rujna, na Etnosalašu *Balažević* u Donjem Tavankutu, u organizaciji tavankutskog HKPD-a *Matija Gubec*, Galerije Prve kolonije naive u tehnici slame, OŠ *Matija Gubec* i Voćarske zadruge *Vočko*. Afirmaciji privrednog i stvaralačkog potencijala ovog naselja, osim tavankutskih, godinama unazad pridonose i proizvođači i poduzetnici, kako iz grada Subotice tako i iz drugih okolnih mjesta, a broj posjetitelja ovog, sada već nadaleko poznatog Festivala, dostigao je brojku od blizu osam tisuća.

Razvoj i cilj Festivala

Od manifestacije koja je prvobitno zamišljena da predstavi prvenstveno tavankutske poljoprivredne proizvođače i poduzetnike tijekom jednog dana, Tavankutski festival voća postao je »projekt« koji se realizira tijekom gotovo cijele godine, a broj izlagača, koji dolaze iz raznih vojvođanskih mjesta, svaki put je sve veći i veći, kaže predsjednik jednog od organizatora Festivala – HKPD-a *Matija Gubec*, **Ladislav Suknović**.

»U početku je fokus bio na tavankutskim poljoprivrednim proizvođačima i poduzetnicima, ali se kasnije ovaj festival prošao toliko da su nam počeli dolaziti sa strane, iz okolnih sela, kao i iz Subotice. Ono što je zanimljivo jeste da već

dugi niz godina surađujemo i s udrugama i gospodarstvenicima iz Vinkovaca, iz Našica nam dolazi jedna studijska grupa koja se povezuje s našim voćarima radi razmjene iskustava i rješavanja pitanja plasmana svojih proizvoda na neka nova tržišta. Festival je prvobitno zamišljen da traje jedan dan i tada smo u taj jedan dan nagomilali prilično puno aktivnosti – od edukacijskih, do revijalnih, te kulturno-umjetnički program. Uvidjeli smo da je to teško pa smo vremenom ovaj festival proširili na, može se reći, cjelogodišnji program na način da u zimskom periodu, kada naši voćari i poljoprivrednici imaju najviše vremena, radimo taj edukacijski segment, a kako se približava jesen pripremamo voćare i ostale sudionike za 'krunu' ovog projekta, a to je Tavankutski festival voća, koji prezentira sve ono što naši Tavankučani proizvode, a već dugi niz godina i drugi proizvođači. Budući da je i gastronomska ponuda jako važna, putem ovog događaja prezentiramo i tradicionalnu gastronomiju, na način da su u ponudi jela pripremljena po starinskim receptima poput tarane, raznih gulaša i paprikaša. Također, može se popiti i dobra tavankutska rakija i tavankutsko vino, i to po vrlo povoljnim cijenama», kaže Suknović, dodajući kako kroz Etnosalaš *Balažević*, tijekom trajanja Festivala, prođe od šest do osam tisuća posjetitelja.

Osim želje da izlagači i posjetitelji dožive opuštenu, prijateljsku i domaćinsku atmosferu autentičnog ambijenta

koji nudi spomenuti salaš, cilj organizatora, prema Suknovićevim riječima, jeste pokazati čime se sve Tavankučani i ostali izlagači bave, kao i pospješivanje gospodarskog segmenta u vidu razmjene ideja, tehnologija, te boljeg plasmana svih proizvoda koji se proizvode na teritoriju Tavankuta i okolice.

Tavankutski festival voća spojio je voćarstvo, poduzetništvo i tradicijske elemente, a na pitanje s kojom nakanom, Ladislav Suknović odgovara:

»Želja nam je napraviti jedan kompletan turistički proizvod koji je u Tavankutu nezamisliv bez jabuka, slame i tradicijske kulture. To je spoj koji predstavlja dobitnu kombinaciju za razvoj lokalne zajednice našeg sela, kao i naše udruge. U tom smislu želja je povezati poljoprivredu, naše tradicijske manifestacije koji jedno bez drugog ne idu, to nam je jedan od fokusa i kako mi to volimo kazati – imamo 'civilno sveto trojstvo' u Tavankutu, a to su Škola, Crkva i HKPD *Matija Gubec*. Također, imajući u vidu da se voćari suočavaju s određenim problemima koji se tiču, kako proizvodnje tako i plasmana, želimo ih educirati, pokušati otvoriti neke druge tehnologije koje bi se mogle primijeniti u Tavankutu, u želji da opstanu. Tako da i kroz ovaj naš Festival pokušavamo ukazati i na tu problematiku, te ponuditi određena rješenja na dobrobit cijele zajednice. Jer ako poljoprivreda ne funkcionira, ako voćarstvo ne funkcionira kao takvo kakvo je ono danas u Tavankutu, plašim se da nema svijetle budućnosti ni za nas koji se izravno ne bavimo poljoprivredom ili voćarstvom«.

Menadžerica Tavankutskog festivala voća od njegovo trećeg »izdanja« **Lidija Sarić** kaže da je u odnosu na prve godine, kada su trebali pozivati izlagače, posao oko organizacije uvelike olakšan, budući da se oni sada unaprijed sami javljaju sa željom da sudjeluju na ovoj manifestaciji. Također nabraja što se sve može kupiti na ovom festivalu:

»Važno je istaknuti da su ovdje izloženi isključivo domaći proizvodi. Osim sezonskog voća, poput jabuka i grožđa, mogu se kupiti sok od jabuke, rakija, vino, mljevena crvena paprika, ajvar, domaći kolači, razne rukotvorine poput ukrasa i predmeta od slame, dekupaž...«.

Dugogodišnji sudionici

Tavankutski festival voća, kako smo već istaknuli, vremenom je postao bogatiji i raznovrsniji, ne samo po sadržajima koje nudi, već i po broju izlagača. Zato smo pitali nekolicinu njih, ispostavilo se veoma »vjernih« odnosno dugi niz godina prisutnih na ovom festivalu, što im on znači kada je u pitanju promocija, reklama i prepoznatljivost njihovih proizvoda. Naravno, nije izostalo ni pitanje čime se oni bave i kakva je situacija kada je u pitanju plasman njihovih proizvoda.

Dejvid Sarić, dipl. inženjer fitomedicine iz Tavankuta:

»Već nekoliko godina uzastopno ovdje se predstavljamo s našim jabukama i s našim destilatima od jabuka odno-

sno rakijom koju moju otac proizvodi već 30 godina, a mi mladi sad nastavljamo graditi i nadograđivati sve to putem novog brenda. Puno nam znači što se organiziraju ovakve manifestacije i zahvaljujem se organizatorima na prilici i mogućnosti da prikazemo svoje proizvode i ono čime se bavimo. Što se tiče jabuka, u posljednjih nekoliko godina imamo problema s njenim izvozom, pa se trudimo snaći na domaćem tržištu, udružujemo se, pravimo zadruge i na taj način pokušavamo plasirati svoje proizvode negdje i u inozemstvu. Jabuku koju ne prodamo stavljamo u neki drugi proizvod, uglavnom rakiju».

Anita Đipanova Marijanović, poduzetnica i direktorica firme *Bodrog agrar* iz Monoštora, koja se bavi veleprodajom poljoprivrednih poluproizvoda:

»Od prve godine smo sudionici ovog festivala i velika je čast biti dio hrvatskog gospodarskog korpusa. Sviđa mi se što Tavankut uglavnom stavlja akcent na nas hrvatske gospodarstvenike koji se bavimo proizvodnjom domaćih autohtonih proizvoda. Ovdje izlažemo svoje vino, grožđe i ostale proizvode od ovog voća. Berba grožđa je u tijeku i mogu reći da je ova godina, koliko god bila raznovrsna što se tiče vremenskih prilika (rani proljetni mrazovi, sušni period tijekom ljeta), jedna od boljih, a mogu reći i vrhunskih za proizvođače grožđa i vinare, jer je bio izuzetno veliki broj sunčanih dana. A ako je vinograd dobio odgovarajuću količinu vode putem sistema za navodnjavanje, ova godina je bila idealna za proizvodnju grožđa i vino će biti vrhunske kvalitete«.

Davor Francuz, proizvođač mljevene paprike, također iz Monoštora:

»Šesti ili sedmi put sam na ovom festivalu na kojem nudimo sada već nadaleko poznat proizvod – monoštorsku mljevenu papriku, koja se u našoj porodici proizvodi una-

zad minimum 60 godina. Poznata je i priznata zahvaljujući tom nekom posebnom okusu, boji i gustoći koje daje primjerice ribljem paprikašu koji je karakterističan za ovo naše podneblje. Što se tiče kupaca, dosta ih je iz Subotice, brzom poštom šaljemo je u Srbiju, i to svake godine sve više i više, a imamo kupce i iz Hrvatske«.

Zorac Gocić, poljoprivredni proizvođač iz Kikinde:

»Otkako se održava sudjelujem na ovom festivalu. Supruga i ja volimo ovakve događaje, prvenstveno zbog upoznavanja i razmjene iskustava. Predstavljamo se s domaćim proizvodima – ajvarom, lovačkom salatom, džemovima od maline, šipurka, sirupom od cikle, mrkve i limuna, te onim od zrele zove, domaćim kolačima, pitom od paprike. Pravimo puno ajvara, na tradicionalni način, i pošto u jednom momentu naša paprika nije bila dovoljno zrela, kupili smo je u Tavankutu jer nam je kvaliteta odgovarala našem standardu«.

Svoje štandove na Tavankutskom festivalu voća imali su i učenici dvije osnovne škole – *Ivan Milutinović* iz Subotice i *Matija Gubec* iz Tavankuta.

Sanja Dulić, učiteljica kombiniranog prvog i drugog odjela na hrvatskom jeziku u OŠ *Ivan Milutinović*:

»Već dugo sudjelujemo na ovom festivalu. U prvim godinama smo prodavali *dunc* koji su djeca pravila u okviru tematske nastave, a ove godine sudjelujemo s kolačima koje smo pekli i pravili u školi, a pravili smo i male ikebane od jesenskog voća i povrća. Budući da su se djeca pokazala i kao dobri trgovci, dosta toga smo i prodali«.

Učenici tavankutske škole pripremili su čestitke od slame, straničnike, didaktičke materijale i suvenire od drveta, a neki od njih su sa svojim folklornim točkama sudjelovali i u kulturno-umjetničkom programu.

I. Petrekanić Sič

Četvrta šetnja »CROz kuhinje Vojvodine« u Petrovaradinu

Stignemo družiti se, popričati i zbližiti se

Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo *Jelačić* iz Petrovaradina organiziralo je 25. rujna u autentičnom staromajurskom prostoru dvorišta Dobrovoljnog vatrogasnog društva *Petrovaradin* četvrti susret ljubitelja kulinarskih vještina »CROz kuhinje Vojvodine«. Četiri ekipe obavijene dimom i mirisima hrane koju su odlučili spremati, natjecale su se za naklonost brojne publike koja se odazvala pozivu *Jelačića* na druženje. Jela su bila začinjena pjesmom domaće klape *Jelačić*, koju su glazbeno pratili **Zvonko Tadić** i **Živan Popović**. Kao gosti nastupali su članovi glazbene sekcije nedavno osnovane Srpsko-češke udruge *Beseda Petrovaradin*. Delicije, vino, glazba i druženje bez posebnoga i elaboriranoga programa, koje su organizatori postavili kao imperativ ove manifestacije, pokazali su se kao iznimno dobra kombinacija, privukavši, osim natjecatelja, više od stotinu Petrovaradinaca (i ostalih Srijemaca), Novosađana, Subotičana, a bilo je i gostiju iz Hrvatske.

Momčadi iza mirišljavih dimnih zavjesa

Najranije su svoj recept počeli pretakati u jelo oni koji su došli s najudaljenije točke – članovi Udruge *Široko* iz Niša. Oni su spremili jelo očekivano od većine posjetitelja, ali na neočekivan način. **Miro Čavara**, predstavnik Udruge,

kazao je da oni prvi puta sudjeluju na ovoj gastro-manifestaciji: »Donosimo stvari s juga Srbije. Prvi interkulturalni susreti uvijek se događaju uz pomoć vilice ili žlice, pa je to naš doprinos tome«, kazao je Čavara.

Pokazalo se da je roštilj, u stvari, bio samo predjelo za riblje specijalitete. »Tu su dva šarana, pola glave i nekoliko parčadi soma, jedna babuška, trebalo bi da je tu i štuka ali je nema. Štuka daje specifičan miris, nešto posebno«. Tako je specificirao sadržaj kotlića koji je grijao prof. dr. **Marko Kovač**, Berežac iz Petrovaradina i kulinarski veterani ove udruge, osamdesetjednogodišnji liječnik u mirovini, prekidan od strane ljubopitljivih i očito gladnih gostiju. »Gotovo četrdeset godina u mojoj obitelji umjesto klasičnog bačkog ručka, s juhom, umakom i mesom, svake nedjelje na stolu je riblji paprikaš. Moja ga djeca i ostali ukućani žele. Ispočetka sam ga spremao ja, a od početka pandemije idem na ručak kod obitelji svoje djece«, kazao je Kovač, spremajući se sa svojim timom za početak kuhanja.

»Ovo nam je drugi put kako dolazimo ovdje. Prvi puta, prošle godine, bili smo samo gosti, a sada i mi spremamo hranu«, kazao je **Nikola Pavlić**, član Udruge banatskih Hrvata, podružnice Starčevo. »Spremamo pečenu deveriku 'po starčevački' i nadamo se da će i gosti i domaćini uživati u našim specijalitetima. Deverike su ulovljene u Dunavu,

»Pokazalo se da ljudi vole ovakve manifestacije. Namjera nam je bila prikazati koliko je hrvatska zajednica i na ovaj način živa«, kaže Mirko Turšić

kod nas u Starčevu. Lijepe su i svježije. Kada su u Starčevu radili pravi alasi, dok nisu bile podignute đerdapske hidrocentrale, Dunav je bio daleko brži, a deverika je bila alaski delikates. Oni su tu ribu ostavljali za sebe, nisu je prodavali. I dan danas je kod nas deverika vrlo cijenjena», kaže Pavlić, predstavljajući drugu dvojicu pomagača: **Nemanju Petrovića i Željka Lazića.**

Gastro-tim *Srbija* iz Srijemskih Karlovača udruga je osnovana ove godine, no već dulje njeguje tradiciju druženja u prirodi s ljudima koji vole hranu iz našeg podneblja. Pravi izazov je bio pogoditi što je to drpano prase, koje je ova momčad spremila. I onaj tko je i onaj tko nije pogodio, ostao je iznenađen ovom delicijom.

Žlica, vilica i tanjur su nam svima zajednički

Mirko Turšić, predsjednik petrovaradinske hrvatske udruge, kaže da ova manifestacija ima za zadatak promicati kulinarstvo kao vještinu i tradiciju ovdašnje hrvatske zajednice. »Želimo na taj način istaknuti naše udruge koje imaju priliku da se ovim putem upoznaju, druže, razmijene recepte... Vezani smo za jelo i hrana nas čini zadovoljnim. Pokazalo se da ljudi vole ovakve manifestacije. Namjera nam je bila prikazati koliko je hrvatska zajednica i na ovaj način živa. Na prvom je mjestu želja HKPD-a *Jelačić* da bude dobar domaćin u neformalnom druženju udruga širom Vojvodine i Srbije i da se u tom druženju jedni drugima više približimo. Uglavnom sudjelujemo na manifestacijama u kojima je program vrlo gust, ne stignemo se u okviru

njega družiti, pričati ni zbližiti. Ova manifestacija im želi biti ležerna dopuna», istaknuo je Turšić.

Gosti na ovom *Jelačićevom* druženju bili su opunomoćeni ministar u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Beogradu dr. **Stjepan Glas**, član Izvršnog odbora Hrvatskog nacionalnog vijeća zadužen za informiranje **Boris Udovčić**, dopredsjednik Vijeća **Darko Vuković**, zamjenik pokrajinskog tajnika za kulturu, informiranje i odnose s vjerskim zajednicama i zamjenik predsjednika DSHV-a **Goran Kaurić**, predstavnik Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata **Josip Bako** i zamjenica načelnice Gradske uprave za kulturu Grada Novog Sada **Vlasta Pokas Maestracci**.

Manifestaciju su podržali Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Pokrajinsko tajništvo za kulturu, informiranje i odnose s vjerskim zajednicama.

M. Tucakov

Jesenje prelo u Surčinu

Ujedinjuju nas različite kulture

Smatramo da je dijalog između različitih kultura nešto što je jako važno. Bez tog dijaloga glas kulture bi ostao prazan. Ljubav prema kulturnoj baštini je ljubav prema ljudima i njihovom stvaralačkom daru, prema precima od kojih smo naslijedili kulturno blago, prema potomcima kojima naslijeđeno prosljeđujemo i prema svima čija je kultura drugačija od naše, istaknula je Veronika Živanović

U porti crkve Presvetog Trojstva u Surčinu, 24. rujna je otvorena trodnevna manifestacija *Jesenje prelo u Surčinu*. Prvu izložbu pod nazivom *Iz ormara naših baka*, Kreativna sekcija Hrvatske čitaonice Fischer iz Surčina organizirala je u listopadu 2018. godine. Ove godine želja im je bila proširiti manifestaciju i u goste pozvati predstavnike slovačke i srpske nacionalne zajednice: udruženje *Perla* iz Boljevaca i udruženje žena iz Jakova. Oni su se predstavili svojim običajima i ručnim radovima. Osim podizanja svijesti o vrijednosti i snazi kulturne baštine, želja članova hrvatske udruge iz Surčina je da se kroz ovu manifestaciju bliže povežu s pripadnicima drugih nacionalnih zajednica, potvrđujući na taj način multikulturalnost svoje sredine.

Prela kao nekada

U kulturno-umjetničkom programu članovi literarne i glazbene sekcije surčinske udruge su svojim izvedbama podsjetili prisutne na nekadašnja prela. Muškarci su predstavili kako su se nekada radili muški poslovi: kako se ručno krunio kukuruz, kako su se pravili cekeri, a žene su prikazale pletenje, vezenje, te pjesme, igre i nadmudrivanje, upravo onako kako je nekada bilo na seoskim prelama.

»Ove godine smo odlučili proširiti ovaj događaj na jednu manifestaciju na koju ćemo pozivati goste. Smatramo da je dijalog između različitih kultura jako važan. Bez tog dijaloga glas kulture bi ostao prazan. Ljubav prema kulturnoj baštini je ljubav prema ljudima i njihovom stvaralačkom daru, prema precima od kojih smo naslijedili kulturno blago, prema potomcima kojima naslijeđeno prosljeđujemo i prema svima čija je kultura drugačija od naše. Planiramo svake godine pozivati sve više gostiju, da se upoznajemo, jer različitost kultura je nešto što je jako bitno za jednu sredinu u kojoj žive

različite nacionalne zajednice«, istaknula je voditeljica Kreativne sekcije **Veronika Živanović**.

Etno soba surčinskih Hrvata

Na izložbama, tijekom proteklih godina, posjetitelji su imali prilike vidjeti samo rukotvorine surčinskih Hrvata. Na ovogodišnjim štandovima bili su prikazani i ručni radovi slovačke i srpske nacionalne zajednice, te su se mogli čuti specifičnosti njihovih običaja. U okviru manifestacije župnik **Marko Kljajić** svečano je otvorio etno sobu surčinskih Hrvata.

»Manifestacija je ove godine izuzetno značajna. Važna nam je suradnja s drugim nacionalnim zajednicama. Želimo živjeti multikulturalnost Vojvodine koja stoljećima postoji na ovim prostorima. Međusobno se poštujemo i uvažavamo, a i nama je drago kada nas druga udruženja pozovu u goste kako bi predstavili naše običaje«, izjavila je predsjednica udruge **Katica Naglič**, te dodala da su ponosni na svoj novi prostor – opremljenu etno sobu.

»Ideja o etno sobi se rodila prije godinu i pol dana kada smo sudjelovali na natječaju Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Razmatrali smo što je to što bi mogli uraditi kako bi unaprijedili svoju udrugu, da postanemo jači i bolji, da bolje pokažemo svoju baštinu. Tada smo odlučili napraviti etno sobu. Na tu odluku je najviše utjecao naš župnik koji nam je dao garažu. Sredstva za te namjene smo dobili i građevinske radove smo tijekom ljeta završili u roku. Za jesenje prelo smo sobu opremili onoliko koliko smo mogli. Časne sestre milosrdnice iz Zemuna su nam darovale većinu starog namještaja. Župnik nam je dao svoj *kredenac*, prvi predsjednik udruge **Stjepan Volarić** je donirao krevet, a župljanka **Silvija Božanić** je darivala perinu, zavjese i prekrivače. Ostali župljani su donirali vezove i *vaštiš* s lavorom, te druge detalje. Jako smo ponosni i radosni što smo to konačno postigli. Planiramo stalno obogaćivati etno sobu.«

Raznolikost običaja

Predsjednica udruženja žena *Perla* iz Boljevac **Marija Urban** također je istaknula značaj zajedničkih druženja udruga.

»Lijepo je družiti se. Mi Slovaci imamo jedne običaje, Hrvati drugačije, Srbi opet neke druge. Najljepše je kada se okupimo i pokažemo jedni drugima svoje ručne radove i svoje običaje. Prisutnima sam pričala o zaručničkim kutijama, a osim ručnih radova naših članica, predstavila sam i svoje stare radove koje sam naslijedila od majke i bake, te fotografije s vjenčanja mojih roditelja iz 1958. godine.«

»Naše udruženje postoji četiri godine. Bavimo se očuvanjem tradicije«, kaže **Zorka Lojtrin** ispred udruženja žena iz Jakova i dodaje:

»Imamo sve veći broj mladih članova koji su zainteresirani za vez, za štrikanje i heklanje. Svake godine u ruj-

nu organiziramo manifestaciju pod nazivom *Dani sremačkih kolača*, na kojoj i druga udruženja donose svoje kolače. Pravimo krafne i dijelimo ih našim posjetiteljima. Veoma nam je važna suradnja s drugim udrugama različitih etničkih zajednica. Rado dolazimo u Surčin i drago mi je da je suradnja na ovim prostorima između udruga različitih zajednica na veoma visokom nivou«.

Manifestaciji su prisustvovali i **Stjepan Glas**, opunomoćeni ministar Veleposlanstva Republike Hrvatske u Beogradu, te **Mirjana Bišćević**, supruga veleposlanika **Hidajeta Bišćevića**, koji su pohvalili napore članova surčinske udruge na očuvanju tradicijske baštine. Član Odbora za kulturu HNV-a

i upravitelj fondacije *Spomen dom Bana Jelačića* **Darko Polić**, predsjednik Općine Surčin **Stevan Šuša** i direktorica TO gradske općine Surčin **Sanja Trojanović** također su bili na manifestaciji, a financijski su je pomogli Ministarstvo za kulturu i informiranje Republike Srbije i Turistička organizacija Općine Surčin.

S. D.

Naši gospodarstvenici (LX.)

Živjeti se može i od poljoprivrede

*»Uz pomoć obitelji i uz podršku države, mislim da ću uspjeti realizirati sve svoje planove. Od poljoprivrede se može živjeti, ali se mora dobro planirati i baviti se s više poslova. Nekada bude dobro, nekada loše. Zависи od godine, od vremenskih prilika, od cijena gnojiva, sjemena. Kod nas poljoprivrednika se nika-
da ne zna. Ali moramo raditi i truditi se i čuvati ovo blago sa zemlje koje nam je Bog dao«, kaže poljoprivrednik Vlada Brkljača*

Srijemske lubenice na pet hektara

Tribina Registar poljoprivrednih gazdinstava i gospodarstvenika hrvatske zajednice u Republici Srbiji i stvaranje prosperitetnog fonda za njihovu podršku koja je nedavno održana u Platičevu, okupila je veliki broj poljoprivrednika i gospodarstvenika iz tog i okolnih mjesta – Hrtkovaca i Nikinaca. Svi oni došli su s jednom željom, saznati o mogućnostima podrške u svom poslu. Mještani ova tri srijemska sela se desetljećima bave poljoprivredom i povrtlarstvom. Većina njih nastavila je tradiciju posla na zemlji koju su naslijedili od svojih predaka. Vremenom su proširivali proizvodnju i poljoprivredne i povrtne nasade. Jedan od njih je četrdesettrogodišnji **Vlada Brkljača**. U poljoprivrednim poslovima je zajedno s ocem od malih nogu. Danas zajedno sa svojom obitelji obrađuje zemlju na 20 hektara zemlje, a osim poljoprivrede, bavi se i ovčarstvom i uzgojem lubenica.

Nakon završetka škole odlučio je ostati na selu i nastaviti s poljoprivredom. Vremenom je u posao uključio sve članove svoje obitelji: suprugu **Maricu** i sinove **Ivana** i **Branislava**. Na 15 hektara zemlje sije pšenicu, suncokret i soju, a na oko pet hektara sadi lubenice po kojima je ovaj srijemski kraj dobro poznat. Osim tih poslova od prije pet godine počeo se baviti i ovčarstvom.

»Poljoprivredne poslove sam zavolio uz oca. S njim sam još kao dijete svakoga dana odlazio na njivu i pomagao mu u svemu. Sjećam se dana kada smo s konjima i zapregama odlazili na njivu i sijali lubenice. Kasnije su se vremena promijenila, mehanizacija se usavršila, pa nam je bilo i puno lakše raditi. Nakon očeve smrti odlučio sam nastaviti taj posao i proširiti nasade. Zavolio sam taj posao koliko god da je nekad bilo teško. Nisam htio odustati. Cijela obitelj je uključena u posao i kada se dobro organiziramo, uspijevamo sve poslove završiti na vrijeme«, kaže poljoprivrednik iz Platičeva i dodaje da se od poljoprivrede i povrtlarstva može lijepo živjeti.

»Prinos i kvaliteta roda ovisi od vremenskih uvjeta na koje mi poljoprivrednici nažalost ne možemo utjecati. Na nama je da uložimo napore, da vrijedno radimo na njivi i upotrijebimo sve dostupne agrotehničke mjere, kako bi prinos bio dobar i kvalitetan. Što se tiče bostana, to je naš obiteljski posao kojim se moja obitelj bavi od kada znam za sebe. U vrijeme dok se tim poslom bavio moj otac, isplativost je bila veća. Za jutro lubenica smo mogli kupiti traktor. Iako je bilo teže raditi, s obzirom da nisu postojala suvremena radila, isplativost je bila veća. Sada u tom poslu koristimo najlone, kapaljke, ali je manje novca. Međutim, mogu reći da sam zadovoljan. Ove godine je prinos bio dobar, ali nešto manji nego što je bio prošle godine. I u ovom poslu kao i u svakoj drugoj poljoprivrednoj grani, rod zavisi od vremenskih prilika ali i od eventu-

alnih bolesti biljaka, kojih ove godine na svu sreću nije bilo. U proizvodnju sam uložio 2.000 eura i ulog se isplatio. Zrada je bila ista kao i na jutru pšenice, možda čak i malo veća. Lubenice prodajem na tržnicama u Rumi i u Šapcu, a poznajem puno ljudi s kojima godinama surađujem. Oni dolaze kod mene, kupuju ih i dalje prodaju.«

U planu plastenička proizvodnja

Osim ratarstvom i povrtlarstvom više godina se bavio i stočarstvom. Uzgajao je svinje, bikove i junice. Zbog male isplativosti odustao je od toga prije pet godina i počeo se baviti ovčarstvom.

»Uzgoj svinja mi se nije isplatio i danas ih uzgajam samo za vlastite potrebe. Shvatio sam da je ovčarstvo isplativije. Danas imam 50 ovaca. One nisu probirljive što se tiče hrane. Ovce sve pojedu. Međutim i cijena janjetine je niska. Ona se kreće od 220 do 250 dinara. Kada bi cijena bila 320, isplativost bi bila veća. Planiram ih uskoro prodati kako bih mogao umatičiti stado. Tada bih mogao dobiti 7.000 dinara po janjetu i isplativost bi bila mnogo bolja«, ističe Vlada Brkljača.

»Uglavnom koristim sredstva iz općinskog proračuna i zadovoljan sam. Svoje dugove izmirujem na vrijeme i kada oni vide da sam pouzdan, odobravaju mi pozajmice. Osobno mi to puno znači. U ovom poslu važan je svaki vid podrške. Želja mi je da se osim s ovim poslovima, počnem baviti i plasteničkom proizvodnjom. Mislim da je to trenutno najisplativiji posao u poljoprivredi. Već sam neke poslove započeo, ali mi je potrebno još sredstava kako bih podigao više plastenika i već iduće godine

započeo proizvodnju krastavaca, rajčica, zelene salate i drugog ranog povrća. Ovo područje je povrtlarski kraj i zemlja je idealna za uzgoj povrća, iako se veliki broj poljoprivrednika posljednjih godina počeo baviti i voćarstvom i uzgojem duhana. Ja od svog posla neću odustati. Nastavit ću se baviti poljoprivrednim poslovima koje je započeo moj otac. Uz pomoć obitelji i podrške države, mislim da ću uspjeti realizirati sve svoje planove. Od poljoprivrede se može živjeti, ali se mora dobro kalkulirati i baviti se s više poslova. Kod nas poljoprivrednika se nikada ne zna kakav će biti rezultat rada jer ishod ne zavisi isključivo od nas. Ali moramo raditi i truditi se, čuvati ovo blago sa zemlje koje nam je Bog dao«, kaže na kraju razgovora naš sugovornik.

S. D.

Otvoren područni ured starčevačkih Hrvata

STARČEVO – Prošloga tjedna, na spomendan zaštitnika župe sv. Mauricijusa, u Starčevu je proslavljen kirvaj. Svetu misu predvodio je vlč. **Marko Kljajić** iz Surčina, uz glazbu i pjesmu Mješovitog zbora HKPD-a *Jelačić* iz Petrovaradina. Nakon mise službeno su otvorene prostorije područnog Ureda Udruge banatskih Hrvata. Prostorije se nalaze u okviru župnih prostorija, a dobivene su na korištenje od zrenjaninskog biskupa **Ladislava Németa**. Obnovljene su sredstvima koje je dodijelio Središnji državni ured za Hrvate izvan Hrvatske.

Nakon otvorenja, ravnatelj ZKVH-a **Tomislav Žigmanov** kao dar uručio je predsjedniku Podružnice **Nikoli Pavliću** više od stotinu knjiga hrvatskih nakladnika iz Vojvodine, među kojima je najviše bilo onih iz produkcije Zavoda.

Balunom do Subotice i Tavankuta

SUBOTICA – Subotički HKC *Bunjevačko kolo* i tavankutsko HKPD *Matija Gubec* nedavno su posjetili članovi Folklornog društva *Umag Vlatko Možar* i **Danijel Lamoš**. I ova vijest ne bi bila nešto posebno da gosti iz Istre u

ove krajeve nisu stigli biciklima. Naime, u sklopu projekta *Balunom kroz Europu*, oni su biciklirali preko 1000 kilometara, od Umaga do rumunjskog sela Clocotici, naseľenog uglavnom Hrvatima. Na sjever Bačke stigli su u povratnoj ruti, kada više nisu putovali na dva kotača, već kombijem. Inače, za dvadesetak dana »misije« ukupno su posjetili čak 40 folklornih društava u pet država (Hrvatska, BiH, Srbija, Rumunjska i Slovenija).

A kada bi stigli u goste, Umažani su domaće folklorashe učili popularnim plesnim koracima, te s jednom od članica domaćeg KUD-a otplesali po jedan korak najpoznatijeg istarskog plesa baluna. Gostovanja su snimana te će nakon montaže biti prikazana na Youtubeu.

Putovanje je imalo i humanitarni karakter jer su u Slavonskome Brodu i Vukovaru donirali financijska i druga sredstva jednoj ustanovi za djecu bez roditelja i majci sa šestoro djece koja živi samo od dječjeg doplatka.

»Ljudi vrlo pozitivno reaguju na naš projekt, upoznali smo mnogo ljudi s kojima planiramo ostati u kontaktu«, kaže Vlatko Možar.

Na proputovanju kroz Vojvodinu u planu je bio i posjet KPZH-u *Šokadija* iz Sonte, ali s njima, kako kažu, nažalost nisu mogli usaglasiti termin.

Promocija knjiga Dražena Prčića u Žedniku

ŽEDNIK – Promocija knjiga **Dražena Prčića** *Subotica – Priča o fotografiji* i *Advokat* bit će održana u ponedjeljak, 4. listopada, u Domu kulture u Žedniku. Po riječima autora, ovo je početak promocije triju knjiga iz još nezavršene »subotičke tetralogije«. Uz spomenute dvije, ovom korpusu spada i roman *Horvacki Bačka 1901-1939*. Početak je u 19 sati.

In memoriam:

Franush – Franja Prekpaljaj (1960. – 2021.)

Dana 25. rujna, tragično je preminuo **Franush – Franja Prekpaljaj**, predsjednik Nadzornog odbora HKD-a *Šid* i aktivni član udruge od prvog dana njenog osnutka. Rođen je u selu Zjum u okolini Prizrena. Najveći dio svog života proveo je u Šidu gdje je radio kao pekar. Bit će zapamćen kao požrtvovan otac, brat, suprug i djed, kao dobar susjed i prijatelj. Članovi

HKD-a *Šid* izražavaju žaljenje zbog gubitka svog vrijednog člana, prije svega plemenitog i humanog čovjeka, aktivnog člana župe Presvetog Srca Isusova u Šidu, zaslužnog u pružanju podrške svim vjerskim i kulturnim manifestacijama u svim župama i filijalama šidske općine, te u radu sekcija hrvatske udruge.

Franush – Franja Prekpaljaj pokopan je 28. rujna u rodnom selu Zjum na Kosovu, gdje je i tragično preminuo. Izražavamo iskrenu sućut supruzi **Nikoletti**, sinovima **Martinu** i **Iliru**, snahama, unucima i familiji. Dragi Franjo, počivaj u Božjem miru.

Članovi HKD-a *Šid*

Priručje: Vladimir Nimčević

Iz starog tiska

Rajiću oduzeto uređivanje *Naših novina*, umro Blaško Vojnić Hajduk

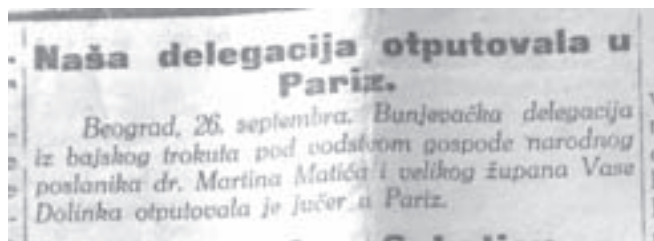
25. rujna 1936. – *Subotičke novine* javljaju da je 20. rujna umro nakon duge bolesti **Franjo Malagurski**, otac **Ivana Malagurskog Tanara**, predsjednika Hrvatskog pjevačkog društva *Neven*.

26. rujna 1925. – *Hrvatske novine* pišu da je kerski župnik **Blaško Rajić** istupio iz članstva Hrvatskog prosvjetnog društva *Neven* zbog razilaženja u stavovima oko programa proslave 1000-godišnjice Hrvatskog kraljevstva u Subotici. Naime, uprava je odlučila na proslavu pozvati hrvatske sokolaše, čemu se Rajić protivio, tvrdeći da je Sokol protiv Katoličke crkve.

26. rujna 1928. – *Dom* javlja da će u Odžacima 30. rujna u 10 sati prijepodne biti održan veliki sastanak mjesne organizacije HSS-a. Na sastanak dolaze narodni zastupnici HSS-a **Mirko Neudörfer** i **Rihard Kreutzer**. Sazivači skupa, **Stipan Ognjanov** (predsjednik kotarske organizacije) i **Matija Buzov** (tajnik kotarske organizacije), pozivaju pristaše i prijatelje Samostalne demokratske koalicije (HSS i Samostalna demokratska stranka).

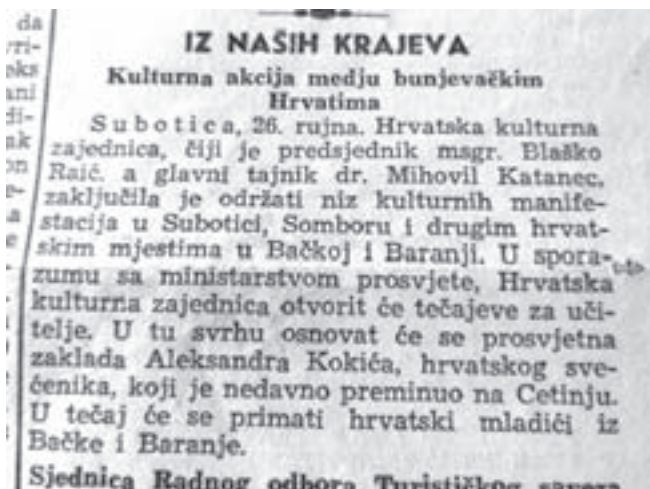
27. rujna 1913. – *Neven* piše da je kerskom župniku **Blašku Rajiću** oduzeto uredništvo nad listom *Naše novine*, koje je predano **Josipu Mamužiću**, odvjetniku, »koji bez uvrde budi rečeno, niti čitati, niti pisati našim jezikom nezna«.

27. rujna 1919. – *Neven* piše da je 25. rujna otputovala u Pariz delegacija Bunjevaca-Hrvata iz Bajskog trokuta

na čelu s narodnim zastupnikom **Martinom Matićem** i velikim županom Baje **Vasom Dolinkom**.

27. rujna 1940. – *Obzor* piše da je Hrvatska kulturna zajednica u Subotici donijela nekoliko odluka. Održat će niz kulturnih manifestacija u Subotici, Somboru i drugim hrvatskim mjestima u Bačkoj i Baranji. U sporazumu s Ministarstvom prosvjete, otvorit će tečajeve za učitelje. Radi toga, osnovat će prosvjetnu zakladu, koju će nazvati po nedavno preminulom svećeniku i pjesniku **Aleksu Kokiću**. U tečaj će primati mladiće iz Bačke i Baranje.

28. rujna 2001. – *Subotičke novine* pišu da su hrvatski književnici iz Vojvodine **Lazar Merковиć**, **Milovan Miković**, **Josip Buljovčić** i **Tomislav Žigmanov** sudjelovali 26. rujna na tribini *Suvremena književnost hrvatskih manjina* koja je održana u Hrvatskoj matici iseljenika u Zagrebu.

29. rujna 1923. – *Nova pošta* piše da će grad Suboticu na otkrivanju spomenika kralju Petru u Dardi predstavljati veliki župan **Andrija Pletikosić** i **Dragutin Stipić**.

30. rujna 1983. – *Subotičke novine* pišu da je umro **Blaško Vojnić Hajduk**, dugogodišnji ravnatelj Gradske knjižnice u Subotici. Za svoj dugogodišnji doprinos knjižničarstvu i kulturi dobio je više nagrada: 1962. Priznanje Društva knjižničara Srbije za posebne zasluge na unaprjeđenju knjižničarstva, 1966. Listopadsku nagradu Subotice, 1968. pohvalnicu Kulturno-prosvjetne zajednice Subotice, 1969. Nagradu Zajednice matičnih knjižnica Vojvodine i priznanje *Subotičkih novina* za višegodišnji rad i zalaganje na unaprjeđenju i razvoju informativne djelatnosti u Subotici, 1974. pohvalnicu Mjesne zajednice *Ker* za uspješnu suradnju na polju društveno-političkog rada i 1976. diplomu Matice srpske.

1. listopada 1937. – *Subotičke novine* pišu da je veći broj siromašnih seljaka Hrvata iz Like i Dalmacije došao u zapadnu Bačku da rade kao nadničari i da će ostati stalno u Bačkoj. Mnogi od njih kupuju kućice. Najviše Hrvata iz Like ima u Odžacima, i to preko 1000, zatim u Privrevici-Svetom Ivanu, Kuli i drugim mjestima. Uz rijeku Tisu također ima nekoliko hrvatskih naseobina, od kojih je najznačajnija ona u Titelu. Ondje se nastanilo preko 700 Hrvata iz Dalmacije, koji su tamo uposleni kao lađari.

Predstavljanje Leksikona u Somboru i Lemešu

Cjelovita slika o bačkim Hrvatima

Novi svezak Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, koji je iz tiska izašao u travnju, predstavljen je u Somboru i Lemešu. U ovom, 15. po redu, svesku Leksikona, koji obuhvaća slova L, LJ i dio slova M (M–Mal) surađivala su 42 autora, koja su na 162 stranice napisala 165 leksikonskih članaka. Na koncu sveska nalazi se 11 članaka i 5 ilustracija kojima se dopunjuju raniji svesci.

Govoreći o specifičnostima ovog sveska Leksikona urednik dr. sc. **Slaven Bačić** izdvojio je nazive desetak mjesta čiji nazivi počinju s *mali* ili *mala* kao što su Mali Bajmok, Mala Pešta ili Mala Bosna. »Druga karakteristična stvar ovog Leksikona je da smo po ugledu na deveti svezak gdje smo imali temu Hrvati – ime, povijest i jezik isto to sada uradili za Mađare, odnosno Mađžare (koristimo taj turcizam jer je to tradicionalna bunjevačka i šokačka riječ). Naša najnovija povijest tijesno je vezana za Mađarsku i Mađare, zato je ta tema dobila prostor u Leksikonu. U ovom svesku tri su prezimena najčešća. To su **Latinovići**, **Mačkovići** i **Malagurski**. Latinovići su etnički bili Bunjevci Hrvati, ali su se u drugoj polovici XVIII. i najkasnije u XIX. stoljeću pomađarili. Načelno je pitanje trebaju li ili ne takve osobe ući u Leksikon. Zauzeli smo stajalište da trebaju, jer takve osobe pripadaju našem etničkom korpusu, a s druge strane i ilustracija su jednog procesa postupne asimilacije«, kazao je Bačić. On je izdvojio i **Belu Lugošija**, koji je po majci **Pauli fon Vojnić** Hrvat Bunjevac. Bačić je izdvojio i **Rajka Ljubića**, autora koji je snimio brojne dokumentarne filmove o običajima ovdašnjih Hrvata.

Akademik dr. sc. **Ivan Gutman**, jedan od autora Leksikona, govorio je o natuknicama iz Leksikona koje se odnose na Sombor i okolicu, a prije svega Lemeš. »U Leksikonu su natuknice Lemeš, Lemeška banja, Lemeška kasina, lemeški juneći paprikaš, lemeški kulen, lemeški lanac, lemeški sokaci i lemeško plemstvo«, kazao je Gutman. On je iz Leksikona izdvojio nekoliko riječi koje su različite u Subotici i Somboru. Takva je primjerice riječ *lubura*. »To je pletena košarica od rogoza koja se u

Somboru zove *sačura*. Ili *mala užna*, tako u Subotici kažu za obrok između ručka i večere. U Somboru bi rekli jauzna. Jedna neobična riječ je *mačka*. To je kuka od željeza obično s četiri kraka koja služi da se iz bunara izvadi kanta ukoliko upadne u vodu«, kazao je Gutman.

Promocija u Lemešu počela je minutom šutnje za **Luciju Knezi Tošaki**, koja je bila suradnica Leksikona, a usprkos bolesti i u 15. svesku je bila kazivačica ili je osigurala materijal za natuknice koje se tiču Lemeša.

U dosadašnjih 15 svezaka Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, na ukupno 1707 stranica objavljen je 1931 članak – od biografije »Abrašić, Antun« do biografije »Malović, Gojko« – koje prati 1119 ilustracija i 140 uputnica. Od osobite su važnosti 4. i 9. svezak, u kojima su obrađene brojne bunjevačko-hrvatske organizacije, ustanove, udruge i tiskovine, koje počinju pridjevom bunjevački odnosno hrvatski. Na izradi Leksikona sudjelovala su 72 autora.

Bačić je najavio da je u pripremi 16. svezak Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. »Vjerojatno će biti najviše biografija, sigurno će imati najviše članaka. Što se tiče Sombora to su prezimena **Matarić** i **Marković**. Najveći problem je dinamika i cilj nam je da do kraja godine pristignu svi rukopisi za 16. svezak«, kazao je Bačić.

Z. V.

Izložba povodom jubileja Međunarodne likovne kolonije *Bunarić*

Četvrt stoljeća stvaranja i prijateljevanja

Već 25 godina u Subotici se ljeti, u vrijeme trajanja žetvenih svečanosti *Dužijance*, održava Međunarodna likovna kolonija *Bunarić* koju organizira Likovni odjel Hrvatskog kulturnog centra *Bunjevačko kolo*. Kolonija je pokrenuta na inicijativu likovnog pedagoga i slikara **Stipana Šabića** (1928. – 2003.), ujedno i tadašnjeg voditelja Likovnog odjela. Isprva se održavala na salašu **Paje Đuraševića**, smještenom u blizini marijanskog svetišta *Bunarić*, a danas je sjedište kolonije HKC-a *Bunjevačko kolo*.

U povodu navedenog jubileja – četvrt stoljeća bunarićke kolonije – u Galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici, u ponedjeljak, 27. rujna, otvorena je izložba na kojoj je prikazan izbor od 51 djela iz fonda dosadašnjih saziva ove likovne manifestacije.

Predsjednik HKC-a *Bunjevačko kolo* **Lazar Cvijin** je ovom prigodom podsjetio kako je tijekom 25 saziva, stvaranja i prijateljevanja domaćih i gostujućih slikara, nastalo oko 800 slika.

»Nastalo je jedno ozbiljno kulturno blago HKC-a *Bunjevačko kolo*. Stoga, težak je bio zadatak našeg Povjerenstva koje za ovu prigodu trebalo odabrati samo 50 radova. Na prvom mjestu za koloniju trebamo odati priznanje likovnom pedagogu Stipanu Šabiću, spiritus movensu likovnog stvaralaštva hrvatske zajednice u ovim krajevima. Dobri poznavatelji likovnih prilika znaju da je gospodin Šabić prije nego što je došao u HKC i u njemu organizirao Likovni odjel, i samu koloniju *Bunarić*, znatno ranije, još 1961. to isto uradio i u HKPD-u *Matija Gubec* iz Tavankuta. Zahvala ide i svim drugim voditeljima Likovnog odjela do današnjih dana«, rekao je Lazar Cvijin.

Izložbu je otvorio subotički arhitekt i član Likovnog odjela mr. **Antun Rudinski**, koji je ujedno i autor teksta u katalogu izložbe. Prva kolonija je, kako podsjeća, odr-

žana 1997., na kraju XX. stoljeća, a uspješno je nastavila svoj rad i u XXI. stoljeću. Tijekom protekloga razdoblja na kolonijama je sudjelovalo više od 80 likovnih stvaralaca iz regije (ali i drugih država svijeta), od kojih i mnogo akademskih slikara.

»S obzirom na brojnost sudionika, slikara, kao i protekli značajni vremenski period, stvorena su vrijedna likovna djela, osebujnog izričaja počevši od beskrajnog spektra boja, primjenom različitih slikarskih tehnika. Viđenja su to njihovih autora, stvarnog ili nestvarnog svijeta, nastalog tijekom stvaranja, ali ipak prepoznatljivog. Neki od autora ostali su vjerni svom slikopisu, a neki su se upustili u avanturu traganja za nečim novim, samo njima znanim u svom likovnom stvaranju. Prepoznatljiviji su jasno i jedni i drugi! Za uspješan rad Odjela valja iskazati i veliku zahvalnost brojnim sponzorima, znanim i neznanim, ali i ljubiteljima ove vrste umjetnosti«, navodi Antun Rudinski.

U programu otvorenja izložbe nastupila je vokalna solistica **Marija Kovač** u pratnji Tamburaškog sastava *Ruže*. Izložba je otvorena do nedjelje, 3. rujna.

D. B. P.

Nova knjiga: Marko Kljajić, *Kako je umirao moj narod: Antimemoari II*, Hrvatska čitaonica Fischer, Surčin, 2021.

Djelo viđeno očima drugih

Dругi dio obećane trilogije *Antimemoara Marka Kljajića* pojavio se, po informaciji na naslovnoj stranici 2020. godine o Božiću, a po katalogizacijskim informacijama tijekom 2021. godine. Doživio je i javno predstavljanje tijekom ovog ljeta u Hrvatskoj. U Srbiji još nije prikazana. Sadrži 640 stranica. Urednica i stručna suradnica je povjesničarka **Ivana Andrić Penava**, dok je recenzent **Tomislav Bašić Palković**.

Književnik i srijemski svećenik, kroničar i objekt tragedije srijemskih Hrvata tijekom 1990-ih, Kljajić se ovoga puta odlučio za prikaz svojega publicističkog, aktivističkog, osnivatelskog i svakog drugog rada u hrvatskoj zajednici u Srijemu (i za nju) putem predstavljanja svjedočanstva koja su o tom radu objavljena od strane drugih. Tu je i manji broj njegovih i svjedočanstva o posrednom ili neposrednom sudjelovanju u mnogobrojnim i burnim procesima u Srijemu u posljednja tri desetljeća, snažno koncentriranih na dva posljednja mjesta njegove svećeničke službe: Petrovaradin i Surčin. Kako još uvijek vrijedi da ne postoji ono što nije objavljeno, te kako je Kljajić ljubitelj riječi staroga kova, u ovoj publikaciji našao se iznimno veliki broj preslika članaka iz novina, književnih i drugih glasila (no

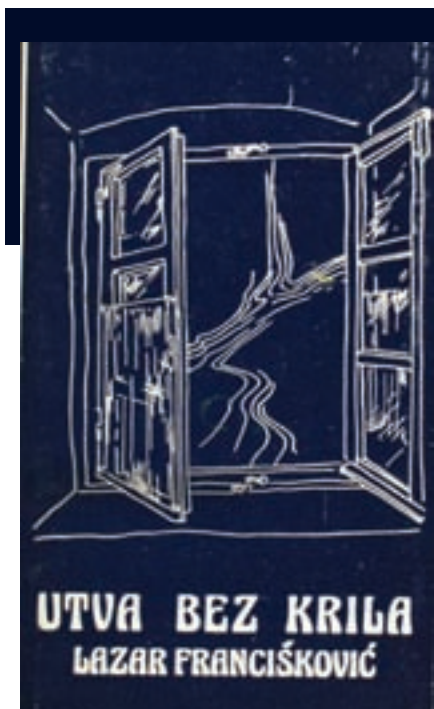

gotovo uopće ne iz internetskih izvora), pisama koje je dobivao i upućivao, dokumenata o osnivanju pojedinih organizacija, povelja, pozivnica, posveta, kalendara, fotografija, naslovnih stranica knjiga i drugih publikacija, te brojnih drugih memorabilija. One su u ovoj knjizi tematski postavljene u petnaest poglavlja koja donose dokumente, ili njihove prijepise, sa samoga konca protekloga stoljeća i tijekom dva desetljeća ovoga koji teče. Dokumenta nisu uvijek posložena kronološki. Autor si je uzeo slobodu da događaje, koji su se odvijali uglavnom u Srbiji i Hrvatskoj, predstavi po redoslijedu svojeg osjećaja o važnosti.

Poglavlja neposredno vezana za život hrvatske zajednice u Srijemu su: *Recenzije i odjeci, Priča o haaškom optuženiku i haaškom sugovorniku, Intervjui, Promocije knjige 'Kako je umirao moj narod', Moja priča o Petrovaradincu banu Josipu Jelačiću, Priča o Hrvatskoj čitaonici Fischer, Priča o mojim knjigama, Moje pjesme, moji snovi, Objavljeni dnevnik i Mojim prijateljima po peru.*

Knjiga se može nabaviti u župnom uredu u Surčinu, te Hrvatskoj čitaonici Fischer u istome mjestu (i na istoj adresi).

M. T.

Digitalizirano književno stvaralaštvo Lazara Franciškovića

Hrvatski književnik **Lazar Francišković** (Subotica, 1948.) dobitnik je ovogodišnje nagrade za životno djelo *Balint Vujkov Dida* koju dodjeljuje Hrvatska čitaonica Subotica na *Danima hrvatske knjige i riječi – danima Balinta Vujkova*. Tim je povodom Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata digitalizirao Franciškovićovo književno stvaralaštvo koje se sada može čitati na internetskom portalu ZKVH-a: www.zkvh.org.rs u rubrici *Digitalizirana baština*, sekcija *Knjige*.

Digitalizirane su knjige pjesama: *Mrginji*, pjesme u okviru zajedničke pjesničke zbirke *Zov reči* (u koautorstvu s **Vladimirom Đurićem** i **Ivicom Mandusovom**, 1977.), *Utva bez krila : pjesme* (1980.), *Biblioteka ; Gradska kuća ; Fontana : poeme* (Subotica, 1998.), *Stara crkva : spjev* (2000.), *Skaska o vatri* (2004.), *Di, čuje pisma divojačka i po koja suza* (2009.) i *Gral* (2008.). Prikazi knjiga skupljeni su u knjizi *Prelistali smo za vas* (2007.), a mogu se pročitati i *Eseji* (2012.) te roman u dva dijela *Hodočasnik* (2004.) i *Hodočasnik II* (2006.).

20. dani hrvatske knjige i riječi – dani Balinta Vujkova

Bogat program jubilarne manifestacije

Ovogodišnji, dvadeseti po redu *Dani hrvatske knjige i riječi – dani Balinta Vujkova* bit će održani od 5. do 8. listopada u Subotici, Novom Sadu i Sonti. Organizacijski odbor drugu godinu zaredom manifestaciju priprema uz brojna pitanja i prepreke vezane uz epidemiološke mjere zaštite od širenja zaraze koronavirusa. Više će programa biti priređeno, ali se, kako navode, planiranju dvojako – uz poštivanje mjera susreti »uživo« i virtualnu varijantu.

Dane HKR-a otvorit će *Književni salon* u utorak, 5. listopada, u Gradskoj knjižnici u Novom Sadu, dok će se popularni program pod nazivom *Narodna književnost u školi* u vidu sata hrvatskog jezika ove godine biti održan u srijedu, 6. listopada, u Osnovnoj školi *Ivan Goran Kovačić* u Sonti. Za učenike osnovnih i srednjih škola pripremljen je vrlo zanimljiv program koji će moći vidjeti na YouTube kanalu Hrvatske čitaonice. Ovaj je program tematski posvećen 100. obljetnici rođenja književnika i skladatelja **Pavla Bačića** te će tim povodom za učenike biti prikazano koncertno čitanje komada *Mala Vesna* u izvedbi studenata glume Umjetničke akademije u Osijeku.

Predstava i stručni skup

U četvrtak, 7. rujna, u Tavankutu će gostovati Hrvatsko kazalište iz Pečuha s predstavom *Bunjevački blues – saga o svitu koji nestaje*. Ova predstava, rađena prema književnom predlošku **Tomislava Žigmanova**, a u režiji **Slavena Vidakovića**, bit će igrana u mjesnom Domu kulture, s početkom u 19 sati.

Znanstveno-stručni skup planiran je za petak, 8. listopada, u Gradskoj knjižnici Subotica na kojem će teme biti posvećene književno-jezičnoj te kulturno-povijesnoj baštini i suvremenim kulturnim praksama i diskursima. Način održavanja skupa ovisit će i epidemiološkoj situaciji te će organizatori biti spremni i za online oblik.

Književne nagrade

Na ovogodišnjoj multimedijalnoj večeri, u petak, 8. listopada u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici, bit će uručene i književne nagrade. Hrvatska čitaonica Subotica dodijelit će nagradu za životno djelo pjesniku i knjižničaru

Lazaru Franciškoviću, dok će Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata uručiti nagrade **Emerik Pavić** za najbolju knjigu tiskanu u 2020. godini te **Iso Velikanović** za najbolje prozno djelo u razdoblju 2018. – 2020.

Program će imati i svoj slavljenički dio povodom dva desetljeća održavanja ove manifestacije u kojem će nastupiti recitatori i glazbenici.

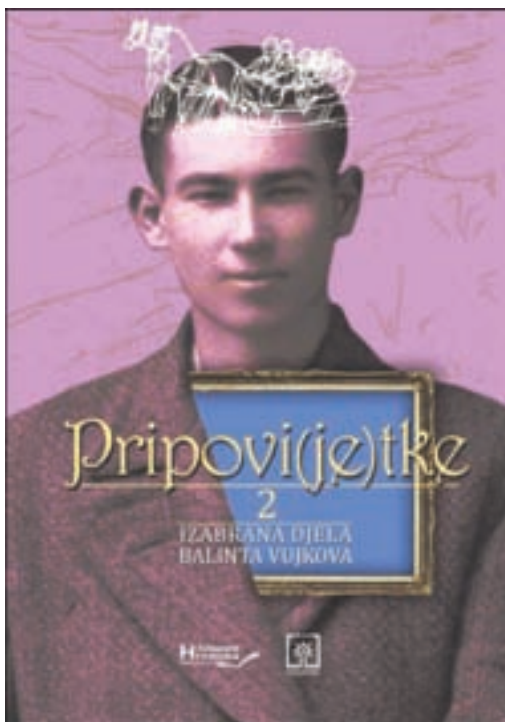
Novi naslovi

Dani hrvatske knjige i riječi – dani Balinta Vujkova donose dva nova naslova: objavljuje se zbornik radova s prošlogodišnjeg *Međunarodnog znanstveno-stručnog skupa 2020. – Čitanjem do uključenosti* te *Pripovi(je)tke 2*, peta knjiga u ediciji *Izabrana djela Balinta Vujkova*.

Uz Hrvatsku čitaonicu Subotica suorganizatori najveće književne manifestacije ovdašnjih Hrvata su Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata i Gradska knjižnica Subotica uz potporu Hrvatskoga nacionalnog vijeća.

Manifestaciju su podržali: Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Grad Subotica, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Beogradu, Hrvatsko nacionalno vijeće, Pokrajinsko tajništvo za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice i Pokrajinsko tajništvo za kulturu, javno informiranje i odnose s vjerskim zajednicama.

H. R.

Biskup Német – potpredsjednik Vijeća europskih biskupskih konferencija

Usklopu plenarnog zasjedanja Vijeća europskih biskupskih konferencija (CCEE) u Rimu, 25. rujna izabrano je novo predsjedništvo. Za predsjednika je izabran litavski nadbiskup Kaunasa mons. **Gintaras Linas Grušas**. Za

nove potpredsjednike izabrani su nadbiskup Luksemburga kardinal **Jean-Claude Hollerich** i zrenjaninski biskup mons. **Ladislav Német**, predsjednik Međunarodne biskupske konferencije sv. Ćirila i Metoda, javila je hrvatska redakcija *Vatican News-a*.

Vijeće europskih biskupskih konferencija sastoji se od 39 članova koji skupa predstavljaju Katoličku crkvu 49 zemalja Europe.

M. T.

Susret povjerenika Biskupijskog pastoralnog centra

U ponedjeljak, 27. rujna u prostorijama Biskupijskog ordinarijata u Petrovaradinu održan je susret povjerenika Biskupijskog pastoralnog centra Srijemske biskupije. Susret je organiziran na inicijativu koordinatora vlč. **Ivice Zrna**. Susretu su nazočili srijemski biskup mons. **Đuro Gašparović**, tajnica BPC-a **Ana Hodak**, povjerenik za

školski vjeronauk preč. **Blaž Zmaić**, povjerenik za trajnu duhovnu formaciju svećenika preč. **Berislav Petrović** i povjerenik za mlade vlč. **Dušan Milekić**. Pozdravljajući sve okupljene, mons. Gašparović je iznio kratki osvrt na

stanje i djelovanje BPC-a, od njegovog osnutka 2009. godine, ističući kako je, počevši od osnutka, ovo prvi susret svih povjerenika. Okupljene je pozdravio i inicijator vlč. Zrno te je svakom povjereniku pružio mogućnost da predstavi svoje područje, odnosno iznese postojeće stanje.

Tako su dogovoreni datum i mjesto održavanja *Holywina*, susreta mladih, križnog puta za mlade. Također je upućen prijedlog o suradnji sa Subotičkom biskupijom, po pitanju mladih i studenata koji zbog potreba studija odlaze živjeti u Novi Sad. U okviru duhovne formacije svećenika govorilo se o stanju i poboljšanju mjesečnih duhovnih obnova, kao i o mogućnosti duhovnih vježbi za svećenike u 2022. godini.

I. Z.

Susret biskupa i državnog tajnika

S ciljem jačanja suradnje te njegovanja zajedništva i povezanosti, biskup Subotičke biskupije mons. **Slavko Večerin** susreo se s državnim tajnikom Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zvonkom Milasom** 27. rujna u Zagrebu. Bio je ovo prvi susret državnog tajnika i Subotičke biskupije na kom su obje strane izrazile spremnost za dalju suradnju budući da je Subotička biskupija crkveno područje s najvećim brojem katolika u Srbiji, kao i značajnim brojem Hrvata. Tijekom susreta biskup Večerin je izrazio spremnost za suradnju i na projektima koji su od značaja za hrvatski i katolički živalj na ovim prostorima. Istaknuo je dobru suradnju i s Hrvatskim nacionalnim vijećem u Srbiji, osobito po pitanju zajedničkih projekata koji su prvenstveno za dobrobit vjernika ove biskupije.

Sastanku su nazočili i savjetnik s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine u inozemstvu Središnjeg državnog ureda dr. sc. **Milan Bošnjak** i svećenik Subotičke biskupije vlč. dr. **Ivica Ivanković Radak**.

Ž. V.

U susret 125. obljetnice crkve sv. Roka

Župna crkva sv. Roka u Subotici ove godine obilježava 125. obljetnicu postojanja. Tim povodom, a u susret proslavi priređen je prigodan program koji je započeo 9. rujna, te slijede programi:

3. listopada – u 9 sati pod misom svira tamburaški orkestar HGU-a *Festival bunjevački pi-sama*.

Od 5. do 7. listopada je trodnevica i svaku večer sveta misa počinje u 18 sati.

10. listopada – u 17 sati je svečana sveta misa proslava jubileja koju će predvoditi biskup Subotičke biskupije mons. **Slavko Večerin**.

Izložba *Bogu i ljudima* – hvala iz povijesti crkve i župe bit će postavljena u crkvi s posebnim osvrtom na događanja u proteklih 25 godina.

40 dana za život

Jesenska kampanja *Inicijative 40 dana za život* započela je 22. rujna i traje sve do 31. listopada tijekom koje će se kao i prijašnjih godina moliti protiv pobačaja. Geslo ovogodišnje kampanje je »Sveti Mihaele Arkanđele, brani nas u boju!«. Svakog radnog dana i vikendom u kapeli Crne Gospe (kod franjevacu) u Subotici bit će miroljubivo bdijenje s molitvom u terminu od 8 do 9 sati, dok će se svakog petka u kapeli Radio Marije u terminu od 20 služiti sveta misa i klanjanje za spas nerođenih.

U susret blagdanima

- 1. listopada – Terezija od Djeteta Isusa
- 2. listopada – Anđeli čuvari, Anđelko
- 4. listopada – sv. Franjo Asiški
- 5. listopada – sv. Faustina
- 7. listopada – BDM od Krunice
- 15. listopada – Terezija Avilska

Piše: dipl. theol. Ana Hodak

Spasenje treba prihvatiti

Bog je stvorio čovjeka drugačijeg od svih stvorenja. Udahnuo mu je duh i tako je čovjek postao slika Božja. Dobio je od Boga slobodu koju je pogrešno iskoristio i tako pustio grijeh u ovaj svijet. Grijeh je sa sobom donio patnju i vječnu propast. No, Bog nije želio čovjeka, vrhunac svoga djela stvaranja, prepustiti propasti, pa je poslao svoga Jedinorođenca da ljudima ponudi spasenje. Ali, opet nam je ostavljena sloboda hoćemo li to prihvatiti ili ne.

Bog nudi spasenje

Božja ljubav prema čovjeku je neprocjenjiva. Tolika da za ljudsko spasenje žrtvuje svoga Jedinorođenca. Sin Božji postaje jedan od nas, kako bi mi bolje shvatili i prihvatili veličinu njegove žrtve. Patnja na patnju niza la se na Veliki petak, dan tuge i boli, jer nevin Isus biva kažnjen za grijeh nas svih. Ali to je i dan kada je Bog posrnulom čovjeku ponudio spase nje, izbjavljenje od propasti, koju je svojim grijehom zavrijedio. I kad Sin Božji prihvaća trpjeti i umrijeti da bi grješnike spasio, zašto ljudi ne prihvaćaju njegovu ljubav i ne odabiru put spasenja?

Poslanica Hebrejima kaže: »...da milošću Božjom bude svakome na korist što je on smrt okusio« (Heb 2,9). Dakle, ne bira Bog tko će se spasiti po krvi njegova Sina. On je odabrao svakoga, jer je svaki čovjek stvoren na njegovu sliku, njegovo je ljubljeno stvorenje, pa prema tome odabran za spasenje. Ipak, onaj tko može odabrati tko će se spasiti je čovjek sam. On sam sebe svrstava u spašene ili nespašene.

Naš odgovor

Mi slabo razmišljamo o spasenju, jer zapravo ne želimo razmišljati o svršetku života. Živimo kao da ćemo na zemlji ostati zauvijek, zaboravljaju

jući da je ovdje sve prolazno, pa tako i naš život. Zaborav smrti je i zaborav spasenja. A tko ne misli na spasenje živi daleko od Boga, odbacujući njegovu ljubav. Prvi ljudi su na pogrešan način iskoristili svoju slobodu, i grijeh i smrt ušli su u ovaj svijet. I mi danas tu slobodu pogrešno koristimo, jer držimo da smo slobodni ako smo na Boga zaboravili. Ljudi smatraju da ih Božje zapovijedi sputavaju, ograničavaju i čine zarobljenima, pa ih odbacuju. Tako ponavljaju grešku prvih ljudi i dopuštaju grijehu da u svijetu opstane i zarobljava duše. Onaj tko odbacuje Božji nauk i njegove zapovijedi, rob je grijeha. Onaj tko prihvaća zapovijedi, korača u slobodu, jer prihvaća spasenje. Njemu je na korist Kristova muka i smrt, kao što kaže Poslanica Hebrejima.

Svi smo od Boga stvoreni i svi smo njegovom krvlju otkupljeni, te smo svi pred njim jednaki. On ne pravi razlike onako kako to čine ljudi, ali kada stanemo pred njega razlikovat ćemo se po onome što smo sami odabrali. Nemojmo spasenje shvaćati olako. Božje milosrđe jest preveliko, ali Bog i od nas očekuje da učinimo korak prema njemu. Svaki taj naš korak, naš trud da mu se približimo, da postanemo i ostanemo bolji, da svoj život uredimo po njegovim zapovijedima, on će nagraditi u vječnosti. Grijeh kojemu smo podložni sputavat će nas u našim nastojanjima, ali nas neće zaustaviti ukoliko se budemo željeli popraviti. Krv Kristova otvorila nam je put k vječnosti. To je put ispunjen usponima i padovima, ali sva naša nastojanja Bog će blagosloviti u vječnosti. Blagoslov ne znači da neće biti patnje, nego da će naša patnja biti posvećena. Zato nemojmo živjeti ove dane kao da će vječno trajati, nego se već sada počnimo spremati za vječnost, prihvaćajući spasenje koje nam je Bog ponudio. Veličina naše slobode ogleda se u veličini naše spremnosti poštivati Božje zapovijedi.

Vlatko Vojnić Purčar – sakupljač i čuvar narodnog blaga

Ljubitelj starina

Već 30 godina Vlatko Vojnić Purčar sakuplja »ne makar šta, sve vridno što ima veze s nama, sa salašima, s našim svitom«, ono što živi, što voli. Tako u njegovoj riznici starina ima svega, a čega je sve bilo sa sjetom se prisjetio naš sugovornik nabrajajući sve ono što je prije tri godine izgorjelo u požaru koji je zadesio njegov stari salaš u Đurđinu

Da bi *Dužijanca* i slične manifestacije opstale nije dovoljno samo imati ljude koji žele raditi ili se obučiti u nošnju, nego je potrebna i »mašinerija« ne samo ljudi, nego i potrebnih rekvizita.

Možda ste se i sami pitali odakle sve te stvari, tko ih čuva i sakuplja. Ovoga smo puta »zavirili« u kolekciju dugogodišnjeg člana OO *Dužijance* **Vlatka Vojnića Purčara**, kojega mnogi znaju kako u Subotici i okolici, tako i po Slavoniji.

Blago odneseno vatrom

»Godinama sam svašta skupljao, kupio i slago na tavan s posebnom pažnjom da se ništa ne uništi... A onda je jednog dana, točnije jedno jutro sve odnela vatra. Bilo je tamo svega, od ormana, nameštaja, raznih starih alati koje su se kadgod koristile za obradu zemlje, za ris... Sve što ima veze s nama, sa salašima, s našim svitom (Bunjevcima Hrvatima). To sam skupljo i sad skupljam. Al' ne makar šta, nego ono što ima smisla i što vridi čuvati. Na tavanu, koji je izgorio sam imao toliko nameštaja da se moglo opremiti desetak soba. Sve sam to imao za rezervu i ako kome zatriba«, priča Vlatko i pojašnjava kako je UBH *Dužijanca* imala u planu urediti Bunjevačku

kuću – salaš, a veliku većinu stvari je čuvao upravo radi toga. »Tili smo taj salaš opremiti s autentičnim stvarima. Planirali smo odabrat ono najlipše i to iskoristiti... Svega je tu bilo, ali najviše mi je žao dvi škrinje za miraz, jer se tako štogod više nigdi ne mož kupit. Bile su velike, drvene, pod ključ. Žao mi je i kola, špeditera, fijakera... Izgorilo je tad 12 kola i fijakera, dvojica *sonca* (sanjke), mala i jedna veća, taljige koje je danas teško pronaći, haptike, tri roljke, puno alata za ris, dvoparoške i troparoške vile... No, život ide dalje. Sačuvalo se samo ono što je tada bilo korišteno za potrebe *Dužijance* odnosno *Takmičenja risara*, pa je bilo u drugom hangaru«, prisjeća se Vlatko sa sjetom i pojašnjava nam kako su sva ta kola bila u voznom stanju.

Jedina sačuvana *roljka* (sprava za glačanje) je ona koju su u varoši (gradu) koristili njegovi roditelji koji, kako nam je ispričao, nikada nisu imali klasično i nama poznato glačalo, nego se uvijek koristila *roljka*.

Tavani kao riznica

Iako je puno toga izgubio, bilo je i onih stvari koje se čuvaju u roditeljskoj kući, te je tako ovom ljubitelju starina ipak ostalo *koji šta* za utjehu ili »za sjemek«. Kroz razgovor smo se dotaknuli i pitanja odakle ljubav prema ovim stvari-

ma, na što je sugovornik odgovorio kako je u to zaljubljen još od malih nogu i da na to nisu utjecali njegovi roditelji. »Uvijek sam se volio penjat po tavanima i cunjat, još ko dite. Znao sam bit i ružen zbog toga, jer kad odemo kod koga ja bi oma išo na tavan da vidim šta ima. Tavani su ko neka riznica s blagom. Svašta tamo mož pronać. Pa i prazni boca, al skupljam ja i to, i to one duncoške boce, kadgodašnje s čošama. Imam i ideju što bi s njima, ali... još uvijek je samo na ideji ostalo. Planiram i moj salaš pokriti trskom. Imam i ideje i volje, samo mi još novaca fali«, priča nam sugovornik i kaže kako na tom salašu ima još puno posla kako bi mu vratio prvobitni izgled, s originalnim *pendžerima* (prozorima), s *ambetušom*, *vratacima*... Kako nam je ispričao taj salaš je nekada bio u vlasništvu **Matiše Dulića**, najbogatijeg čovjeka u Đurđinu koji nije imao potomstva i kad su mu oduzeli salaš jedno vrijeme je u njemu bila Zadruga i po riječima sugovornika, sve je, što se moglo odnijeti, razgrabljeno.

Nova kola, sonca, karuca...

Nakon prisjećanja na ono što je bilo ili što će biti, pogledali smo, divili se i zapitkivali koji šta o onome što smo vidjeli. A i ovdje je bilo što za vidjeti. Nova kola, koja čekaju odgovarajući par konja. »U ova kola nisu još ni jedared prezani konji. Pronašao sam ih u Kupusini i kupio. Kola su pravljena 1965. godine. Vidio sam oglas za nji da se prodaju i pito sam čovika jel se mogu u nji prezat konji, na šta je on odgovorio da mož. To nam je bio sav divan. Nakon dva miseca je mene zvao taj čovik da me pita zašto sam postavio to pitanje jer on je imao 20 kupaca i svi su ih tili za ukras, a on za to nije tío prodat. Kada sam mu objasnio s čim se bavim i da nam treba za *Dužijancu*, sve mu je bilo jasno. Otišo sam vidit ih. Bila su odgori pokrivena, no s kapije sam kazo to je to. Na šta je čovik kazo, a šta ste vidili kad su pokrivena? Vidio sam dosta, točkovi i osovine su novi. Sad me muči drugi problem, fali mi par konja koji možem upregnit u ova kola. Imam jednu kobilu, ali sam u potrazi za njenim parom. Ova kola moraju vuć udekani konji. E kad nađem konje, onda će se ova kola prvo provozat po varoši i to sa svircima, jasno s ansamblom *Hajo*, e tek onda se mož ić na *Dužijancu*«, priča kroz smijeh Vlatko.

A kola su kao nacrtana, imaju u tri reda *sicova* (sjedišta), s ugraviranim datumima i tko ih je izradio, rađena i okovana, a na njima se može vozat najmanje šest ljudi.

Druga kola koja su nam privukla pažnju su, rekla bih, već poznata jer se koriste za *Dužijancu* od 2006. godine i s njima ide *mereš* s džakovima žita, a po riječima sugovornika *maža* (vaga), koja je također stara ali je u funkciji.

Nismo mogli zaobići ni velika drvena *sonca* (sanjke) na kojima se kao mali sanjkao još Vlatkov otac **Antun** koji sada ima preko 80 godina. »Ova sonca su izrađena 1937. godine. Kupio sam ih od Sudarevi s Verušića, a donešena su iz Pešte. Vidio sam ih kad je **Franjo Skenderović – Lešo** s traktorom sanko dicu i onda sam se počo raspitivat za njih. Kod mene su nekih 15 godina, i

sada je u planu restauracija. Planiram ih rastaviti, i istrule daske prominit i ponovno ih ofarbat u autentičnu boju, kaka su i bila. Zanimljiva je priča oko njih, jer su ih prvi vlasnici, kako im za vrime obaveze ne bi uzeli, zazidali na tavanu pod odžakom, a pronašao ih je bać **Antikin** unuk **Vlado**, od koga sam ih i kupio«, priča nam Vojnić Purčar.

I mi smo, kao i sugovornik zavirili ispod pokrivača, kako bi vidjeli i svečana, crna, rezbarena *karuca* i imali smo što vidjeti. No, ako ste obratili pažnju, a vjerujem da većina nije, ova *karuca* se već koriste i ove godine su na *Dužijanci* nosila bandaša i bandašicu iz Tavanakuta. »Moram bit iskren i kazat da je ova karuca renoviro moj otac. Karuca su bila u vlasništvu najbogatijeg čovika na Kelebiji, za kog kažu da je prije II. svjetskog rata pola Kelebije bilo njegovo. Kad je došo rat on je pribigo za Mađarsku, ode mu je sve bilo oduzeto, a konje i karuce, koje nije mogo ponet je ostavio svom kočijašu. Kočijaš je prodo sve čoviku, koji je karuca dao za miraz ćerki kad se udavala, a udala se za bać **Ivana Gabrića**. E, ja sam karuca kupio od njih, a ona su pod šupom stajala 20 godina i sicovi su bili istrunili, moljac ih naćo i onda se moj baćo latio, ja sam pomago koliko sam stigo, nosio na niklovanje, ali je baćo odradio poso«, kaže Vlatko.

Nije da smo baš *cunjali* ali smo primijetili i da su u ovoj riznici i svećani *sersami s lakovanim očalama* (iz 1962. godine), za koje smo saznali da ih je šio pokojni bać **Roko Francišković** i da se *taki* ne mogu kod nas kupiti, nego eventualno u Mađarskoj. Bile su tamo i bunjevačke čizme i to nekoliko pari, pa još i *koji šta* od alata, ali sve je to bilo na »sunćanju«, pa slijedi adekvatna zaštita i skladištenje. Istina, nismo se penjali na tavan kako bi vidjeli što još ima, ali i ono što smo vidjeli nam je bilo dovoljno za divljenje. A da smo se bar prije četiri godine popeli na spominjani tavan u Đurđinu, onda bi tek imali što pisati i fotografirati, no, i ovako se puno toga sačuvalo od zaborava.

Ž. Vukov

Ulica zaštićenih hrastova

njaku i vinogradu gradio ljetnjikovac, što je nekada bilo uobičajeno za imućnije obitelji, a stanovao je u gradu u Trumbićevoj ulici (danas Sándora Petőfija; koje li podudarnosti što se ona, nekada bezimena ulica gdje je gradio vilu, danas zove istim imenom). Vila je izgrađena s

Nekoliko starih i velikih stabala hrasta lužnjaka, pod zaštitom države, što je obilježeno i adekvatnom tablom, nalazi se u Ulici **Sándora Petőfija** na Paliću, pružajući joj poseban šarm i atmosferu. Ovom tihom ulicom se sigurno šeće; vozači automobila je zaobilaze, jer u njoj postoji još jedno vrijedno svjedočanstvo povijesti, a to su kamene ploče (makadam), koje su iz prošlih vremena očuvane u dijelu ulice. Sve još podsjeća na zlatno doba Banje Palić, kada su ovom i okolnim ulicama u kočijama prolazile dame sa šeširima i suncobranima, do svojih ili iznajmljenih vila za odmor.

Nekadašnji ljetnjikovci danas su obiteljske kuće s vrtovima i parkovima. Upravo u Ulici Sándora Petőfija nalazi se objekt pod zaštitom, s karakterističnim tornjem i sačuvanim autentičnim detaljima iz vremena nastanka. Vilu je gradio **Josip Dohanj** 1927. godine, a projekt s molbom za dozvolu za gradnju čuva se u Povijesnom arhivu Subotica (F: 47. 1699. odl. 1398/1927.). Prema dokumentima, Dohanj je ovdje, u svom palićkom voć-

vinskim podrumom, koji su imali i drugi palički objekti okruženi vinogradima na većim površinama, prije usitnjavanja parcela u prošlom stoljeću. Zanimljiv projekt ljetnjikovca izradio je inženjer **Milan Manojlović**, koji je upravo u to vrijeme, između 1925. i 1930. godine, projektirao nekoliko ljetnjikovaca na Paliću, kao i obiteljske kuće u gradu u više kvartova (Kertvaroš, Gat, Novo selo...). U novije vrijeme objekt je u skladu s propisanim zaštitarskim mjerama adaptirala i održava je obitelj **Dubajić**, čuvajući u dvorištu i veliki, stari kesten posađen, vjerojatno, u vrijeme ili prije nastanka zgrade.

Glasnik dobrih vijesti

Na fotografiji su **Josip Engert** (dobošar) i njegov brat **Antun Engert**. Obojica su iz Hrtkovaca. Fotografija je nastala između 1950. i 1955. godine i iz obiteljskog je albuma **Anice Blažić**, također iz Hrtkovaca. Prema njezinu sjećanju u selu je bio dobošar, koji je u određene dane obavještavao mještane o događajima u selu. Šetao bi po ulicama Hrtkovaca i na svim raskrižjima stajao bi i udarao u doboš govoreći: »Daje se na znanje«... ili »Pažnja, pažnja«. Kada bi se narod okupio, pročitao bi im obavještenja koja su se odnosila na događaje u selu ili neke druge obavijesti.

Josip Engert bio je Anicin stric, najstariji brat njezinoga oca. Rado je podijelio sjećanja na svoje rano djetinjstvo i događaje u svom rodnom mjestu.

»Moj stric **Josip** je radio u mjesnom uredu u selu. Održavao je prostorije u njemu: televizijsku dvoranu u kojoj su se svake večeri okupljali mještani, budući da u to vrijeme kućanstva nisu imala televizore. Tu je bila i dvorana za šah u kojoj su se uglavnom okupljali muškarci u slobodno vrijeme. Stric Antun je bio tu uvijek kada je trebalo naložiti pećnicu, pripremiti dvoranu za posjetu većeg broja ljudi, te pospremiti je nakon njihovog odlaska. Osim tih obveza, bio je i dobošar i pronosio vijesti mještanima sela«, prisjeća se Anica.

Iako je u to vrijeme pohađala tek osnovnu školu, dobro se sjeća najava lijepih vijesti u selu.

»Vijesti su se uglavnom odnosile na događaje koje je organizirala mjesna zajednica. Dobošar je najavljivao održavanje različitih sjednica u selu, zatim održavanje većih skupova i kulturnih događaja, te informacije o terminima predviđenim za cijepjenje pasa i drugih životinja. Osim toga i mještani su preko dobošara obavještavali svoje susjede iz sela o klanju svinja i prodaji mesa na određenom mjestu u selu, te o prodaji drugih domaćih proizvoda. U to vrijeme nije bilo telefona i to je bio jedini način da se javnost obavijesti o nekim novinama u selu ili o naredbama tadašnje civilne vlasti. Obavješćavanje javnosti preko dobošara trajalo je sve dok u selu nije uvedena struja. Tada su u svim ulicama u selu postavljene zvučnici na banderama. Čim bi seljani čuli muziku sa zvučnika, znali su da slijedi neka važna obavijest. Elektrifikacija je zamijenila dobošara, koji je do tog vremena bio

iznimno važna osoba u selu. Sada su ostale samo stare fotografije kao podsjetnik na ta vremena, a meni osobno, lijepa sjećanja na strica dobošara, na koga sam od malih nogu veoma ponosna«, kaže Anica.

Dobošara u selima nema već desetljećima. Sada se vijesti prenose putem medija i drugih sredstava informiranja. Ostala su sjećanja, stare fotografije i pismeni zapisi, te kazivači, uz pomoć kojih danas saznajemo o važnim povijesnim događajima i osobama poput današnje priče o dobošaru iz Hrtkovaca.

Od naše sugovornice Anice, inače jedne od pripovjedača u knjizi *Identitet srijemskih Hrvata kroz prizmu tradicijske baštine*, dobili smo obećanje da će uz njenu pomoć, neke od narednih stranica našeg tjednika uskoro biti popunjene još nekim zanimljivostima iz povijesti ovoga srijemskoga mjesta.

S. D.

Održane »Risarske igre« u okviru *Dužijance malenih*

O običajima uz zabavu i igru

Dužijanica malenih, jedna od najvažnijih manifestacija u okviru *Dužijance*, ove se godine održala u dva dijela, s razmakom od nekoliko mjeseci. Prvi dio, svečana misa zahvalnica, kada su djeca zahvalila Bogu za kruh svagdanji, održao se 13. lipnja, a u »Risarskim igrama bez granica«, u organizaciji HKC-a *Bunjevačko kolo*, djeca su uživala u subotu, 25. rujna.

U ovim 14. žetvenim svečanostima za djecu održanim u svečanoj dvorani HKC-a *Bunjevačko kolo* sudjelovalo je osamdesetak djece uz volontere – članove folklornog odjela HKC-a i Subotički oratorij.

Gosti na ovoj manifestaciji bili su djeca iz KUD-a *Vuk Karadžić* iz Temešina, KUD-a *Brile* iz Beočina i KUD-a *Dr Mladen Stojanović* iz Bačkog Jarka. Skupa s domaćinima, članovima folklornog odjela HKC-a *Bunjevačko kolo* i Subotičkim oratorijem, malom bandašicom **Marijom Kujundžić** i malim bandašem **Davorom Dulićem**, natjecali su se u igrama spretnosti na poligonu i u kvizu znanja. U prijedpodnevnim satima priređene su dječje igre zabavno-edukacijskog karaktera na temu upoznavanja običaja *Dužijance*. Program je vodila **Marija Kovač**, a pričama o nekadašnjem načinu života na salašu i *sigrama* program je upotpunio **Lazo Jaramazović**.

Nakon pozdravne riječi predsjednika HKC-a **Lazara Cvijina** i članice Izvršnog odbora HNV-a za obrazovanje **Margarete Uršal**, sudionici *Dužijance malenih* podijelili su se u osam ekipa po slučajnom izboru. Na poligonu u Velikoj dvorani Kola, izmjenjivale su se po četiri ekipe u svakoj od pet igara. Prva igra je nosila naziv »Obuci risara i risarušu«, druga »Žito«, treća je bila »Igra s praćkom«, četvrta »Napuni lončić vode za risara«, a peta »Pecanje risarskog ručka«. Nakon toga održan je i kviz znanja o običajima vezanim za *Dužijancu*. Uslijedile su

i nagrade najbržima i najspretnijima, pa su svi sudionici skupine koja je osvojila treće mjesto dobili šalicu sa znakom HKC-a *Bunjevačko kolo* i knjigu. Sva djeca skupine koja je osvojila drugo mjesto dobila su šalicu, knjigu i USB, a članovima najbolje ekipe podijeljeni su šalice, knjiga, USB i bežični miš.

»Risarske igre bez granica« protekle su uz radost, veselje, smijeh i bučno navijanje, a sudionici su i naučili ponešto o običaju *Dužijance*. To je i bio cilj Organizacijskog odbora, da djeca na interaktivan, zabavno-edukacijski način kroz natjecanje, nauče više o risu i *Dužijanci*.

»Mislimo da je važno, u Vojvodini gdje živi puno naroda i narodnosti, običaj *Dužijance* kao nešto po čemu su Hrvati poznati, prezentirati i drugima, da ga upoznaju i da se na taj način približimo jedni drugima. To je misija i cilj 'Risarskih igara bez granica', važno je čuvati svoje, ali i upoznati ono što drugi narodi baštine.

Želimo ovaj običaj prezentirati mladima da ga upoznaju i zavole, da ga nastave baštiniti i čuvati«, rekao je predsjednik HKC-a *Bunjevačko kolo* **Lazar Cvijin**.

Zbog pandemije koronavirusa »Risarske igre« prošle godine nisu održane, a ove godine se manifestacija koja je predviđena da traje dva dana morala vremenski razdvojiti.

U drugom dijelu »Risarskih igara« koji je se održao istoga dana navečer, održan je folklorni koncert u Velikoj dvorani Centra gdje su nastupili gosti i predizvođački ansambl HKC-a. Tom prigodom je nastupio i Dječji Subotički tamburaški orkestar.

I ove godine manifestaciju 14. *Dužijanica malenih* financijski je poduprlo Hrvatsko nacionalno vijeće, sponzori su bili *Venera bike d.o.o.* i *Salaš 024 d.o.o.*, a pokrovitelji manifestacije Središnji državni ured za Hrvate izvan Re-

publike Hrvatske, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Ministarstvo kulture i informiranja, Grad Subotica, HNV, Osječko baranjska županija i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.

Nela Skenderović

Hrckov spomenar

ZOVEM SE: **Martin Dulić**

IDEM U ŠKOLU: OŠ *Vladimir Nazor*, Đurđin – 4. razred

IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI: išao sam na folklor

VOLIM: ljetni raspust

NE VOLIM: kada se netko svađa

U SLOBODNO VRIJEME: slažem Lego kocke

NAJ PREDMET: tjelesni odgoj

KAD ODRASTEM ŽELIM BITI: poljoprivrednik

551-045

Subotica, kod glavne pošte.

Povoljno prodajem dvosobnu kuću u Mičurinoj 22, Subotica. Informacije na mobilni: 066-555-49-61.

Prodaju se: dunje, dvije nekorištene perne punjene novim sitnim gušćijim perjem i auto Lada Samara '90. (200 eura). Tel.: 024 532570

Prodaje se pneumatska 4. redna sejačica 2016. g. iz Agrije, elektronska sjetva (tri para ploča za kukuruz, suncokret i soju), Lada Samara 90 (150 eu), špediter (150 eu), starinski omani i sl. Tel.: 024/532570 ili 0600532570.

Prodaje se peč za etažno grijanje na čvrsto gorivo Podvis Knjaževac 30 kw. Tel.: 024 528682.

Prodaje se poslovni prostor i stan od oko 600 m² u Ulici Huga Badalića 6, Subotica. Tel.: 069 2887213.

Izdaje se jednosoban stan na Proizivki u Subotici (42 km, 4. kat, centralno grijanje s alokatorima, mali troškovi održavanja). Cijena je 120 eura plus režija. Info na telefon: 063/8857124.

Prodajem ili mijenjam poslovni prostor u neposrednoj blizini centra Šida površine 100 m², za nekretninu na Hrvatskom primorju. Sve informacije na telefon: 062/8681437 ili 064/6590730.

Prodajem ili mijenjam dvoetažni stan površine 77,5 m² u centru Šida kod gradske tržnice (Karadorđeva 17), za nekretninu na Hrvatskom primorju. Stan je novoizgrađen s centralnim grijanjem. Informacije na telefon: 060/0289407 ili 060/7158020.

U Somboru **prodajem** kompletno završenu veću katnicu sa suterenom, garažom, ljetnom kuhinjom, svim komunalijama i CG u centru grada. Tel.: 064 2808432; 025 5449220.

Traže se vozači C i E kategorije s hrvatskim ili mađarskim putnim ispravama za posao u Njemačkoj u okolini Stuttgarta i Ludwigsburga. Tel.: + 4917621561026 ili 064/1826160.

U Somboru prodajem kompletno završenu termoizoliranu veću katnicu sa suterenom, garažom, ljetnom kuhinjom, svim komunalijama i CG u centru grada. Tel.: 025 544-92-20; 064 280-84-32.

Prodaje se elevator, plug leopard dvobrazni, špediter, auto lada samara (i krovni nosač i auto prikolica trabanta), motor. Tel.: 024/528-682.

Roleri i starinska kolijevka, ormari, kreveti, vrangeši, stol, stolice, bunjevačka ruha, marama, pregače i sl. Tel.: 024/532-570.

Prodajem plac u Borči, 12 kilometara od centra Beograda, veličine 5 ari i tražim njegovateljicu za teško pokretnu osobu. Tel.: 060 3105572.

Hrvatska obitelj iz Zagreba koja živi u Segedinu (Mađarska) traži ženu za čuvanje osmo-mjesečnog djeteta i pomoć u kućanstvu na duže razdoblje. Plaćanje 800 eura. Stan i hrana osigurani, slobodni dani i ostalo po dogovoru. Kontakt telefon: Mirko, 0036-30-288-93-33.

Izdajem garsonjeru u centru Subotice. Tel.: 065 6081194.

Izdaje se u arendu – zakup poljoprivredno zemljište oko 2,5 km južno od sela Golubinci, površine 42 a i 73 m², parcela broj 7138 K. O. Golubinci. Dragan 063/509-902.

Hitno i povoljno prodajem kuću u Subotici, 107 m². Kao i zemlju 1h 6 ari. Tel.: 064 18-39-591.

Na osnovu članka 63. Zakona o planiranju i izgradnji (Sl. glasnik RS, br. 72/2009, 81/2009 - ispr., 64/2010 - odluka US, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - odluka US, 50/2013 - odluka US, 98/2013 - odluka US, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - dr. zakon, 9/2020 i 52/2021) i članka 89. Pravilnika o sadržaju, načinu i postupku izrade dokumenata Prostornog i urbanističkog planiranja (Službeni glasnik RS, broj 32/2019), Tajništvo za građevinarstvo obavještava zainteresirane građane da će se održati:

JAVNA PREZENTACIJA URBANISTIČKOG PROJEKTA

za izgradnju objekta za skladištenje poljoprivrednih proizvoda i repromaterijala na k.p. br. 36751/3 k.o. Donji grad za potrebe urbanističko-arhitektonske razrade lokacije (naručitelj projekta – SU-AGRO, d.o.o. Subotica)

Zainteresirana pravne i fizičke osobe mogu izvršiti uvid i dobiti informacije o Urbanističkom projektu od 8. do 14. listopada 2021. godine, svakog radnog dana od 8 do 12 sati, u Tajništvu za građevinarstvo, Stara gradska kuća, Trg slobode 1, ured br. 204.

Urbanistički projekt se može pogledati i na službenoj internetskoj stranici Grada Subotice www.subotica.rs u rubrici Građevinarstvo – Javni uvid.

Stručni obrađivač predmetnog Urbanističkog projekta je Javno poduzeće za upravljanje putovima, urbanističko planiranje i stanovanje, Subotica.

Primjedbe i sugestije na planirana rješenja tijekom javnog uvida, mogu se u pisanoj formi dostaviti Tajništvu za građevinarstvo (Uslužni centar, šalter 8 ili 9), od 8. do 14. listopada 2021. godine.

Osoba ovlaštena za davanje potrebnih obavještenja o javnoj prezentaciji je Katarina Buljovčić.

Sve primjedbe prispjele u zakonskom roku bit će dostavljene Komisiji za planove.

Besplatni mali oglasi uz kupon iz Hrvatske riječi koji VAŽI DO 5. 10. 2021.

Poštovani čitatelji našeg i vašeg tjednika, i dalje nastavljamo objavljivati rubrike malih oglasa u kojima možete objavljivati sve ono što želite prodati, mijenjati, kupiti ili darovati. Jedini uvjet za objavu vašeg malog oglasa je priloženi kupon kojega objavljujemo u svakom broju Hrvatske riječi.

Duljina malog oglasa ne smije prelaziti više od 30 riječi.

Uredništvo

Hrvatska likovna udruga *CroArt* prodaje umjetničke slike, djela članova udruge. Zainteresirani se mogu javiti predsjedniku udruge.

Tel.: +381 24 529 745; mobil: +381 63 518 218; e-mail: horvat.josip.su@gmail.com

HKC *Bunjevačko kolo*, Likovni odjel, prodaje slike svojih članova. Slike se mogu vidjeti u prostorijama Centra, ul. Preradovićeve 4, radnim danom od 8 do 14 sati. Tel: 024/556-898 ili 555-589.

ILI-ILI

AKCIJA

do 30. 04. 2021.

Priključenje **BESPLATNO**

✦ Birate između:

- 6 meseci po 1 dinar ili
- 12 meseci sa 50% popusta

AT

Astra
Telekom

011 44 22 009

Osnovna škola

Mali istraživači u akciji

Na europskoj *Noći istraživača*, koja je održana 24. rujna u Subotici u dvorani Tehničke škole *Ivan Savić*, među brojnim sudionicima bili su i učenici OŠ *Ivan Milutinović* koji nastavu pohađaju na hrvatskom jeziku. Ove godine odlučili su posjetitelje učiti kako se od recikliranog materijala mogu praviti instrumenti i razne društvene igre. I sami su se oprobali u ovoj vještini te su tako nastali

instrumenti poput gitare, tambure, raznih zvečki, puhaljki, udaraljki, a i igre su sve bile od recikliranog materijala, gdje su plastični čepovi zamijenili igrače. Osim očuvanja okoliša, postignut je i vizualni efekt šarenilom boja. Tako su djeca i ovoga puta dokazala kako se sve može kada se to i hoće. Po riječima učiteljice **Sanje Dulić** »mali istraživači« u *Noći istraživača* sudjeluju već treću godinu, a ove godine je sudjelovalo po četvero učenika iz trećeg i šestog razreda. S njima su bile učiteljice **Sanja Dulić** i **Tanja Dulić**, te nastavnica mađarskog jezika **Dalia Čović Benko**.

Ovogodišnja *Noć istraživača* održana je pod sloganom »Ozeleni naukom«, koja ima za cilj istaknuti značaj znanosti u očuvanju životnog okoliša. Osim u Tehničkoj školi, posjetitelji su mogli obići i IT kompanije koje su otvorile svoja vrata svim zainteresiranim istraživačima.

Ž. V.

Nastavlja se *Petrovaradionica*

Kreativna radionica za djecu *Petrovaradionica*, koju organizira Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo *Jelacić* iz Petrovaradina, ulazi u svoj novi ciklus, koji je započeo 25. rujna. Devetorica mališana iz Petrovaradina i Novog Sada, te nekoliko mjesta okolice, pod stručnim vodstvom prof. **Tatjane Štimac**, skupili su se u dvorištu Dobrovoljnog vatrogasnog društva *Petrovaradin* toga dana na uvodnom susretu. On je služio za međusobno

upoznavanje, upoznavanje s voditeljicom, kao i upoznavanje povijesti dragovoljnog vatrogastva u Petrovaradinu, koja traje već 146 godina, a o kojoj svjedoče brojni predmeti, barjaci i fotografije koji krase prostorije vatrogasnog doma. Djeca su također kušala specijalitete koji su se pripremali u okviru manifestacije *CROZ kuhinje Vojvodine*.

Program ovogodišnje *Petrovaradionice* drukčiji je naspram prethodnih ciklusa, prekinutih uoči početka pandemije. »Naša je ideja da se djeca iz hrvatske zajednice upoznaju i druže bez puno opterećenja. To je polazna točka ovogodišnjega programa. U našim ćemo susretima obrađivati teme tradicije i kulturne baštine Hrvata u Petrovaradinu. Povijest Petrovaradina vrlo je bogata i želimo da djeca znaju makar mali dio nje«, kazala je Štimac. Ona navodi da će tijekom ovogodišnjeg susreta djeca posjetiti pojedina identitetski važna mjesta u Petrovaradinu, učiti o osobama koje su doprinijele očuvanju identiteta i kulture ovdašnjih Hrvata. Planirane su i ekskurzije. »Pozivamo sve roditelje da nam se pridruže i da djecu prijave za novi ciklus *Petrovaradionice*«, ističe Štimac.

M. Tucakov

Ludi svijet nogometnih transfera

Iako su službeno završeni prijelazni rokovi u najjačim europskim (svjetskim) ligama, i dalje se ne stižava groznica vezana za potencijalne buduće transfere. Jer, počevši od siječnja otvaraju se »vrata« za najveće zvijezde današnjice (**Mbappea** i **Halanda**), ali i još brojne druge vrhunske nogometaše. U karuselu najsajnijih zvijezda nekoliko je i ponajboljih hrvatskih profesionalaca.

Brozović i Perišić

Dvije vedete *Intera*, aktualnog prvaka Italije, hrvatski reprezentativci **Marcelo Brozović** i **Ivan Perišić** lako bi mogli u sljedećoj sezoni odjenuti neki drugi dres. Nakon sedam i pol sezona u crno-plavoj majici Broz je na meti najboljih europskih klubova i mnogo je spekulacija u svezi novog kolektiva u kojem bi nastavio svoju uspješnu profesionalnu karijeru. S druge strane, i za »Kokea« vlada veliki interes, a nekako su najglasnije spekulacije oko njegovog možebitnog odlaska u Napoli.

Oršić, Petković, Ivanušec

Dinamov reprezentativni trio **Mislav Oršić**, **Bruno Petković** i **Luka Ivanušec**, ovisno o klupskim interesima, vrlo lako bi nagodinu mogli zamijeniti modri dres nekim drugim bojama i oznakama. Konkretno govoreći o Oršiću bilo je potencijalnih priča i ovoga ljeta, ali su glavešine s Maksimira odlučile zadržati ga u tekućoj sezoni kada se klub bori na dva jaka kolosijeka u domaćem šampionatu i Ligi Europe. Unatoč činjenici kako mu u posljednje vrijeme ne polazi mnogo toga »za nogom« (izgubio je trenutačno mjesto u reprezentaciji), *Dinamov* centarfor Petković mogao bi vrlo lako pronaći novu sredinu. Što se tiče još uvijek premladoga Ivanušeca za njegov transfer bi se trebala pojaviti zbilja nemoralna ponuda koju Zagrepčani ne bi mogli odbiti.

Livaja i Biuk

Najbolji *Hajdukov* nogometaš, povratnik u 1. HNL i reprezentativnu majicu **Marko Livaja**, vrlo lako bi se, nastavi li igrati u izvrsnoj formi, u sljedećoj sezoni mogao vratiti u međunarodne vode. Sedam golova i vrh ljestvice najboljih domaćih strijelaca, plus reprezentativni pogodak protiv Slovenije, zasigurno jamče interes mecena i menadžera. U njihovom fokusu je već izvjesno vrijeme i biser *Hajdukov* nogometne škole **Stipe Biuk**, a visoka cijena koju je navodno izvjesio njegov matični klub zasigurno ne bi predstavljala problem za najbogatije europske klubove.

Šimić i Zvonarek

U svjetlu potencijalnih budućih transfer eksplozija, na koncu se prisjetimo i dva velika hrvatska prelaska koja su realizirana ovoga ljeta. Prvo je napadač *Lokomotiv*

ve 19-godišnji **Roko Šimić** (sin **Darija**, proslavljenog reprezentativca) prešao u redove *Red Bull Salzburg*, a koncem prijelaznog roka je i hrvatski wunderkind **Lovro Zvonarek** majicu *Slavena* iz Koprivnice zamijenio onom *Bayerna* iz Münchena. Iako su, možda prerano, napustili domaće arene, ova dva mladića su izravno potvrdili maksimumu kako je Hrvatska i dalje nepresušno izvoriste nogometnih talenata. Predstojeći prijelazni rok to će potvrditi na najbolji način.

D. P.

Na osnovu članka 63. Zakona o planiranju i izgradnji (Sl. glasnik RS, br. 72/2009, 81/2009 - ispr., 64/2010 - odluka US, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - odluka US, 50/2013 - odluka US, 98/2013 - odluka US, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - dr. zakon, 9/2020 i 52/2021) i članka 89. Pravilnika o sadržaju, načinu i postupku izrade dokumenata Prostornog i urbanističkog planiranja (Službeni glasnik RS, broj 32/2019), Tajništvo za građevinarstvo obavještava zainteresirane građane da će se održati:

JAVNA PREZENTACIJA URBANISTIČKOG PROJEKTA

urbanističko-arhitektonske razrade lokacije za izgradnju poligona za rekreaciju – avantura parka na k.p. br. 14332/4 k.o. Novi grad

(naručitelj projekta – *Park Palić*, d.o.o. Palić)

Zainteresirane pravne i fizičke osobe mogu izvršiti uvid i dobiti informacije o Urbanističkom projektu od 8. do 14. listopada 2021. godine, svakog radnog dana od 8 do 12 sati, u Tajništvu za građevinarstvo, Stara gradska kuća, Trg slobode 1, ured br. 204.

Urbanistički projekt se može pogledati i na zvaničnoj internetskoj stranici Grada Subotice www.subotica.rs u rubrici Građevinarstvo – Javni uvid.

Stručni obrađivač predmetnog Urbanističkog projekta je Javno poduzeće za upravljanje putovima, urbanističko planiranje i stanovanje, Subotica.

Primjedbe i sugestije na planirana rješenja tijekom javnog uvida, mogu se u pisanoj formi dostaviti Tajništvu za građevinarstvo (Uslužni centar, šalter 8 ili 9), od 8. do 14. listopada 2021. godine.

Osoba ovlaštena za davanje potrebnih obavještenja o javnoj prezentaciji je Katarina Buljovčić.

Sve primjedbe prispjele u zakonskom roku bit će dostavljene Komisiji za planove.

TENIS

Čilić i Ćorić u TOP 50

Dva najbolja hrvatska tenisača, **Marin Čilić** i **Borna Ćorić** nalaze se na najnovijoj ATP ljestvici u ekskluzivnom klubu TOP 50. Stariji Marin je na 40. mjestu, dok je mlađi Borna na 50. poziciji. Slijede veteran **Ivo Karlo-**

vić (199.), **Borna Gojo** (218.) i **Nino Serdarušić** (235.) Kod tenisačica najbolje plasirana je **Petra Martić** na 45. mjestu, **Ana Konjuh** zauzima 77. mjesto, dok se **Donna Vekić** vratila među 110 najboljih na svijetu i trenutno je 99. igrarica svijeta.

KOŠARKA

Nova sezona ABA lige

Susretima prvoga kola (vikend 25.-26. rujna) započela je nova sezona Regionalne košarkaške ABA lige u kojoj Hrvatska ima tri predstavnika. *Cibona* je odlično startala gostujućom pobjedom protiv *Mornara* (87:77), dok je *Split* poražen u duelu protiv branitelja naslova *Crvene zvezde* (61:97). U posljednjem kolu sastali su se *Zadar* i *Partizan*.

ATLETIKA

Odlična utrka Martine Poljaković

Na tradicionalnoj utrci u Splitu, prošle nedjelje, 26. rujna, subotička atletičarka u konkurenciji 21,5 km žene 50+ **Martina Poljaković** zabilježila je odličan rezultat 1:45, 55 i zauzela drugo mjesto. Također, ovaj rezultat je sedmi najbolji u ukupnom plasmanu Splitskog polumaratona.

POGLED S TRIBINA

Kvartet

Deset je odigranih prvenstvenih kola u 1. HNL, prva četvrtina sezone 2021./22., i već je apsolutno jasno kako će o naslovu odlučivati kvartet najboljih hrvatskih klubova. *Dinamo*, *Hajduk*, *Rijeka* i *Osijek*. Doslovno ovim redom.

Trenutačni pogled na nekompletnu tablicu (*Dinamo* ima dva, *Hajduk* i *Rijeka* po susret manje) zorno pokazuje posve izjednačeno stanje četiri momčadi razvrstane na bod razlike. Istina, ukoliko *Dinamo* uspješno obavi posao u dva neodigrana susreta (jedan je derbi protiv *Hajduka* u Splitu), mogao bi samostalno i s pristojnom prednošću zasjesti na vrh, ali o tom – potom. Za sada je situacija *al pari* i u pitanju su nijanse viđenog u prvom kvartalu nove sezone. Sve četiri vodeće momčadi zabilježile su po šest pobjeda i niti jedna od njih nije neporažena. *Rijeka* ima najbolji napad (19 postignutih golova), *Dinamo* najbolju obranu (6 primljenih), *Hajduk* je momčad u usponu dok je *Osijek* prošao svojevrstu krizu rezultata, ali se nakon par kikseva ponovno vratio u utrk.

No, vratimo se konstataciji iz uvodnog dijela i tvrdnji kako su, objektivno, najveći favoriti za naslov *Dinamo* i *Hajduk*. Pored već uobičajeno najšire i najduže »klupe« u domaćem prvenstvu, »modrima« se u ovoj sezoni opasno približavaju i *bili* s nekoliko novih igračkih akvi-

zicija s kojima je svlačionica trenera **Gustafssona** solidno popunjena. Predsjednik **Jakobušić** doveo je i junaka »ruske epopeje« vratara **Subašića**, te nekadašnjeg reprezentativca **Melnjaka** i priključio ih ovosezonskim pojačanjima **Mraku**, **Lovrenčeviću**, **Krovinoviću**, **Sahitiću**. Poslije dugo, dugo godina i *Hajduk* ima »punu svlačionicu« igrača koji žele opravdati svoj dolazak na Poljud, ali i znatno povišiti svoju cijenu na Transfermarktu. Na drugoj strani, *Dinamo* nije kupovao ništa senzacionalno i povrh svega je prodao dva izuzetno važna igrača iz prošlogodišnje povijesne sezone (**Gavranović** i **Majer**), a jedina je hrvatska momčad s bremenom igranja i na euro kolosijeku (Liga Europe). Koliko će trener **Krznar** moći uspješno voditi momčad na obje, ove godine, izuzetno zahtjevne natjecateljske strane, ostaje nam vidjeti.

Najbliži pratitelji i trenutačno liderski dvojac, *Rijeka* i *Osijek*, također objektivno nemaju u ovoj sezoni takvoga igračkog arsenala da bi mogli u konačnici parirati zagrebačko-splitskom dvojcu. Ali, lopta je okrugla i tko zna što će sve događati u narednim kolima, a za puni demanti ovih redaka stiže prilika već u sljedećem, 11. kolu (ovoga vikenda) kada *Hajduk* stiže u *Osijek*. Bit će to prvi ozbiljniji ispit *bilih* i konkretnija prilika za dokazivanje istaknutih šampionskih ambicija, jer u prvom derbiju *Osijek* se slavnobitnički vratio doma u Slavoniju.

Sve u svemu, bez obzira na sve, očekuje nas izuzetno zanimljiva nogometna jesen s brojnim neizvjesnim susretima najboljih hrvatskih klubova.

D. P.

Narodne poslovice

- * Dobar čovjek se postidi čak i pred psom.
- * Ako ne možete vratiti uslugu, prosljedite je.
- * U školi patnje najviše naučiš mudrosti.

Vicevi, šale...

Posljednjim snagama brodolomac se dovukao do obale, premoren, ali i sretan. Legne na plažu, kad se kraj njega stvori njegova žena i počne vikati:

– Pa gdje si ti do sad?! Brod je potonu još jučer!

Žena se dere na muža:

- Prekini zijevati dok ti pričam!
- Ne zijevam, pokušavam ti kazati nešto!

Mudrolije

- * Tko se bori, taj može i izgubiti, ali tko se ne bori, taj je već izgubio.
- * Čudna sam čudnima, bezobrazna bezobraznima, vedra vedrima, dobra dobrima...
Ionako svatko u meni vidi ono što nosi u sebi.
- * Jučer sam bio pametan, htio sam promijeniti svijet. Danas sam mudar, mijenjam sebe.

Vremeplov – iz naše arhive

Šokačka rič, 2008., Sombor

Iz Ivković šora

Potrčavanje

Piše: Branko Ivković

Faljnīs čeljadi. Evo spuštijo se ja u selo rano, ne mož kast rano zorom jel sad to više nije u modi, dućani više orme ne rade od ranog jutra, pekaru ni nemamo u selu, kugod ni poštu a ni ambulantu, al eto još se držidu ta dva dućančića i rade.

Krenem ti ja tako iz Ivković šora, nigdi žive duše samo po koji pro-trče ode kraj crkve, a limuzinu tira bar stodvajst na sat – kandar žuri da ne zakasni ode u Crveno selo u te plevane doboze od fabrika. No, to nama seljanima i šoročanima ništa nije čudno, ode kod nas se leti drumom. Taki sam bisan a i di neću bit, malo malo pa nasrada josag, mačaka da i ne divanim – već nasradalo i koliko očeš, kugod da su one krive što se mora tako hajčit. A pravo da vam kažem ovi s bilim rukavima nepamtim kad sam vidijo, a doduše što i Periša i Joso kažu, ni to nebi pomoglo, ova mladež kad digne veresiju od banaka oma kupi veliku jaku limuzinu od petnajst, dvajst godina pa kad sidne u nju misli da je sav svit njev, smetadu njim svi, i biciglišti, pešaki a ko će tek mislit na mačke. A ondak malo malo pa kaka nerić. Ja neznam di ovo sve vodi, al da nevalja borme nevalja.

Neg sašo sam s puta, počo sam divanit kako sam sam došo u selo i moram čekat koji minut prid špecerajom, kadli ičedu rabadžije s kamijonom što skupljadu ove žute džakove (lipo sam se zadivijo čeljadi moja) ljudi su lipo sašli kod svake kuće, skupili džakove, još je čovik pokupijo i malo rasutog što je valjdar ispalo iz džaka, cigumo nije bijo dobro svezan pa vitar izbijo nejlon-kesu. E svaka čast, mislim se u sebi, još imade poštenog svita, na vrime i vridno odrađen poso. turam dalje ovu moju biciglu i kontam kad bi svi tako čistito radili di bi nam bijo kraj. Divanim to ovoj mojoj dvojici pajdaša a Joso veli, da misli da bi nam bijo kraj tute di je i sad, kod nas eto ode na severu naše lipe Bačke. Možmo skakat koliko očemo i divanit šta očemo al našim rukama opravljene fabrike su poharane, zadruga zarasle u korove i dračove, vidi samo đurđinsku, bosnjačku i druge pa će ti bit jasno moj Braniša, ta sad su u modi ove vake plevane di se sprate čeljad i moradu se umaskirat, ukalamit po više puta a ako neće onda pritidu otkazom. A da pošten običan čovik proba otić tamo u te što privatizuju pa kast eto ja bi kupijo oni bi ga ismijali, ma ne ne, to je rezervisano za »izabrane« partijaše moj Braniša. Eto niki dan sam načuvo u varoši da će se i bosnjačka zadruga prodat, a dabome da niko nezna ništa. Mirgeška se već po drukput jal i treći put prodala, a svit nije ni znavo da je naprodaj. Kako samo sve izvuče i sazna, mislim se ja u sebi pa mu velim: »Pa ti si pravi džak sa koji kakim vestima, eto lipo neznam di sve iskupiš te novotarije kad znam da nemaš ni internet, al svedno, mora da si nasledijo teta Kudu, ona je tako sve znala šta se di trevlja. Sićal se kogod teta Kude čeljadi? Ta ona je samo noćom povirivala kroz pendžer a danjom sidila na klupici prid kućom i divanila 'jesil čula ovo, jesil čula ono', bila je vesela dokle god joj ne spomeneš Lazu Čivutina, e onda si bijo izvikan ne baš lipim ričima, on joj jedared kazo dok je noćom 'dežurala', 'skloni Kudo nos da prođem'«.

Ajd moram ić. Zbogom.

Rič po rič

Virovanje

Piše: Željko Šeremešić

EMarne, Marne, mislim se. Dotiro si do stote a još ne b nanaj svit, neb bacio kašiku što bi rekli. A sve ti smeta i za mlogo šta nisi, da kažem za malo šta si. Dok je bilo sunce i vruće, dok su nas komarci napadali ni valjalo, e sad zaredala kiša nedilj dana, ne mož nos promoljit na dvor i već nevalja. Orasi počeli spadati, sve u bašte trune, da ne poviruješ. Sve ko oparito. I štaš pametnije neg sist ispid tog sokočala što zovu televizija. Po cili dan pritiskaš ona pucada a ono se reda jedna, druga, treća ... stota televizija, od CNN, RTS, BRD... na ovakom pa onakom jeziku. Te privadju te na stranskom. Pa program ovaki, onaki, svakojaki. Sve znu, od podruma što bi rekli do tavana. Da se ne makneš ispid nje cili dan. Da kažem cili svid ispid tebe. A ja b sve to do za štagod malo, a to j daj moj unuk Marin sade tu. Kažu onaj do cilo kraljevstvo za konja a ja b do vala jutro zemlje, i to one prvoklasne, ko iz puške. Sam da j Marin tu. I da ovaj moj jad metnemo ustranu te da se sade vratim na pravo.

Probudim se ja jutroske još za mraka svaj oznojiti. Al sam se probudio al ja ispid vrati ležim. Sve mi boli kako sam spo priko stolca pa priko astala. Koda sam bižo najkraćim putem do vrati. Svaj izudaran ne mogu se podić al sritan. Fala dragom Bogu da sam se i probudio i da vala ni sve istina što sam vidio i čo u snu, a moždak i reko. I oma mi se ukaže ope kako sanjam. Ljudi moji tako štagod ni najgorem ne bi poželjio. Sanjam da sidim ispid televizije ko obnevidio. Gledi mi televizija ko zmija žabu. i nikaka plavuša, zalizana, namazana a polugola mi naredjiva. Zamislite kaže da ja ispid nje kleknem al ni na vankušac već bez njeg. Da tako klekačke gledim u televiziju i ponavljam sledeće: »Virujem u ovu jednu i jedinu televiziju, virujem gazdama od televizije, glavnom uredniku i svima što divanu na ove televizije, virujem u sve što se na nje prikaže i kaže, virujem u ovu televiziju i kad odem nanaj svit«. I to sade oma dvajst put, i tako svaki dan kad se probudim, prija svakog jila i prija neg što legnem. I uvijek kad mogu u bilo koje dana da sam virujem. Da Vam kažem dokle sam ja tako gledao, i ponavljam ne znam al znam da sam vala od stra krenio bižat. I tako sam završio vamo ispid vrati. Evo žena mi diže, cuje se na mene a ne može mi ni ni podić a ni pomoć. Onaka bisna priti se da će svu burad polupat, da će sve vino proljat, da će mi prijavit kod velečasnog kaki sam brez mire pod stare dane. A ona ne zna šta j mene snašlo. Mislim se da bi sigurno i ti ženo bižala da si ovo doživila. Ne znam da joj kažem jel ni, ta neće virovat da tako štagod može postojat. A vite čeljadi da može postojat.

Nikako sam se digo, sio na krevet pa gledim. Mislim se e saš sorovat televizijo. Tebe da ja virujem neću ni kad ti sanjam. Pa ni vrime ne potrefi, a da ne kažem kako sam falji kako j sve lipo kod nas, jeftino i slatko. Najjeftenije i najsladje. Kako smo pobedjivači, sve pobedjivamo. Sve ko u raju a moj Marin očo iz tog raja. Pa ko tu laže, i kako da ja tu virujem pa još sve onako kako naredjiva ovo sokočalo. Eeee da sam ju ja kupio letila bi ona s mista na dvor. Mislim se da friško moram otić u crkvu na misu, pa još velečasnim u tri oka što bi rekli za spas protiv ovakog virovanja podivanit.

U NEKOLIKO SLIKA

Peglanje, Bač

**PETAK
1.10.2021.**

06:30 Dobro jutro, Hrvatska
07:00 Vijesti
07:10 Dobro jutro, Hrvatska
10:15 Korak do neba
11:05 Stani u Lici, dokumentarna serija
11:30 I to je Hrvatska:
12:00 Dnevnik 1
12:25 Dajem ti život
13:15 Dr. Oz
14:00 Hunan: Drugi svijet Avatara, dokumentarni film
14:50 Reprizni program
15:00 Umorstva u Midsomeru
16:35 Bajkovita Hrvatska
17:00 Vijesti u 17
17:19 Samo je nebo iznad nas, dokumentarni film
18:15 Potjera
19:00 Dnevnik 2
20:10 Vinkovačke jeseni - svečano otvorenje, prijenos
21:45 Dnevnik 3
22:00 Sport
22:04 Vrijeme
22:07 Vijesti iz kulture
22:20 Single Man, film
00:06 Amerikanci
00:56 Dr. Oz
01:36 Dnevnik 3
01:59 Lažljivo srce
02:44 Umorstva u Midsomeru
04:19 Dnevnik 2
05:08 I to je Hrvatska:
05:19 Stani u Lici, dokumentarna serija
05:44 Skica za portret
05:56 Dajem ti život

05:20 Kultura s nogu
05:50 Regionalni dnevnik
06:34 Juhuhu
10:34 Učitelj Kees, igrana serija
11:00 Suparnici s grebena, dokumentarni film
11:50 Glazba tišine, talijanski film
13:35 On u proljeću, ona u jeseni - francuski film
15:05 Maroko: Pogled odozgo, dokumentarni film
16:00 Regionalni dnevnik
16:45 Saliegino nasljeđe, dokumentarni film
17:35 Slatka kuharica
17:55 Puls: , dokumentarna

reportaža
18:10 Stipe u gostima
18:45 Puls: , dokumentarna reportaža
19:00 Alvin i vjeverice
19:15 Alvin i vjeverice
19:30 Glazba, glazba...
20:05 Operation Finale, film
22:12 Ubojstva u Sandhamnu
23:42 Svijet prema Trumpu, dokumentarni film
00:32 Graham Norton i gosti
01:17 Noćni glazbeni program

**SUBOTA
2.10.2021.**

06:54 Klasika mundi: 49. Varaždinske barokne večeri - Zbor i orkestar Göteborg Baroque iz Švedske, snimka
66:02
08:00 Bijeli ratnik, američki film
09:30 Dobro jutro, Hrvatska
10:00 Vijesti
10:10 Dobro jutro, Hrvatska
11:10 Kućni ljubimci
12:00 Dnevnik 1
12:25 Demo, film
13:15 Priča o Bogu s Morganom Freemanom
14:10 Prizma, multinacionalni magazin
15:00 Knjiga uspomena, film
17:00 Vijesti u 17
17:20 Manjinski mozaik
17:40 Lijepom našom: Orehovica
19:00 Dnevnik 2
20:03 LOTO 7
20:10 Vjenčanje godine, američki film
21:40 Loto 7 - izvještaj
21:46 Dnevnik 3
22:01 Sport
22:06 Vrijeme
22:09 Vijesti iz kulture
22:21 Extremely Wicked, Shockingly Evil and Vile, američki film
00:09 Bijeli ratnik, američki film
01:34 Dnevnik 3
01:49 Vijesti iz kulture
01:57 Lijepom našom: Orehovica
03:12 Knjiga uspomena, američki film
04:32 Dnevnik 2
05:21 Demo, dokumentarni film

06:06 Manjinski mozaik
06:21 Reprizni program
07:06 Prizma

05:50 Regionalni dnevnik
06:34 Juhuhu
10:55 Vrtlarica
11:25 Čudesna Azija: Kina, dokumentarna serija
12:15 Lidijina kuhinja
12:45 Poslovni plan
13:15 Dom na kvadrat
13:45 Auto Market
14:20 Umorstva u Midsomeru
16:00 Regionalni dnevnik
16:30 Udomi me, dokumentarna serija
17:00 Neodoljivi Gary Cooper, dokumentarni film
17:55 Zabilježen u zvijezdama - Stjepan Grgac, dokumentarni film 49'14
18:45 Reli - Kumrovec, reportaža
19:00 Alvin i vjeverice
19:15 Alvin i vjeverice
19:30 Glazba, glazba...
20:05 Sjeverna Amerika sa Simonom Reeveom, dokumentarna serija
21:00 Jane - U sjeni čovjeka, dokumentarni film
22:35 Milijarde
23:30 Predrasude, dokumentarni film
00:20 Graham Norton i gosti
01:05 Noćni glazbeni program

**NEDJELJA
3.10.2021.**

08:25 Dvanaest gnjevnih ljudi, američki film
10:00 Zagreb - protestantsko bogoslužje, prijenos
11:07 Pozitivno
12:00 Dnevnik 1
12:30 Plodovi zemlje
13:25 Pula: More
14:00 Nedjeljom u 2
15:05 Priča o Bogu s Morganom Freemanom
16:05 Mir i dobro
17:00 Vijesti u 17
17:20 popuna
17:35 Volim Hrvatsku
18:57 Vrijeme
19:00 Dnevnik 2
19:49 Sport

20:00 Vrijeme
20:03 Loto 6
20:10 turizam.hrt
20:38 Udomi me, dokumentarna serija
21:04 Loto 6 - izvještaj
22:15 Dnevnik 3
22:49 Neobični planet: Dom, dokumentarna serija
23:42 Ja nisam tvoj crnac, dokumentarni film
01:15 Dodjela nagrada Emmy, uvodna emisija
01:25 Dodjela nagrada Emmy, prijenos
04:55 Dnevnik 3
05:10 Pula: More
05:40 Dnevnik 2

06:05 Regionalni dnevnik
06:34 Juhuhu
10:00 Vinkovačke jeseni - mimohod folklornih skupina, prijenos
12:05 Vera
13:45 Najbolji britanski amaterski kuhari
14:50 Herbie: Punom brzinom, američki film
16:45 Na godišnjem kod kuće, dokumentarni film
17:20 Magazin LP
17:55 U potrazi za Markom Polom, dokumentarna serija
19:00 Koncerti i festivali zabavne glazbe
20:05 Jadnici, serija
21:00 Špijun zvan Igla, britansko-talijanski film
22:50 Milijarde
23:40 Milijarde
00:30 Zatvorska škola, dokumentarni film
01:20 Graham Norton i gosti

**PONEDJELJAK
4.10.2021.**

06:30 Dobro jutro, Hrvatska
07:00 Vijesti
07:10 Dobro jutro, Hrvatska
08:00 Vijesti
10:17 Korak do neba
11:09 Treća dob
12:00 Dnevnik 1
12:25 Dajem ti život, telenovela
13:15 Dr. Oz
14:05 Globalna Hrvatska HTV

15:00 Kraljice Oranga, dokumentarni film
15:55 The Coroner
17:00 Vijesti u 17
17:20 Kod nas doma
18:10 Potjera
19:00 Dnevnik 2
19:49 Sport
20:00 Vrijeme
20:10 NDH, dokumentarna serija
21:05 Duga mračna noć, dramska serija
22:00 Otvoreno
22:50 Dnevnik 3
23:25 Kraljice Oranga, dokumentarni film
00:15 The Coroner
01:05 Dr. Oz
01:50 Dnevnik 3
02:05 Vijesti iz kulture
02:13 Razmišljaj poput životinje, dokumentarni film
02:58 Lažljivo srce, telenovela
03:43 Skica za portret / Fotografija u Hrvatskoj
04:02 Reprizni program
04:37 Dnevnik 2
05:26 Dajem ti život, telenovela

05:00 Peti dan
06:00 Riječ i život
06:34 Juhuhu
10:34 Učitelj Kees, serija
11:05 Sjedni, odličan
11:35 Napokon sreća
13:25 Kratka povijest raspadanja, američki film
15:00 Umijeće starih zanata, dokumentarna serija
16:00 Regionalni dnevnik
16:45 Razmišljaj poput životinje, dokumentarni film
17:35 Auto Market
18:05 Dokumentarna emisija/film - kratka forma
18:20 TV Bingo
18:55 Tea Mamut
19:05 Alvin i vjeverice
19:18 Alvin i vjeverice
19:30 Glazba, glazba...
20:05 Stadion
21:00 Predstavljanje jesenske sheme, emisija
22:15 Sluškinjina priča
23:20 Zakon i red: Odljet za žrtve
00:10 Kratka povijest raspadanja, američki film
01:40 Noćni glazbeni program

**UTORAK
5.10.2021.**

* Sva prava eventualane izmjene programa zadržavaju TV postaje.

06:30 Dobro jutro, Hrvatska
07:00 Vijesti
10:17 Korak do neba
11:09 Glas domovine
12:00 Dnevnik 1
12:15 Sport
12:18 Vrijeme
12:25 Dajem ti život
13:15 Dr. Oz
14:05 Znanstveni krugovi
14:30 Zdrav život
15:00 Namibija: Nada i obnova, dokumentarni film
15:55 The Coroner
16:43 TV kalendar
17:00 Vijesti u 17
17:14 Vrijeme
17:15 HAK - promet info
17:20 Kod nas doma
18:10 Potjera
19:00 Dnevnik 2
20:10 U svom filmu
21:05 Tristo milijuna godina, dokumentarni film
22:00 Otvoreno
22:50 Dnevnik 3
23:05 Sport
23:09 Vrijeme
23:12 Vijesti iz kulture
23:25 Hrvatska za 5
00:15 Namibija: Nada i obnova, dokumentarni film
01:05 The Coroner
01:55 Dr. Oz
02:40 Dnevnik 3
02:55 Vijesti iz kulture
03:03 Život... s bikovima i orlovima, dokumentarna serija
03:52 Lažljivo srce, telenovela
04:37 Dnevnik 2
05:26 Dajem ti život

05:05 Izvan formata
05:50 Regionalni dnevnik
06:34 Juhuhu
10:34 Učitelj Kees, serija
11:05 kreativac
11:35 Napokon sreća
12:35 Ovo je filozofija, dokumentarna serija
13:30 Vrtuljak ljubavi, američki film
15:00 Umijeće starih zanata, dokumentarna serija
16:00 Regionalni dnevnik
16:45 Život... s bikovima i orlovima, serija
17:35 73. dodjela nagrada Emmy, snimka
19:05 Alvin i vjevice
19:30 Glazba, glazba...
20:05 Michael Palin: Moja putovanja, dokumentarna serija
21:00 Everything, Everything, američki film
22:45 Sluškinjina priča
23:50 Zakon i red: Odjel za žrtve
00:40 Vrtuljak ljubavi, američki film
02:05 Noćni glazbeni program

SRIJEDA 6.10.2021.

06:30 Dobro jutro, Hrvatska
07:00 Vijesti
10:17 Korak do neba
11:09 Eko zona

12:00 Dnevnik 1
12:25 Dajem ti život
13:15 Dr. Oz
14:05 Potrošački kod
14:30 Pogled preko granice - Hrvati u BiH
15:00 Zemlja: priroda našeg planeta, dokumentarna serija
15:55 The Coroner
17:00 Vijesti u 17
17:20 Kod nas doma
18:10 Potjera
19:00 Dnevnik 2
20:03 LOTO 7
20:10 Romano Bolković - 1 na 1, talk show
21:00 Loto 7 - izvještaj
21:05 Mijenjamo svijet: Tajvan demokracija u sjeni Kine, dokumentarni film
22:00 Otvoreno
22:50 Dnevnik 3
23:21 Istrage prometnih nesreća
23:51 Zemlja: priroda našeg planeta, dokumentarna serija
00:41 The Coroner
01:31 Dr. Oz
02:16 Dnevnik 3
02:39 Život... s konjima i ovcama, dokumentarna serija
03:29 Lažljivo srce
04:14 Skica za portret / Fotografija u Hrvatskoj
04:37 Dnevnik 2
05:26 Dajem ti život

05:20 Što je klasik?
05:50 Regionalni dnevnik
06:34 Juhuhu
10:34 Učitelj Kees, serija
11:05 Luka i prijatelji

11:35 Napokon sreća
12:40 Tristo milijuna godina
13:30 Hrabri pas Connor, američki film
15:00 Umijeće starih zanata, dokumentarna serija
16:00 Regionalni dnevnik
16:45 Život... s konjima i ovcama, serija
17:35 Stipe u gostima
18:15 Slatka kuharica
19:05 Alvin i vjevice
19:30 Glazba, glazba...
20:05 Neuništiva Ruthie
21:00 Galveston, film
22:35 Sluškinjina priča
23:40 Zakon i red: Odjel za žrtve
00:30 Hrabri pas Connor

ČETVRTAK 7.10.2021.

06:30 Dobro jutro, Hrvatska
07:00 Vijesti
10:17 Korak do neba
11:09 Lira zvoni, homo na tanac
12:00 Dnevnik 1
12:25 Dajem ti život
13:15 Dr. Oz
14:05 Otkrivamo Hrvatsku: Jelsa
14:30 Prometej
15:00 Zemlja: priroda našeg planeta, dokumentarna serija
15:55 The Coroner
17:00 Vijesti u 17
17:20 Kod nas doma
18:10 Potjera
19:00 Dnevnik 2
20:03 LOTO 6
20:10 Tko želi biti milijunaš?

20:58 Loto 6 - izvještaj
21:00 Puls
21:30 Agenda: Svijet, vanjskopolitički magazin
22:00 Otvoreno
22:50 Dnevnik 3
23:25 Zemlja: priroda našeg planeta, dokumentarna serija
00:20 The Coroner
01:10 Dr. Oz
01:55 Dnevnik 3
02:18 Život... sa psima i hobotnicama
03:07 Lažljivo srce
04:17 Skica za portret / Fotografija u Hrvatskoj
04:37 Dnevnik 2
05:26 Dajem ti život

05:20 Knjiga ili život
05:50 Regionalni dnevnik
06:34 Juhuhu
10:34 Učitelj Kees
11:05 Pozitivno
11:35 Napokon sreća
13:30 Can, turski film
15:00 Umijeće starih zanata, dokumentarna serija
16:00 Regionalni dnevnik
16:45 Život... sa psima i hobotnicama
17:35 Stipe u gostima
18:15 Slatka kuharica
19:05 Alvin i vjevice
20:05 Klub 7
21:00 Ribanje i ribarsko prigrivanje, hrvatski film
22:45 Sluškinjina priča
23:50 Zakon i red: Odjel za žrtve
00:40 Can, turski film
02:20 Noćni glazbeni program

HRVATSKI PROGRAM NA RTV-U

Informativna emisija na hrvatskom jeziku *Dnevnik*, u trajanju od deset minuta, emitira se od ponedjeljka do subote u terminu od 17.45 na Drugom programu Radio-televizije Vojvodine.

Emisija *Izravno* – rezime najvažnijih događaja u hrvatskoj zajednici tijekom tjedna – na programu je nedjeljom u 16, a *Svjetonik* – o političkim i kulturnim događanjima u zajednici – nedjeljom od 16.30 sati. Obje emisije traju pola sata. Polusatne radijske emisije s raznovrsnim temama iz hrvatske zajednice, na Trećem programu Radija Novi Sad emitiraju se utorkom i subotom u terminu od 14.15 sati.

GLAS DOMOVINE

Televizijska emisija *Glas domovine* ima stalnu rubriku o Hrvatima u Srbiji, a emitira se na HRT 1 utorkom od 11.10 sati. Radijski program *Glasa Hrvatske* emitira se 24 sata dnevno i preko interneta se može pratiti u cijelom svijetu. Konkretno informacije o Hrvatima iz Srbije, koje nema nijedan drugi medij u Hrvatskoj, mogu se slušati i u radijskoj emisiji *Na valovima staroga kraja* ponedjeljkom u 10.05 i utorkom u repriznim terminima u 3.05 i 20.15 u trajanju od 45 minuta, te u velikoj trosatnoj emisiji pod naslovom *Hrvatima izvan domovine*, četvrtkom u 21.05, koju prenosi i Prvi program Hrvatskog radija.

GLAS HRVATA

Radijska emisija *Glas Hrvata* u produkciji HKD-a *Vladimir Nazor* iz Stanišića emitira se na valovima Radio *Fortuna*, na frekvenciji 106,6 Mhz, subotom od 16 do 17 sati.

Vijesti ove produkcije, u tekstualnom obliku, mogu se pročitati na internetskom izdanju Novog Radio Sombora.

Lijep put

Najljepša sela Europe

Zbunjujuće je moje razmišljanje o ljepoti, pomislim ponekad da nije fer opisujući nešto, a posebno nekoga, najprije izdvajati ljepotu kao najvažniju značajku. Ne znam kako to najjasnije objasniti, ali nekako nije u redu prema onima koji nisu lijepi, kao da je u pitanju neka diskriminacija. Znam, znam, ljepota je relativna stvar, ali svi su nam neki ljudi posebno lijepi i ugodni za gledanje. Koliko god mi se to činilo čudnim i nepravednim, ljepota je nešto što svi volimo. Kada je ne promatram u odnosu na ljude, dozvoljavam joj da me ponese, pa tako volim lijepe krajolike, dizajne, pjesme, džempere, naušnice, rečenice, destinacije... Često se tome dodaje prefiks naj i tada u priči nema mjesta za natjecanje, pogotovo što se tiče destinacija, pa imamo najljepše otoke, gradove, zemlje, vrtove...

U posljednje vrijeme, osim što želim provesti što više vremena u šumi, sela su mi sve primamljivija odredišta za putovanja. Sjećam se kako sam sanjala da, ako sve »propadne«, uvijek mogu otići na selo, imati kozu i uzgojiti rikulu. Planiram istražiti najljepša sela u Europi. Dakle, kombiniram lijepo i željeno.

Kako je krenula ideja o istraživanju najljepših sela u Europi tako se pojavio i problem parametara. Treba li krenuti od zelenila Engleske i Nizozemske, ili brda Norveške i Austrije, romantike Italije ili rustikalnosti Švedske?

Ipak, otvaramo »sezonu« najljepših sela u jednoj od najinspirativnijih destinacija u Francuskoj – selu Rocamadour. Ovom selu nije bilo dovoljno da bude najinspirativnije, već je proglašeno omiljenim selom u Francuskoj, a od 2016. nalazi se na UNESCO-voj listi svjetske baštine. Krase ga lijepe kuće na litici, a u selo se ulazi kroz nekoliko vrata na utvrdi, od kojih su najljepša Port du Figer i Port Salmon. I da ne zaboravim, selo ima jednu ulicu – Rue de la Couronnerie, koja je prošarana srednjovjekovnim kućama.

Sada je vrijeme za bajkovite engleske prizore i to u selu Bilburi. Sigurno bi dovoljan podatak, za opravdanje, bio taj da je glavna ulica ovog sela utisnuta svim Britancima

u pasoš, ali ne mogu odoljeti dodati da je selo smješteno na jugozapadu Engleske, na rijeci Köln, u ceremonijalnoj grofoviji Gloucestershire.

Bajka postoji i u Nizozemskoj, u selu Giethoorn, no, putovanje nastavljamo u romantičnijem ritmu i selimo se na otvorene prostore. To je kao taktički igrati igru toplo-hladno. Ovdje je stvarno hladnije, ali to je zbog 1.650 metara nadmorske visine. Ljudi ovdje govore četiri jezika, a selo je obnavljalo i oslikavalo kuće iz 17. stoljeća.

Nismo stigli ni do rustikalne Švedske, ali izdvajam selo Rättvik. Romantični trenuci Italije i Španjolske nisu ništa manje vrijedni. Oni su doista nenadmašni i nenametljivi osvajači ženskih srca.

Ribarsko mjesto Marsaxlokk na Malti pravi je melem za dušu. Nasmijani ribari sjede na molu i protežu mreže. Uvala karakteriziraju ručno oslikani čamci jarkih boja koje mještani zovu luzzza. Na svakom od njih može se vidjeti i Ozirisovo oko za koje se vjeruje da donosi sreću i štiti ribare... Tu su i Grčka i Švicarska kao posebna priča. Čak ih ni priča ne povezuje.

Dojam je da ljudi podcjenjuju sela, njihove cijene i mogućnosti. Opet dolazim do zbunjujućih misli, ovaj put u svezi novca i poželjnosti. Ali o tome nekom drugom prilikom. Sada nam svima ostavljam prostora za maštanje o najljepšim selima u Europi.

Gorana Koporan

RADIO MARIJA

NOVI SAD	90,0 MHz
SUBOTICA	90,7 MHz
SOMBOR	95,7 MHz
VRDNIK	88,4 MHz
NIŠ	102,7 MHz
LESKOVAC	107,4 MHz

5+Plus

Paket SIGURNOSTI

za samo

3.600 RSD

GODIŠNJE

Osiguranje drugačije od svih

Oprez u vožnji i briga o automobilu i ljudima u njemu nekada nisu dovoljni da nas zaštite od nepredviđenih okolnosti na putu.

Zato Milenijum osiguranje u svojoj ponudi ima polisnu koja pokriva najčešće rizike po automobil i lica u njemu, a omogućava Vam da **jednom polisom obezbedite sebe, svoj automobil i druge putnike u njemu.**

Polisa Paket 5+ predstavlja paket sigurnosti, a za samo **3.600RSD** godišnje dobijate osiguranje od sledećih rizika:

1. Lom stakala na vozilu
2. Osiguranje lica u vozilu
3. Zamensko vozilo
4. Troškovi pomoći na putu
5. Prirodni rizici (oluja, grom, grad, snežna lavina i poplave)

MILENIJUM[®]
OSIGURANJE

www.mios.rs
011/ 715 23 00

SVE NA JEDNOM MJESTU

- PRODAJA POGREBNE OPREME
- PRUŽANJE USLUGA PRIJEVOZA I CEREMONIJALA POKOPA
- KOMUNALNE USLUGE

JKP POGREBNO

SUBOTICA, TRG ŽRTAVA FAŠIZMA BROJ 1.

WWW.POGREBNO.RS

KONTAKT TELEFON
ZA DETALJNIJE INFORMACIJE
+381(24) 66 55 44
DEŽURSTVO 0-24 SATA

JUBILARNI XX. DANI HRVATSKE KNJIGE I RIJEČI

dani Balinta Vujkova
5. – 8. X. 2021.

Program:

utorak, 5. 10. 2021. u 19 sati

KNJIŽEVNI SALON – Gradska biblioteka Novi Sad
Predstavljanje zbornika radova i knjige *Pripovijetke 2* Balinta Vujkova

srijeda, 6. 10. – OŠ „Ivan Goran Kovačić“ Sonta
NARODNA KNJIŽEVNOST U ŠKOLI

četvrtak, 7. 10. – Dom kulture u Tavankutu

PREDSTAVA *Bunjevački blues* – *saga o svitu koji nestaje*
prema književnom predlošku Tomislava Žigmanova
dramatizacija Vlatko Dulić, redatelj Slaven Vidaković
Hrvatsko kazalište iz Pečuha

petak, 8. 10.

ZNANSTVENO-STRUČNI SKUP

Gradska knjižnica Subotica 9 – 14

(oko) 14.30

POLAGANJE VIJENCA NA BISTU BALINTA VUJKOVA

Park iza Gradske kuće, Trg slobode 1

IZLOŽBA – 150 GODINA BUNJEVAČKIH I ŠOKAČKIH NOVINA I VILE
Predvorje Gradske kuće u Subotici – 19 sati

MULTIMEDIJALNA VEČER

Velika vijećnica Gradske kuće Subotica,
nakon otvorenja izložbe

DODJELA NAGRADE HRVATSKE ČITAONICE ZA ŽIVOTNO DJELO NA PODRUČJU KNJIŽEVNOSTI
književniku Lazaru Francišковиću

DODJELA NAGRADE Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata
„Emerik Pavić“ za najbolju knjigu u 2020. godini
„Iso Velikanović“ za najbolju knjigu proze 2018. – 2020.

Program će upotpuniti nastup Mješovitog pjevačkog zbora HKPD-a „Jelačić“ iz Petrovardina

Program podržali:

Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Grad Subotica, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Beogradu, Hrvatsko nacionalno vijeće, Pokrajinsko tajništvo za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, Pokrajinsko tajništvo za kulturu, javno informiranje i odnose s vjerskim zajednicama

Suorganizatori: Hrvatska čitaonica Subotica, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Gradska knjižnica Subotica i Hrvatsko nacionalno vijeće

